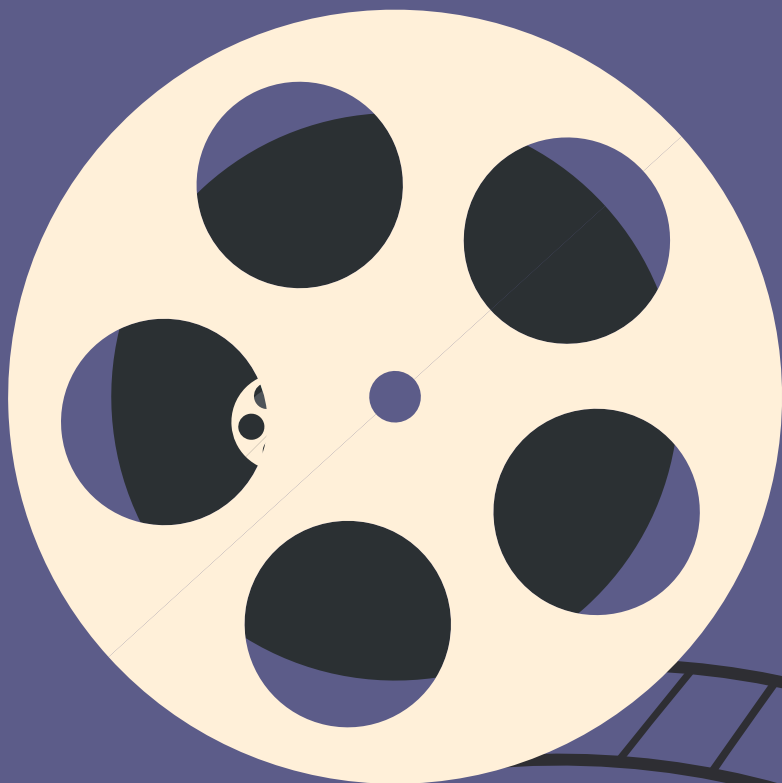

Анастасія ЛИТВИНЕНКО

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ

маловідомі сторінки історії (1939-1969)

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЖУРНАЛІСТИКИ

Анастасія ЛИТВИНЕНКО

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ

маловідомі сторінки історії (1939-1969)

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

КИЇВ

2023

Рецензенти:

Сидоренко Н.М., доктор філологічних наук, професор;

Бабенко В.В., кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент.

Рекомендовано до друку вченою радою

Навчально-наукового інституту журналістики

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

(протокол № 7 від 22 грудня 2023)

Литвиненко А. І.,

Л 64 Становлення українського телебачення: навч. посібник. Київ :

Навчально-науковий інститут журналістики, 2023. 153 с.

У навчальному посібнику представлені результати комплексного дослідження історії становлення українського телебачення у 1939–1969 рр. крізь призму виникнення телевізійних професій та апробації жанрів екранного мистецтва, що заклало підвалини формування телебачення як нового виду медіа. Авторкою документально підтверджено (на основі архівних джерел) факт існування регулярного телевізійного мовлення на території України до війни. Також окреслено специфіку висвітлення перших телевізійних програм 1939 р. у матеріалах преси. На основі архівних документів визначено передумови для формування жанрової системи на телебаченні, описано виникнення та механізми функціонування телевізійних професій. Подано додаткові матеріали віднайдені в процесі дослідження у Національній бібліотеці імені В. Вернадського, Державному архіві міста Києва, Центральному кінофотоархіві імені Г. Пшеничного.

Публікується за матеріалами дисертації: Іщенко А. І. Історія становлення українського телебачення: виникнення телевізійних професій та апробація жанрів екранного мистецтва (1939-1969 рр.). – К., 2018

© Литвиненко А.І., текст, 2023

© Навчально-науковий інститут журналістики, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	6
Розділ 1. Джерела дослідження історії українського ТБ. Періодизація історії українського телебачення	9
Розділ 2. Експериментальне телевізійне мовлення 30-х: перший ефір як це було	22
Розділ 3. Відновлення регулярного телемовлення в Києві: феномен столичного телецентру	31
Розділ 4. Київська студія телебачення у 1952-1954 р.	43
Розділ 5. Регулярне телемовлення 1950–1960 років: поява телецентрів у Харкові, Донецьку, Одесі, Львові та інших регіонах	73
Розділ 6. Апробація та розвиток телевізійних жанрів	86
Розділ 7. Становлення телевізійних професій	108
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	136
СПИСОК АРХІВНИХ ДЖЕРЕЛ	139

ВСТУП

Телебачення як сфера наукових інтересів посідає чільне місце у галузі соціальних комунікацій. XX ст. називають століттям автомобіля, освоєння космічного простору, розщеплення ядра, а ще століттям телебачення. З початком телевізійної ери і до сьогодні телебачення залишається об'єктом досліджень та дискусій. Дослідники становлення телебачення внесли вагомий внесок у теорію та практику тележурналістики, сприяли започаткуванню підготовки фахівців для телебачення. Проте, не зважаючи на те, що тривалий час телебачення залишалося наймолодшим та найдієвішим засобом масової комунікації, історія українського телебачення лишається найменш дослідженою серед інших медіа.

Багато хто з нас знає славетну історію європейського ТБ лідера ВВС, а чи знаємо ми історію телебачення України? Хто були першими ведучими, коли в ефір вийшли перші теленовини, чи що в Україні телебачення існувало ще до Другої світової війни, а саме з 1939р.? Чи відомо нам, що українці були першими у Східній Європі, хто зняв репортаж, дитячу програму, телевиставу? Ні? Чому так сталося, що ми не знаємо про свої здобутки, що нам мало відомо про імена тих, хто створював українське телебачення, літератури з цієї теми обмаль, а першоджерела втрачені або загублені на дальніх полицях архівів? У цьому навчальному посібнику ви дізнаєтеся про це та інші найменш досліджені сторінки історії українського телебачення у період з 1939-1969 рр.

Чому саме 30-60-ті рр. спитаєте ви?. Це період творчого пошуку, технічних експериментів, ентузіазму нових ідей. Період становлення українського телебачення, що заклало підвалини формування телебачення як нового виду медіа. У 1939 році починається експериментальне телевізійне мовлення, яке до війни стало регулярним. У 1969

році українські телевізійники починають провадити кольорове телебачення. Ці 30 років охоплюють період початку роботи телецентрів на території України та регулярне телевізійне мовлення, в процесі становлення якого відбувалося освоєння можливостей нового виду медіа, виникли та реалізувались телевізійні професії, розвинулись жанрові форми телебачення із залученням аудіовізуальних засобів виразності.

Українське телевиробництво вже давно не на етапі становлення і перебуває на новому етапі розвитку, набирають обертів нові теле- та інтернет технології. Щороку тисячі українських абітурієнтів обирають для себе майбутній фах саме у телевізійній галузі. Розуміння процесів формування та становлення національної телевізії допоможе майбутнім телевізійникам орієнтуватися у першоджерелах телепродукції, досягнути поступ телеіндустрії нашої країни, знати логіку розвитку цього виду медіа, фахово підходити до виконання професійних завдань, розширити спектр знань про інші сфери аудіовізуального мистецтва та виробництва.

Мета посібника - ознайомити студентів з особливостями перших ефірів та українському телебаченні, дати уявлення про технічні, творчі та виробничі характеристики українського телебачення на етапі становлення, познайомити з тогочасною жанровою системою на телебаченні та її впливом на сучасні жанри, пояснити механізм появи та формування телевізійних професій та подальший розвиток нових амплуа на телебаченні, відкрити малодосліджені сторінки історії української телевізії.

Даний навчальний посібник створений за результатами наукового дослідження проведеного авторкою у рамках підготовки та захисту кандидатської дисертації "Історія українського телебачення виникнення телевізійних професій та апробація жанрів екранного мистецтва: 1939-1969 рр. " (2018р). Дослідження проведене на основі вивчення

матеріалів понад 1500 номерів газет та журналів, які виходили друком за досліджуваний період, понад 50 кінофотоматеріалів Центрального Державного кінофотофоноархіву України імені Г. С. Пшеничного (ЦДКФФА), понад 50 офіційних внутрішніх документів щодо діяльності Київського телецентру, які зберігаються в Державному архіві м. Києва (ДА), інтерв'ю з першими телевізійними фахівцями.

З огляду на обмежену кількість навчальної, навчально-методичної літератури на цю тематику, більш легка форма викладу та інтерпретація наукової інформації в посібнику допоможе майбутнім медіа спеціалістам успішно опанувати ряд фахових дисциплін.

Цей посібник може слугувати матеріалом для лекційних та практичних занять зі спеціальності «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво» («Телевізійна журналістика», «Майстерність ведучого телепрограм», «Студійний практикум», «Екранне мовлення»). Також викладена інформація може бути додатковою для низки навчальних дисциплін, які викладаються на факультетах журналістики і масової комунікації, а саме, «Вступ до журналістики», «Жанри засобів масової інформації», «Теорія та історія масової комунікації», «Історія журналістики».

У результаті вивчення запропонованих тем студенти зможуть вільно орієнтуватися в хронології процесу зародження та становлення телебачення в Україні.

Розділ 1. Джерела дослідження історії українського телебачення.

Стан наукових досліджень, присвячених історії українського телебачення

За тематичними параметрами публікації про телебачення можна поділити на спеціалізовану наукову літературу, методичну літературу для освітян, численні кандидатські та докторські дисертації, практичні посібники для журналістів-початківців, поради щодо ведення телевізійного бізнесу, вузькопрофесійні керівництва з постановки дикції, техніки й методики новітнього монтажу, операторської майстерності, роботи зі світлом тощо. Крім того, мають власну аудиторію періодичні видання для студентів-журналістів, науковців, професійних тележурналістів, медійників.

Першими авторами матеріалів про телебачення, нарисів, статей у 1930–1950 рр. були театральні, мистецтвознавці, кінокритики, тобто люди які сприймали телебачення виключно мистецькими та естетико-культурологічними категоріями, що говорить на користь спорідненості журналістикознавства та мистецтвознавства.

Сучасні дослідження теорії та історії журналістики продовжують балансувати між різними науками: найчастіше філологією та історією, соціологією, політологією, культурологією, мистецтвознавством, філософією, педагогікою.

Дослідженню історії українського телебачення присвячено не багато наукових розвідок. Радянські українські науковці не мали змоги провадити об'єктивні дослідження власне українського телебачення через декілька причин. По-перше, українське телебачення розвива-

ючись в системі республіканського телебачення і не мало жодного права говорити “вголос” про свої здобутки. Матеріали преси, які ми наведемо тут згодом свідчать про той факт, що найпрогресивнішим завжди мало залишатися “центральне телебачення”.

По-друге, кількість архівних матеріалів, що зберігають свідчення про становлення телевізії на території України надзвичайно обмежена. Чимало з архівних даних вивезені за межі України, знищені, засекречені або загублені.

По-третє, всі розвідки написані згідно панівної комуністичної ідеології. “Коли я писала кандидатську (дисертацію - ред.), то в назві були слова - “телебачення України”. Мені не дозволили так формулювати треба було писати тільки “телебачення УРСР” - згадує Тамара Щербатюк - легендарна українська телеведуча та автор програми «Надвечір'я» на «Першому національному», авторка кандидатської дисертації «Українське телебачення як тип республіканської програми: формування та тенденції розвитку». На основі спогадів ветеранів телебачення, нечисленних архівних матеріалів вона однією з перших торкнулася української телевізійної історії.

Проаналізувавши практичну сторону українського телебачення тих років, автор окреслила основні позитивні та негативні аспекти розвитку вітчизняного телебачення в системі центрального та дослідила роботу 16 наявних на той час телестудій, віднайшла та оприлюднила не лише факт існування, а й особливості функціонування телебачення в Києві у 1939-1941 рр.; вивчила екранну специфіку тележурналістської діяльності. Дослідниця зосередила увагу на дослідженні тогочасної роботи телестудій українського телебачення як типу республіканської програми.

Крім наукової та практичної роботи на телебаченні, Тамара Щербатюк брала участь у розробці перших навчальних програм та планів

для майбутніх телевізійників і була серед перших викладачів кафедри телебачення і радіомовлення Київського національного університету імені Тараса Шевченка (першої кафедри телебачення і радіомовлення в Україні).

Кандидатська дисертація Тамари Щербатюк «Українське телебачення як тип республіканської програми», захищена у 1982 р. понад 35 років залишалася першою і єдиною ґрунтовною науковою працею, присвяченою історії становлення українського телемовлення. Згідно огляду даних про тематику та кількість кандидатських дисертацій з різних аспектів дослідження телебачення, захищених українськими науковцями за період 1960–2017 рр., (що здійснили дослідниці Віта Гоян та Анастасія Іщенко (Литвиненко) [4] серед основних тем, – інформаційне телебачення, вплив новітніх технологій й інтернету на телебачення, телевізійні жанри, центральне, регіональне, місцеве телебачення (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1. Основні теми дисертацій, присвячених українському телебаченню)

Основна тема дисертації	Кількість дисертацій за 1960–2017 рр.
Центральне, регіональне, місцеве ТБ	6
Закордонне ТБ	3
Телевізійні жанри	7
Інформаційне ТБ	10
Розважальне ТБ	4
Вплив і виховна функція ТБ	4
Роль ведучих на телебаченні	3
Вплив новітніх технологій й інтернету на ТБ	8
Політичний аспект телебачення	3
Релігійне ТБ	1
Історія українського ТБ	1

Цей поділ є доволі умовним, але він наглядно демонструє, що в українському журналістикознавстві історія українського телебачення посідає далеко не чільне місце серед наукових інтересів дослідників.

2018 р. Анастасія Іщенко (Литвиненко) захистила кандидатську дисертацію “Історія українського телебачення виникнення телевізійних професій та апробація жанрів екранного мистецтва”, в якій вперше за період від 1982 р. українське телебачення періоду 1939–1969 рр. стало об’єктом комплексного наукового дослідження. В роботі науковиця вперше: описала специфіку висвітлення перших [8] телевізійних програм 1939 р. у матеріалах преси, на основі архівних документів дослідила передумови для формування жанрової системи на телебаченні, проаналізувала передумови виникнення та механізми функціонування телевізійних професій, віднайшла та оприлюднила унікальні першоджерела з архіва Київської телестудії. За період 2019-2023 рр. історія українського телебачення як не було об’єктом комплексного наукового дослідження.

Інші матеріали з історії телебачення та першоджерела

Крім суто наукової (кандидатські та докторські дисертації, монографії), науково-популярної (підручники, посібники, книги) окрему категорію літератури, присвячену дослідженню історії телебачення представляють довідкові, бібліографічні видання, спогади, хроніки, інтерв’ю. Вони дають змогу уявити, яким було телебачення України на початковому етапі. Проте зауважимо, що ці публікації є не науковими розвідками, а радше додатковим матеріалом, для тих, хто цікавиться історією української телевізії. Адже ці матеріали побудовані виключно на основі певних фактів, свідчень, без використання наукового інструментарію та перевірки дат, імен, назв. Тому у наукових

дослідженнях така література використовується виключно як додаткова, а не основна.

Прикладами таких видань є бібліографічна праця одного з перших інженерів Київського телецентру О. Омеляненка “Шляхи мої довгі, телевізійні”, теоретичні розвідки українського кінорежисера та сценариста Г. Десятника “Як починалося телекіно (з історії українського телебачення), документально-наукове видання «Історія національного радіоефіру», укладене Н. Сидоренко.

Важливим джерелом дослідження історії телебачення України є спогади тогочасних телефахівців у численних хроніках та інтерв’ю. Ці бібліографічні праці та згадки тих, хто творив історію дають змогу уявити, яким було телебачення України на початковому етапі. Проте часто у них відсутні фактологічні чи документальні свідчення на підтвердження тих чи інших викладених фактів. В процесі роботи над дослідженням авторкою було проведене інтерв’ю з Ю. Федоровим – головним оператором Київського телевізійного центру з 1954 р. та Т. Цимбал – диктором та ведучою програм українського телебачення з 1969 р.

Саме тому вивчення історії українського телебачення потребує залучення емпіричного матеріалу, документального підтвердження, фактажу, який дозволяє зафіксувати ту чи іншу подію, факт чи ім’я, що так важливо для історичних праць.

Зважаючи на специфіку телебачення як аудіовізуального мистецтва, повноцінне дослідження періоду зародження та становлення української телевізії потребує значної пошукової роботи. На противагу дослідженням історії преси, коли до аналізу залучаються першоджерела, вивчення специфіки й особливостей найменш досліджуваного періоду екранного мистецтва, зокрема кадрового та жанрового аспектів, є складнішим. Адже 1950-ті - це ера прямоефірного мовлення

і телематеріали не збереглися до наших днів, про перші трансляції 30-х і говорити годі. Технології запису з'являться на українському телебаченні згодом у 1958 р.

Тому велику цінність у дослідженнях історії українського телебачення має емпіричний матеріал, тобто першоджерела (архівні документи, матеріали преси, власне нечисленні тогочасні теефіри). Адже на противагу дослідженням історії друкованої журналістської діяльності, "телевізійні першоджерела", що збереглися дотепер віднайти набагато складніше.

Щодо інформації про жанрове різноманіття, кадровий резерв та технічні складові, то архівні установи на території України зберегли малу кількість «телевізійних» свідчень та документів. Внаслідок цілеспрямованої тривалої колоніальної політики Росії щодо України, склалася ситуація, коли саме в центральних установах Радянського Союзу, концентрувалася важлива інформація, артефакти про події на всій території України. Розвиваючись в системі загальнорадянського та зважаючи на тодішню ідеологію та пануючу цензуру, українське телебачення на той час, не мало сенсаційності та права публічно говорити про свої здобутки. А пишались є чим. Про вдалі творчі експерименти українських телевізійників та ентузіастів у наступних розділах посібника. Зважаючи на радянську ідеологію, розвиток українського телебачення в системі радянського та пануючу цензуру вивчення специфіки й особливостей найменш досліджуваного періоду екранного мистецтва, зокрема кадрового та жанрового аспектів, є складним.

Однак, в процесі емпіричної пошуково-дослідницької роботи авторкою були віднайдені унікальні матеріали. Серед них – офіційні документи Київського телевізійного центру, які зберігаються в Державному архіві м. Києва. Це штатні розписи та кошторис виробничо-адміністративних витрат, протоколи виробничих нарад з обговорення проведених телепередач, посадові інструкції, затверджені

начальником телецентру, звіти про роботу з кадрами, плани із впровадження нової техніки та модернізації, а також звіти щодо якості проведених програм за період 1950–1966 рр.

Надзвичайно цінними для вивчення є кіноматеріали Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г. С. Пшеничного, серед яких телефільми і телесюжети Київської, Львівської, Дніпропетровської, Одеської, Харківської студій телебачення на 35- і 16-мм плівці за період 1958–1965 рр. Продукція телестудій, діяльність яких розпочалася ще в першій половині 50-х років, до 1958 р. не збереглася з технічних причин: це було прямоефірне мовлення без запису. Винятком є один телесюжет Київської студії телебачення за 1956 р., присвячений життю та творчості І. Франка. Крім того, представляють інтерес з погляду технічного, кадрового та творчого аспектів діяльності телецентрів у Києві, Харкові, Донецьку, Одесі, Дніпрі та інших регіонах України фотоматеріали Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г. С. Пшеничного та кіноперіодика (кіножурнали) виробництва Української студії кіно-хронікальних фільмів (Укркінохроніка), які разом з кінофільмами та концертами становили основну частку тодішнього телевізійного контенту. Серед таких кіножурналів варто назвати «Радянська Україна», «Піонерія», «Радянський спорт», «Молодь України», «Україна сьогодні». За відсутності в сховищах архівів телевізійної продукції випуску до 1958 р., особливу цінність становлять два сюжети різних випусків кіножурналу «Радянська Україна» (№25 та №64) за 1952 р.: «У Київському телевізійному центрі» та «Київський телевізійний центр», які демонструють фрагменти телевізійних передач і роботу співробітників студії у перший рік запуску телецентру.

За умови відсутності "телевізійних першоджерел" до 1958 р. надзвичайно інформативними є матеріали тогочасної друкованої преси, на сторінках якої висвітлювався процес "телефікації" України. Зокре-

ма, це архівні матеріали можна віднайти у фондах періодичної преси Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, наукової бібліотеки імені Максима Максимовича на сторінках тогочасних газет «Більшовик», «Правда», «Вісті ради депутатів трудящих», «Сталінське плем'я», «Радіопрограми», «Вечірній Київ», «Красное знамя», «Говорить Київ», «Радянська Донечина», «Знамя коммунизма», «Вільна Україна», «Львівська Правда» та журнали «Радянський Київ», «Радіо: слухання, техніка, аматорство», «Радіофронт», «Радянське радіо та телебачення», «Радянський патріот», «Сільське господарство» за 1939–1969 рр.

Періодизація українського телебачення

Слід зауважити, що різні джерела по-різному трактують історію українського телебачення. Деякі автори появу українського телепроєкту відносять до 1991 р. (початку роботи експертної групи над законопроектом «Про телебачення і радіомовлення») чи до 1995 р. (Указу Президента Л.Кучми). Звісно, тут ідеться про історію становлення телебачення незалежної України. Українське ж телебачення з'явилося задовго до здобуття незалежності Україною.

Аналізуючи теоретичні та наукові розвідки, присвячені історії засобів масової комунікації, слід звернути увагу на відмінні підходи до тлумачення періодизації телебачення, радіомовлення, преси.

Одним з першим науково обґрунтував періодизацію українського телебачення Валерій Цвік в своїй праці «Українське телебачення: досвід, практика, проблеми». **Науковець виділяє чотири основних етапи становлення телебачення в Україні:**

- **1928–1939 рр.** – від першої експериментальної передачі, проведеної П. Грабовським, до першої пробної передачі «механічного» теле-

мовлення довоєнного Київського телецентру – передісторія українського телебачення;

- **1939–1952 рр.** – перший період в історії українського телебачення та період регулярної роботи першого в Україні телецентру, який працював за сучасною електронною схемою – ознаменований науковими пошуками та практичними експериментами;
- **1952–1962 рр.** період формування української телемережі – первинне становлення місцевого телебачення, та подальша централізація телевізійного мовлення;
- **з 1972 р. (до 1985 р.)** – перехід на двоканальне мовлення, організація національної телевізійної мережі створюють передумови для формування комплексної системи українського телебачення.

В контексті технологічного становлення українського телебачення періодизація В. Цвіка виглядає логічно, втім дослідник не відображає творчого та виробничого аспектів. Праця В. Цвіка хоч і не є дисертаційним дослідженням, проте є однією з перших, яка системно висвітлює історію екранного мовлення в Україні. Зокрема, дослідник проаналізував кілька повідомлень про вихід першої київської телепередачі, надрукованих на шпальтах київської газети «Більшовик» та загальносоюзної газети «Правда». На основі власного досвіду роботи на телебаченні та фактичного матеріалу автор описав становлення, функціонування та шляхи вдосконалення українського телебачення.

Праця В. Цвіка, як і Т. Щербатюк, написані згідно з панівною тоді комуністичною ідеологією, тому потребують “обережного” ознайомлення сучасної аудиторії. Також детальному дослідженню у згаданих розвідках не підлягали програми передач та найменш досліджений період – 1950-ті роки, коли телебачення відновлювалось після перерви, спричиненої війною.

Детальніше систематизувала й описала концепти історії творчо технологічного становлення телебачення України дослідниця українського телебачення В. Гоян у монографії “Журналістська творчість на телебаченні”, виокремивши кілька періодів [3]:

- **малодосліджені довоєнні 1930-ті рр.** – період технічних спроб та експериментів у галузі практичного телебачення, коли в Києві було змонтовано перший телепередавач, а 1 лютого 1939 р. організовано першу експериментальну телевізійну трансляцію;
- **1940-і рр.** – період перших здобутків і втрат, відбудови і виробничого ентузіазму;
- **1951–1972 рр. – 6 листопада 1951 р.** було введено в експлуатацію телецентр на Хрещатику, 26, згодом апробовано пряму трансляцію; 15 лютого 1957 р. на українському телебаченні вперше вийшла в ефір інформаційна програма «Останні вісті», а 1959 р. Київська телестудія запропонувала глядачам «Новини дня»;
- **кінець 1960-х рр.–1971 р.**, – перші спроби транслювати відео в кольорі. Етап ентузіазму і телеромантики, творчо-професійний і водночас період виробничо-технологічного прагматизму. Створення загальнонаціональної програми, формування загальнореспубліканської інформаційної телесистеми;
- **1972–1991 рр.** – впровадження двоканального телевізійного мовлення окремі канали для програм центрального телебачення і республіканського/обласного. Це сформувало умови для трансформації провінційного українського телебачення в загальнонаціональну телевізійну систему;
- **з 1991 р. і до наших днів** – етап становлення новітнього вітчизняного телебачення: узаконеного, реорганізованого, високотехнологічного, структурованого, багатопрограмного та багатоканального [3, с.8–10].

У своїй монографії В. Гоян проаналізувала особливості телевізійних професій диктора, репортера, оглядача, коментатора, редактора, сценариста у сучасному телевиробництві.

До вивчення маловідомих сторінок історії українського телебачення 2010 р. у рамках наукового колоквиуму “Історія українського телебачення”, започаткованому В. Гоян., долучилися студенти й аспіранти Навчально-наукового Інституту журналістики. До обговорення напрацювань студентів з цієї теми було запрошено Т. Щербатюк, яка зазначила, що які б зміни не були на телебаченні, але роль людини в екранній журналістиці є визначальною: «Попри всі новації інтерес людини перед екраном до людини на екрані – сутність телебачення» [6, с. 120]. За результатами роботи колоквиуму була опублікована збірка “Історія українського телебачення: перший ефір”, в якій вміщені студентські наукові пошуки, присвячені першим спробам телебачення в Україні в 1930-х рр. «В історії журналістики бракує систематизованого обґрунтування та опису розвитку українського телебачення (перший період – це 20–30-ті рр. ХХ ст.; другий – 40-ві рр.; третій – 1951–1972 рр.; четвертий – 1972–1991 рр.; п’ятий період розпочинається з 1991 р. й триває по сьогодні), тому комплексна структуризація та аналіз усіх періодів залишатиметься актуальним завданням для наукових розвідок у сфері соціальних комунікацій – зазначає Т. Щербатюк. Кожен із зазначених періодів потребує послідовного аналізу, адже змінювались моделі розвитку, творчі, технічні та виробничі аспекти.

Активно досліджував телевізійний простір відомий практик та теоретик українського телевізійного мовлення І. Мащенко. Він підійшов до вивчення історії телебачення системно: у 1990-ті роки значну увагу він приділив дослідженню становлення телемовлення – праці “Українське телебачення: штрихи до портрета” (1995 р.), “Телебачення України. Т. 1: Телебачення de facto. (1998 р.)”, “Телебачення Украї-

ни. Т. 2: Телебачення de jure" (2000 р.). Згодом були опубліковані теоретичні праці, присвячені аспектам екранної журналістики 2000-тих років - "Енциклопедія електронних мас-медіа. Т. 1: Всесвітній відеоаудіолітопис: дати, події, факти, цифри, деталі, коментарі, персоналії" (2006 р.) та "Енциклопедія електронних мас-медіа. Т. 2 : Термінологічний словник основних понять і виразів: телебачення, радіомовлення, кіно, відео, аудіо" (2006 р.). Наприкінці 1990-х І. Мащенко висловив думку про те, що витоки телевізійного мовлення слід шукати далеко в минулому : « Людській мрії про дальнобачення – тисячі років. Першому науковому проекту «домашнього екрана» – більше півстоліття. Початку «механічного телебачення» – форми первинного типу практичного телемовлення – десь років з вісімдесят. А от телебачення України – шість десятиліть» [19, с. 7]

Слід зазначити, що в згаданих працях не сформовано чіткої періодизації розвитку українського телебачення, що ускладнює процес вивчення досвіду попередніх поколінь телевізійників України, які заклали підґрунтя для нових професій та телевізійних форм. З огляду на це, теза авторів праці «Українське телебачення: вчора, сьогодні, завтра про те, що «аналіз перебігу подій в телевізійній сфері у другій половині ХХ- на початку ХХІ ст. дає змогу виокремити два періоди в історії українського телебачення: період його становлення (1951-1991 рр.) та період розвитку в незалежній Україні (1991- 2005 рр.)» [20, с. 8] викликає сумніви та має поверхневий характер, особливо, якщо брати до уваги зазначені вище та те, появу в Києві експериментального довоєнного мовлення 1939 р.

Спираючись на окреслені концепції періодизації, виокремимо досліджуваний період 1939–1969 рр. як період зародження телебачення, процесу формування та кристалізації нових телевізійних професій та жанрів екранного мистецтва, які на протязі тривалого часу склали основу кадрового та жанрового складу українського телебачення.

З приходом цифрової ери, бурхливо розвитку інформаційних технологій за подібним механізмом з'явилися нові професії (продюсер, випусковий та шеф редактори).

Узагальнити сучасні концепції періодизації українського телебачення, пропонується так: перший період – 20–30-ті роки ХХ ст. характеризувати як час провадження експериментального телемовлення; другий – 1940-ві роки та третій – 1951–1972 рр. – окреслити як період формування телевізійних професій та телевізійних жанрів, що обґрунтовує потребу дослідження періоду технічних експериментів та регулярного телемовлення, що створили основу моделі сучасного телебачення.

Питання до розділу 1.

1. Яке місце займає історія телебачення як об'єкт наукових досліджень у канві захищених дисертацій?
2. Назвіть основні наукові праці з історії телебачення та їх авторів.
3. Які матеріали в процесі дослідження історії телебачення є першоджерелами? Яку роль відіграють першоджерела в дослідженні історії телебачення?
4. Охарактеризуйте ненаукові джерела дослідження історії телебачення. Назвіть приклади.
5. Назвіть існуючі концепції з періодизації українського телебачення.

Розділ 2. Експериментальне телемовлення 30-х років: перший ефір як це було

До появи телебачення в Україні наприкінці 1924 р. в Харкові розпочалося радіомовлення. У 1928 р. радіомовлення з'явилося й у Києві. У другій половині 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст. вчені, інженери та конструктори працюють над технічною реалізацією «далекобачення». І це стає можливим у 1939 р., коли в Києві розпочинає свою роботу експериментальна телевізійна студія. Невеличка замітка у газеті «Правда» під назвою «Пробна передача з Київського телевізійного центру» від 3 лютого 1939 повідомляє: «У приміщенні радіобудинку завершено, будівництво першого в Україні телевізійного центру».

Щодо дати проведення першої телевізійної трансляції, одностайної думки серед дослідників телебачення немає. Так, В. Цвік датою першої телетрансляції називає 1 лютого і в якості підтвердження наводить інформацію «Перша телепередача», розміщену в київській газеті «Більшовик» від 1 лютого 1939 р. Зазначає науковець і про матеріал, розміщений у всесоюзній газеті «Правда» від 10 лютого 1939 р.: «Результати пробної передачі задовільні. До кінця лютого буде проведено ще декілька пробних телепередач, потім телевізійний центр вступить в нормальну експлуатацію». На цей матеріал з газети «Правда» є посилання в першому томі «Енциклопедії електронних мас-медіа» [17, с. 112] та у праці «Хроніка українського радіо і телебачення» [21, с. 109] авторитетного дослідника історії українського телемовлення І. Мащенко. До речі, в обох джерелах автор уточнює інформацію. Так, публікація в центральній радянській газеті «Правда» з'явилася не 10, а 12 лютого 1939 р., де повідомлялось: «Вчора ввечері після технічних випробувань відбулася телепередача із Київського телецентру, будівництво якого завершено днями».

Про публікацію в газеті «Правда» згадує в своєму дисертаційному дослідженні і Т. Щербатюк. На основі деяких архівних матеріалів, спогадів ветеранів українського телебачення та публікацій тієї пори Т. Щербатюк встановила, що перша офіційна спроба передачі зображення в ефір у Києві відбулася не 10 лютого, а все ж таки 1 лютого 1939 р.

Підтверджує це невеличка замітка, розміщена під радіограмою в газеті «Більшовик» від 1 лютого 1939 р.: «о 12 годині у Київському Радіодомі відбулася перша офіційна спроба телепередачі в ефір» (фото 1).

Фото 1 - Перша телепередача // НБУВ.
Більшовик. 1939. №25. С 3.

А вже 8 лютого 1939 р. фотохроніка офіційного урядового Радіотелеграфного агентства України (РАТАУ) повідомила, що «...побудовано телецентр, який найближчим часом буде діяти» (фото. 2). Цю замітку ілюструє фото, автором якого є А. Дудченко. Фото має підпис «На фото – пробна передача. Виступає керівник ансамблю бандуристів тов. А. М. Бобир, зліва біля телепередача технік оператор тов. К.А. Лобановська».

Фото 2 - При українському
радіокомітеті збудовано теле-
візійний центр (РАТАУ)

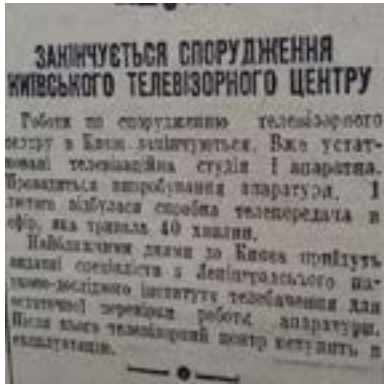

Фото 3 - Закінчується спорудження Київського телевізійного центру // НБУВ. Вісті ради депутатів трудящих. 1939. № 24. С 3.

опубліковано матеріал «Закінчується спорудження київського телевізійного центру» (фото. 3).

Журналісти тодішньої української молодіжної газети «Сталінське плем'я» також радо вітають початок роботи першого професійного телецентру в Україні. Невеличка замітка «Київський телевізійний центр» у №25 від 1 лютого 1939 р інформувала про випробування апаратури в київському радіодомі, де завершується будівництво телецентру. Важливою у цій публікації є згадка про запланований пробний телесеанс ще 25 січня 1939 р. на конференції радіолюбителів.

Про появу телецентру, який названо «телевізійний», знаходимо інформацію і в матеріалі «Будівництво телевізійного центру в Києві» на шпальтах журналу «Радянський Київ» у №3 за березень 1939 р.

Наведені архівні джерела дають змогу припустити, що кілька виходів програм у телевізійній ефір могли бути технічним експериментом. Щоб говорити про регулярні професійні телевізійні трансляції, потрібні додаткові дані: чи мали експериментальні довоєнні трансля-

Ознайомившись з думками дослідників телебачення, деяку інформацію допомогли підтвердити першоджерела розміщені в архіві Національної бібліотеки України імені В. Вернадського, зокрема підшивки тогочасної преси за 1939 рік, фото яких наведені вище.

Впровадження телевізійного мовлення в Україні активно висвітлювали й інші національні газети. Зокрема, в загальноукраїнській газеті «Вісті ради депутатів трудящих»

ції телепрограм київського телецентру продовження, що це були за програми та хто був їх учасниками.

Підтвердити інформацію про регулярність телевізійних трансляцій 1939 р. допоміг перший в Україні тижневий розклад телепрограм, який почав виходити друком на сторінках щотижневого інформаційно-агітаційного видання «Радіопрограми».

У підшивці цієї газети за 1939 р. у № 17 (7–12 квітня) на першій сторінці знаходимо таке оголошення: «Увага! По других, четвертих і вихідних днях шестиденки о 19.00 відбуваються телепередачі: по станції РВ- 9 – телебачення, по станції РВ-87 – звукова частина телепередач» (фото 4).

У № 18 оголошення з цим самим текстом оформлене великим жирним шрифтом. Отже, програма залежно від дня тижня диференційована на радіостанції: РВ-87 (звукова частина телепередач) та РВ-9 (телебачення), де була графа «19.00 – Телебачення» без детального опису змісту програми.

Безпосередній перелік телепередач знаходимо у № 19 за квітень 1939 р. Наприклад, 20 квітня – «Сценки з опер «Тихий Дон», «Піднята цілина», 24 квітня – «Гумор і сатира». А у № 20 на першій сторінці подано інформацію про зміни в розкладі: «Увага! Телепередачі відбу-

Фото 4 - Програма передач // НБУВ. Радіопрограми. 1939. № 17-26).

ваються по перших, третіх та вихідних днях о 20.30. Телебачення по станції РВ-9, звукова частина – по станції РВ-87. У №22 (7–12 травня) оголошення телепрограм трансформувалося: глядачам повідомляли про вихід телепрограм у конкретні дати, а не дні тижня, це були 7, 9 та 12 травня (фото 5).

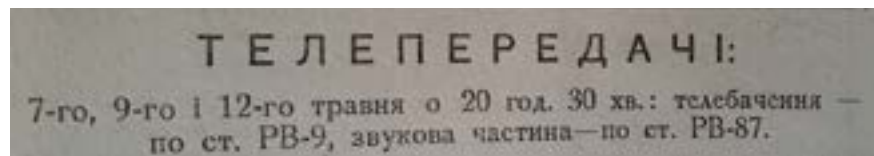

Фото 5 - Програма передач // НБУВ. Радіопроекти. 1939. № 17–26.

Щодо тривалості програми, то це одна година, інколи 30 хвилин. На шпальтах «Радіопрограм» розміщувалися оголошення українського радіокомітету про пошук дикторів чоловіків для республіканського мовлення з досвідом роботи перед мікрофоном чи акторською освітою (фото 6)

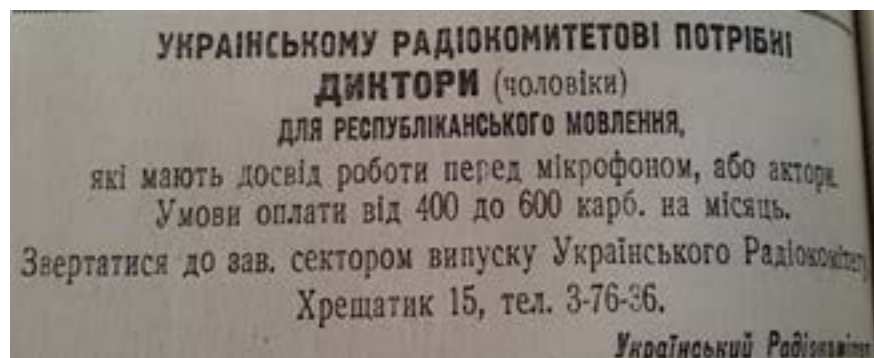

Фото 6 - Оголошення // НБУВ. Радіопроекти. 1939. № 17–26.

У №26 (1–6 червня) на першій сторінці вміщено таке оголошення: «Увага! З 15 червня усі передачі по станціях РВ-87 та РВ-9 провадитимуться за новою сіткою. Сітку буде надруковано у номері 27 «Ра-

діограм» . З огляду на те, що на №26 підшивка «Радіопрограм» за 1939 р. обривається, дізнатися нову сітку програм виявилось неможливим. Наступним після червневого номеру виявився номер 48 за 3–18 жовтня. У ньому телепередача у розкладі зазначена о 20.00.

Серед учасників тогочасних програм видатні оперні співаки: народні артисти України М. Донця, О. Петрусенко, М. Литвиненко -Вольгемут, І. Паторжинський, народного артиста СРСР Ю. Лаврова та артистів МХАТУ К. Єланську та В. Качалова, гостю з Грузії, виконавицю романсів К. Джапарідзе.

Розмірковуючи над характерними рисами перших передач та регулярністю тогочасних трансляцій, варто відзначити, що застосування терміна «експериментальне» до телебачення тієї пори є цілком припустимим, але втім це був не лише цікавий, а й вдалий експеримент, а тодішні експериментатори-телевізійники не докладали би зусиль заради однієї телевізійної передачі.

Велися трансляції на хвилях радіомовної станції РВ-9 з мініатюрної студії, яка розташовувалась у колишньому будинку Українського радіокомітету на Хрещатику. Т. Щербатюк справедливо зазначає, що в умовах імпровізованої студії, де підручними засобами забезпечували звукоізоляцію, а за допомогою великої кількості ламп – необхідний рівень освітлення, що інколи доводило температуру повітря до 35 градусів, творилася історія [27].

В архівах періодики віднайдено матеріал про проведення телепрограм та одну з перших творчих команд Київського телецентру. В газеті «Вісті ради депутатів трудящих» №25 від 3 червня 1939 р. розміщено матеріал «У студії телебачення»: «Все готово! Тихий сигнал спалахує на екрані перед очима виконавця. У студії Київського телевізійного центру йде чергова телепередача. Автор матеріалу В. Барковський описує все, що відбувається в телестудії, як глядач пе-

редає враження від виступу скрипаля та скрипальки: «Яскраве світло потужних прожекторів освітлює обличчя. На екрані телевізора ясно, як у кіно, видно зображення скрипаля. Музикант прикладає смичок до струн, примружує очі і ледве нахилиє голову до деки скрипки. Звуки музики наповнюють кімнату». Варті уваги спостереження автора щодо роботи режисера та організації роботи у студії: « – Увімкніть верхнє світло! – говорить режисер, який сидить за своїм пультом у кімнаті, відокремленій від студії стіною. У нього на столі прилади сигнального зв'язку зі студією і контрольний телевізор. – Дайте бокове світло! – наказує він». Автор зазначає, що програму знімають з семи точок, що дає можливість оцінити вигляд тогочасних телевізійних зображень: «Глядач, який знаходиться на відстані десятки і сотні кілометрів, бачить і чує музиканта. За вісім хвилин музиканта змінює відома співачка. Глядач бачить її вже на весь зріст, тоді як скрипаля він бачить тільки «крупним планом». У студії – 7 планів – 7 точок, розміщених ближче або далі по відношенню до об'єктива телепередатчика. У найбільшому плані режисер може поставити невелику балетну групу». Крім того, стаття містить інформацію про технологічний рівень устаткування студії, телевізійних камер, про роботу телевізійного оператора, звукорежисера. Звісно, офіційно таких посад у штатному розписі ще не було, як і звичних нам назв цих професій. За камерами працювали техніки. Автор описав процес зйомок програми так: «Поруч з режисером біля телевізійного передатчика, на якому встановлені близькофокусні та далекофокусні об'єктиви, сидить оператор, який стежить за рухом актора. Зліва – табло техніка-фоніка, який контролює якість звуку і регулює його чуткість. Телефон зв'язує фоніка з головною апаратною, де встановлено підсилювальну апаратуру і пульт для контролю прийому» (Барковський В. У студії телебачення// Вісті ради депутатів трудящих. 1939. №125. С. 2).

Згаданий матеріал цікавий тим, що у ньому наголошувалося на якості техніки українського виробництва, завдяки якій можливий

перегляд телепрограм: «Всі телевізійні передачі ведуться по станції РВ-9. Потужність передатчика нашого вітчизняного виробництва настільки сильна, що його зображення можна бачити там, де кінчається границя чутності РВ-9». Критичним є зауваження з приводу організації виробництва недорогих телеприймачів. Оскільки бачити виступи відомих артистів «можуть лише кілька щасливців, як мають телевізійні приймачі».

Найголовніше у цьому матеріалі – авторське повідомлення про завершення періоду експериментів у Київському телевізійному центрі: «Період дослідів у Київському телевізійному центрі закінчений. Почалися вже регулярні передачі. В студії виступають знатні люди нашої країни – артисти, читці, музиканти і співці» (Барковський В. У студії телебачення// НБУВ. Вісті ради депутатів трудящих. 1939. №125. С. 2).

Отже, саме завдяки тодішнім телевізійникам, нечисленна аудиторія перших трансляцій, яка складалася з кількох десятків власників телеприймачів у Києві, змогла побачити і почути уривки з театральних вистав, виступи відомих діячів мистецтва. Телевізор 1930-х років був маленького розміру і давав нечітке зображення через «рухливі» промені на екрані та мерехтливу картинку у зелених тонах.

Перервала освоєння можливостей телебачення війна. Будинок українського радіо, де був розташований телецентр, було зруйновано восени 1941 р.

Результати архівних пошуків дають можливість зробити перші висновки щодо дати першої телевізійної трансляції в Україні:

- після проведення підготовчих робіт Київський телецентр наприкінці січня 1939 р. провів перші пробні телесеанси для фахівців (на одному з них 25 січня навіть побували численні делегати конференції радіолюбителів, яка проходила в Києві);

- 1, 2 та 11 лютого Київський телецентр здійснив пробні виходи в телевізійний ефір;
- у квітні 1939 р. розпочалося регулярне телевізійне мовлення.

Питання до розділу 2.

1. Коли відбулися перші пробні телесеанси для українських телеглядачів?
2. Охарактеризуйте телевізійний контент періоду експериментального мовлення.
3. Який характер мали публікації у періодичній пресі, що висвітлювали перші телеефіри?
4. Коли розпочало роботу регулярне телевізійне мовлення? Які програми демонструвалися глядачам?

Розділ 3.

Відновлення регулярного телемовлення в Києві: феномен столичного телецентру

Будівництво телецентру

У 1945 році через п'ять місяців після закінчення війни уряд СРСР ухвалив постанову «Про заходи по розвитку телебачення», у якій говорилося про будівництво телецентрів у Ленінграді та Києві. Так, у 1947 р. почалися роботи з проектування, а від 1949-го – будівництво третього в Радянському Союзі телецентру в Києві [21, с. 15].

Про період будівництва київського телецентру згадує у своїй автобіографічній книзі Ю. Омеляненко, один з перших фахівців на українському телебаченні: «...що в лютому 1951 року творилося на будівельному майданчику по Малопідвальной, 13. Тут, незважаючи на зиму, все споруджувалося одразу і на всіх об'єктах: монтаж металокопункцій башти, що вже сягали ста метрів, ширився фронт внутрішніх опоряджувальних робіт на двох поверхах технічного будинку, прокладались інженерні комунікації, в тому числі електросилові, водопровідні, зливні, добудовувались двокамерний охолоджувальний басейн, масивні 8-метрові підпорні стіни в бік Новопушкінської і Прорізної, потужна трансформаторна підстанція і т.д.» [22, с. 125].

Зважаючи на величезні обсяги будівельних робіт, Київський телецентр було побудовано в рекордно стислі терміни. Поспіх та висока швидкість роботи трьох сотень зайнятих на будові людей, які працювали у дві зміни в умовах повної навколишньої розрухи, пояснювалися тим, що вже в травні очікувалося «мало-не багато чотири вагони радіотелевізійного обладнання і його ж треба було встановити

та вмонтувати у відповідно підготовлених приміщеннях і на башті» [77, с. 125]. Так, на Хрещатику, 26 були побудовані студійно-апаратний комплекс та 180-метрова вежа, а передавальна станція розміщувалася на тодішній Малопідвальной, 13. Було спроектовано і споруджено великий телевізійний павільйон (студія «А») на 270 кв.м, але спочатку введено в дію малий (студія «Б») на 150 кв.м. [19]. Він став першим у світі телекомплексом, оснащення якого від початку розраховувалося на стандарт 625/50 [21, с.180].

6 листопада 1951 р. Київський телецентр був введений в експлуатацію. Якщо говорити про кадрове забезпечення на Київському телецентрі, то варто наголосити, що фахівців, які мали необхідні знання, було обмаль. На момент введення у дію київського телецентру «... була створена група майбутніх експлуатаційників. Завданням їх стало ознайомлення з конструктивними та електричними схемами та й з телебаченням взагалі. Посібником до цього був технічний проект НДІПРа і мої знання, як єдиного «ветерана і знавця» з цих питань...» [22, с. 126].

У пояснювальній записці до штатного розпису 1951 р. зазначено, що у зв'язку із пуском устаткування телецентру для налаштування устаткування, виникає необхідність у наборі повного технічного штату. Проект штатного розпису нараховував 102 особи. Згідно з документом, кількість штату була обґрунтована такими міркуваннями: для технічного керівництва телецентру була передбачена посада головного інженера; студійно-апаратний комплекс телецентру очолював керівник студії, а для забезпечення роботи устаткування студійно-апаратного комплексу (апаратно-звуковий, телевізійний тракт та камерне студійне устаткування), яке потребує відповідного високого рівня контролю, взято 3-х інженерів та 5 техніків, які є тимчасовим персоналом.

Згідно з архівними документами, для робіт з регулювання та налаштування студійного устаткування призначалася спеціальна лабораторія, роботу якої забезпечував головний інженер, інженери першого

розряду за профілем (телевізійні передатчики та студійний комплекс), старший технік та два техніки для проведення робіт. Передбачалась окрема посада старшого інженера УКХ (ультракороткохвильового) передатчика, яку обіймав згадуваний вище Ю. Омеляненко, про що свідчать відповідні помітки з прізвищами. Серед інших технічних підрозділів телецентру варто назвати телевізійний та частотно-модульований передатчик звукового супроводу.

У пояснювальній записці до штатного розпису Київського телецентру 1951 р. повідомлялося, що передача кінофільмів є одним з основних видів роботи телецентру (в чому ми зможемо пересвідчитися згодом у процесі аналізу програм телепередач), тому на телецентрі передбачалася посада спеціального інженера, який очолював кіноапаратну, два кінотехніки для ремонту апаратури та кіномеханік для пуску фільмів в ефір. Також у штатному розписі Київського телецентру знаходимо посади співробітників електросилової групи, яка відповідала за контроль та чергування в будівлі передатчика, антенно-мачтового господарства (нагляд, освітлення, обігрів 180-ти метрової телебашти), сантехнічної групи (обслуговування холодильних установок, систем кондиціонування повітря) та спеціальної майстерні (ремонт апаратури комплексу, виготовлення устаткування для експериментальних робіт та робіт із покращення якості телепередач). Така велика кількість техніків та інженерів потрібна була для забезпечення безперебійної роботи нового телевізійного устаткування.

Перший, оригінальний, новаторський...

Столичний телецентр на Хрещатику вважався унікальною спорудою, він вперше був устаткований обладнанням українського виробництва. Інші тодішні телецентри в Радянському Союзі мали устаткування, отримане ще згідно з укладеними під час війни контрактами з американською фірмою «Радіо корпорейшн оф. Америка», яке було

створене «батьком електронного телебачення» Володимиром Звориним (емігрантом з пореволюційної Росії). Проте на час спорудження телецентру в Києві у розпалі була «холодна війна», і будь-які контакти з американськими телевізійниками припинилися. То ж довелося винаходити все своє [20]. Технічне оснащення Київського телецентру не проходило жодних перевірок. Весь комплекс вказаних робіт виконували київські будівельно-монтажні організації: «Київпромбуд», «Укрстальмонтаж», «Київелектромонтаж». «Київпідзембуд» побудував фундаменти 19-метрової глибини, а металокопії для вежі виготовив Дніпропетровський завод ім. Бабушкіна. «...Все це робилось в Україні вперше, але ж яким завзяттям та якістю» [22, с.126] - пише про Київський телецентр Ю. Омеляненко.

Спочатку упереджене ставлення іноземних телевізійних фахівців до вітчизняної техніки змінилось на схвалення. Так, інженерно-технічні працівники з Польщі, Болгарії, Румунії перед введенням у дію своїх телевізійних систем проходили практику на Київському телебаченні, яке перетворилось на своєрідний навчально-методичний полігон. Завдячуючи власним технічним розробкам, повоєнний Київський телецентр став лідером у галузі телевізійної техніки не лише в СРСР, а й у Європі. Зокрема він був першим, який від початку створювався вже з розгортанням зображення на 625 рядків (цей розроблений ще в роки війни в СРСР стандарт невдовзі був прийнятий у Європі та більшості країн світу) [22]. У 1951–1952 рр. Київ увійшов до першої десятки європейських столиць з електронним телебаченням. На користь цього факту доречно буде навести слова Ю. Омеляненка, людини, яка безпосередньо брала участь у запуску київського телецентру: «...і далі частенько повторюватимуться слова: вперше, оригінальний, новаторський тощо. Пояснюється це просто – в СРСР та й у Європі, навіть у світі то був лише початок розвитку електронного телебачення і Україна належала до числа засновників цієї справи. Йдеться зрештою про часи, коли на нашому континенті налічувалось понад 30 держав,

а кількість телецентрів не перевищувала 7–10. Досконалої апаратури, а тим більше будь-якого досвіду її експлуатації практично не було» [22, с. 127].

Перші телевізійні професіонали

Вводив в експлуатацію столичний телецентр заступник голови Держтелерадіо УРСР у 1960–1970-х рр. К. Алексєєв. Крім К. Алексєєва та Ю. Омеляненка, серед «першопрохідців» київського телебачення варто назвати М. Пашина – першого директора студії. Про нього згадує і Т. Щербатюк: «кандидат мистецтвознавства, ерудована людина з тонким розумінням творчих і технічних проблем маловідомого на той час засобу зв'язку, інформації і пропаганди – про це свідчать дві його цікаві брошури про організацію телепередач, в середині 50-х років, коли про телебачення ще ніхто не писав» [27].

Посаду головного режисера та художнього керівника студії займав заслужений діяч мистецтв УРСР, учень О. Довженка – М. Казневський, асистентом якого була К. Ліфєренко. Першим відповідальним редактором київської телестудії став К. Вакуленко, який пізніше працював на обласних телестудіях Дніпропетровська та Запоріжжя [9; 14].

Серед перших працівників Київської телевізійної студії варто також назвати художника С. Зарицького – ветерана українського кіно. З 1919 р. він оформлював перші українські агітфільми; одним з перших у радянському кіно почав використовувати декорації для комбінованих зйомок. Прізвище С. Зарицького стоїть у титрах таких стрічок як «Джеммі Хіггінс», «Шкурник», «Велике життя». Першим оператором Київської телестудії був К. Куляєв – асистент відомих на той час оператора та режисера М. Кауфмана і режисера Б. Цейтліна та другий оператор на виробництві фільмів Д. Вертова «Одинадцять», «Людина з кіноапаратом», «Симфонія Донбасу» [28, с. 7].

Саме ці люди стояли біля витоків українського телебачення та заклали підвалини для формування основних телевізійних професій.

Перший ефір

Перше оголошення про початок проведення телевізійних трансляцій знаходимо у загальноукраїнській газеті «Вечірній Київ» у день введення столичного телецентру в експлуатацію - 6 листопада 1951. Невеличка замітка «Перші телевізійні передачі в Києві» (фото 7) сповіщала про старт пробних телепрограм: «Сьогодні о 20.00 годині Київський телевізійний центр починає перші пробні телевізійні передачі. Телевізійний центр працює у другому каналі частот, а саме зображення передається на частоті 59, 25 мегагерц (хвиля 5,07 метра), звукове супроводження передається на частоті 65, 75 мегагерц (хвиля 4, 57 метра)».

Як бачимо що саме будуть показувати глядачам не повідомляли. Українські дослідники історії телебачення І. Мащенко, В. Цвік, Т. Щербатюк зазначають, що 6 листопада о 20.00 в ефір вийшов художній історико-революційний фільм «**Велика заграва**». Це чорно-біле кіно радянського режисера грузинського походження Михайла Чиаурелі, яке розповідає про події 1917 р.. Втім, напередодні чергової річниці Жовтневої революції важко уявити трансляцію фільму на іншу тематику. Але технічний персонал влаштував напередодні, 5 листопада, і свою «прем'єру»: на телекіноуста-

Фото 7 - Перші телевізійні передачі в Києві // НБУВ. Вечірній Київ. 1951р. №136. С. 4.

новці під час технічної проби було «прокручено» художній фільм «**Алітет іде в гори**» (створений за мотивами популярного у ті часи роману Т. Сьомушкіна). І. Мащенко пише, що інженер М. Фетман з цього приводу згадував: «Перший фільм ми довго добирали. І зупинилися на стрічці «Алітет іде в гори». Нічого тут з політичної точки зору не було, а просто фільм підходив нам по щільності плівки і технічній якості». Кіномонтажниця Ольга Чернова додала: «Почали демонстрацію цього фільму. Добре пройшов. Усі його подивилися, всі були такі щасливі. Боже мій – народилося наше телебачення!» А хтось з учасників того першого київського телесеансу скаламбуривав: «Тепер від «Алітета» й українське телебачення «підє вгору» [20].

Перший репортаж та пеші телевізори

На сторінках популярної столичної газети «Вечірній Київ» у замітці під назвою «Телевізори на квартирах киян» зазначалося, що «напередодні 34 роковин Жовтня в Київ надійшла перша партія телевізорів «Т-2-Ленінград». 52 з них вже встановлено на квартирах киян. На Ярославській вулиці, 32 організовано спеціальну майстерню, яка встановлює телевізори», а першою телепрограмою назвали трансляцію 7 листопада: «В першій телевізорній передачі кияни побачили демонстрацію трудящих столиці 7 листопада 1951 року» (фото 8).

І справді, вже наступного дня після введення в дію телецентру, а саме **7 листопада 1951 р.**, київські

Фото 8 - Телевізори на квартирах киян // НБУВ. Вечірній Київ. 1951. № 139. С. 3.

телевізійники викотили зі студії дві телекамери, встановили їх на Хрещатику і провели «технічну» трансляцію військового 62 параду і святкової демонстрації трудящих, присвячених 34-річчю Жовтневої революції. Це була перша в СРСР спроба показу урочистостей. Зазначимо, що Жовтневі репортажі з радянської столиці вперше були проведені лише через п'ять років, у 1956 р. [21, с. 181]. Цей факт свідчить про високий рівень підготовки та ентузіазму колективу фахівців київської студії: «Скільки законної гордості було у нас, «першопрохідців» київського телебачення – будівельників, налагоджувальників та експлуатаційників тієї багато в чому недосконалої апаратури, коли 5-7 листопада 1951 р. на маленьких екранах телевізорів КВН – 49 і Т-2, які мали тоді лічені (було їх близько 200) щасливці-кияни, пішли перші телепередачі» [22, с. 130]. Хоча у замітці «Телевізори для киян» згадувалася цифра у 52 телевізори. Г. Десятник та дослідник історії телебачення В. Цвік зазначають, що святковий парад з Хрещатики кияни могли бачити завдяки 622-м телевізорам, які того часу з'явилися у місті. Наявність 662-ох телевізорів у листопаді 1951 р. називає і І. Мащенко. Як зазначалося вище, тоді на вулиці Ярославській, 32 відкрилася перша спеціалізована майстерня, яка реєструвала і підключала телевізори «Історія залишила нам ім'я першого клієнта, який зареєстрував тут свій телеприймач, – полковника у відставці С.Федоровського» [19]. До слова, реєстрація телевізорів була обов'язковою, адже за користування апаратом абонент мав щомісяця сплачувати 10 карбованців (цей податок відмінили лише 1961 р., коли проходила хрущовська грошова реформа). Така суттєва розбіжність у кількості телевізорів, наявних у Києві на початку листопада 1951 р., може пояснюватися тим, що власники могли не встигнути зареєструвати свій телеприймач до моменту публікації матеріалу у «Вечірньому Києві», або у замітці були використані неактуальні дані, оскільки попит на телевізори зростав з великою швидкістю. На підтвердження цієї тези є матеріал «Великий попит на телевізори», розміщений на сторінках «Вечірнього Києва».

Фото 9 - Телевізори на квартирах киян // НБУВ. Вечірній Київ. 1951. № 139. С. 3.

У замітці повідомлялося, що напередодні «...Центральний універмаг одержав чергову партію телевізорів. Вчора вони були повністю реалізовані. Щоб задовольнити зростаючий попит киян на телевізори, дирекція Центрального універмагу замовила ще 500 телевізорних апаратів» (фото 9).

Поступово телебачення починало відігравати все більшу роль у житті населення. Про зростаючу популярність телебачення знаходимо цікавий допис на сторінці Музею телебачення у Facebook: «Більшість киян тулилися в комуналках, і придбання телевізора кимось із сусідів ставало подією з життя всієї квартири. Біля опуклої лінзи, що збільшувала зображення на крихітному екрані, збиралися всі сусіди. А якщо транслювався футбол, особливо за участю київського «Динамо», то і мешканці сусідніх квартир. Сім'я, яка купила телевізор, надовго втрачала спокій. До речі, володар «ящика» зобов'язаний був зареєструвати свій «скарб», а потім щомісяця вносити абонплату [23].

Пересувка або ПТС

Повертаючись до дати 7 листопада 1951 р., варто наголосити ще раз на тому, що позастудійна зйомка у Радянському Союзі репортажного характеру була проведена вперше саме телевізійниками київської студії. Цікаві деталі щодо першої позастудійної трансляції київських телефахівців описує дослідник телебачення В.Цвік: «Ще не були обладнані студійні павільйони. Ще не були затверджені штати творчих працівників, але 7 листопада за допомогою пересувної телевізійної станції (ПТС), за пультом якої знаходився не телевізійний режисер, а інженер-зв'язківець, було показано парад військ і святкову демонстрацію трудящих на честь 34-х роковин Великого Жовтня. У той час у Києві було 662 телевізійних приймачі». Автори книги «Українське телебачення: вчора, сьогодні, завтра» пишуть, що у наведеній цитаті В. Цвіка є одна надзвичайно суттєва неточність: ніякої пересувної телевізійної станції на київському телецентрі у 1951 р. не було, перша ПТС у Києві з'явилася 1954 р. [20, с. 14].

І справді, газетний матеріал «Телевізійна пересувна станція» знаходимо на сторінках «Вечірнього Києва» за 1954 р. (Козинський В. Телевізійна пересувна станція // Вечірній Київ. 1954. № 106. С. 3). Детальніше про роботу ПТС говоритимемо у наступних розділах.

Варто згадати про тодішнє місцезнаходження київського телецентру: «...як відомо, тоді він (телецентр – прим.) знаходився на Хрещатику, 26. У 1951 році облицьована білим станіславським вапняком його чотириповерхова споруда виходила фасадом безпосередньо на головну столичну магістраль. Будинок розташували дещо в глибині вулиці, але перед ним не було споруд сільгоспміністерства, магазину «Мистецтво», зведених дещо пізніше. Тож перші повоєнні київські телевізійники (треба їм віддати належне – люди сміливі й ризикові) прямо зі студії викотили дві телекамери на Хрещатик і включили їх в ефір

під час параду та демонстрації. Звичайно, то не був добре знаний з наступних десятиліть подібних святково-ритуальних дійств репортаж: не працювали ні оператори за камерами (на їх місцях стояли техніки), ні режисер за пультом, ні коментатори. Швидше це можна вважати «технічним прогоном» (є у телевізійників такий термін) з виходом в ефір. Але факт здійснення того дня позастудійної першої трансляції у Києві залишається незаперечним» [20, с.15].

Штатні розписи Київського телевізійного центру в Державному архіві міста Києві засвідчують роботу ПТС у 1951 р. Так, у пояснювальній записці до штатного розпису 1951 р., тобто на три роки раніше до дати появи ПТС, зазначеній у пресі, повідомлялося, що відділ позастудійних передач Київського телецентру передбачає проведення актуальних передач з різноманітних місць столиці, для чого у телецентрі наявна спеціальна апаратура на двох автобусах (Штатний розпис та кошторис адміністративно-управлінських витрат за 1951 р. // ДА. Оп. 2. Спр. 6. Арк. 7). Фотографія ПТС, розміщеної в одному з таких автобусів зберігається серед фотоматеріалів ЦДКФФА (Пересувна передавальна телевізійна установка Київського телецентру, березень 1955 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-54799).

Звісно, треба враховувати матеріали періодичної преси та свідчення дослідників телебачення, де офіційною датою появи ПТС на Київському телевізійному центрі є 1954 р. Але проігнорувати архівні документи, в яких серед штатних працівників 1951 р. на Київському телевізійному центрі значиться щонайменше 10 співробітників, які забезпечували роботу ПТС, не можна. Ймовірно, саме завдяки їх сміливості кияни побачили демонстрацію та парад на Хрещатику 7 листопада 1951 р., про яку писав В. Цвік.

Отже, можна підсумувати інформацію щодо дати другого народження телебачення в Києві. Ці дати розходяться між собою: першим днем, коли була проведена телепередача у післявоєнному київському

телецентрі, називають 5 листопада (стрічка «Велике Зарево») та 7 листопада (військовий парад та святкова демонстрація) 1951 р. та 1952 р. І.Мащенко пояснює це тим, що згідно з чинними тоді правилами, повне введення до ладу новозбудованих телецентрів тривало протягом року після першого виходу в ефір, а функціонування обладнання до того вважалося пробним експлуатаційним періодом. У цей час воно доналагоджувалося, його можна було навіть зупиняти – і це не вважалося недоліком. Не було й строго затвердженого графіка виходу передач в ефір: вони, зазвичай, транслювалися двічі на тиждень протягом 1,5–2 годин (найчастіше це були художні та документальні фільми) [20, с 16]. І справді, телепрограми виходили доволі епізодично. Підтверджує цей факт програма телепередач, розміщена у рубриці «Радіо» газети «Вечірній Київ» (№167 від 15 грудня 1951 р.). Програма інформувала, що 15 грудня о 20.30 глядачі побачать художній фільм «Четвертий перископ», а 16 лютого о 18.30 художній фільм «Далека наречена» (Телевізійні передачі // Вечірній Київ. 1951. №167. С. 4.).

Питання до розділу 3.

1. Як і коли відбулася перша післявоєнна телетрансляція?
2. За яких обставин розпочав роботу Київський телевізійний центр після війни?
3. Назвіть імена перших телефахівців Київської телестудії.
4. Коли і за яких обставин київські телевізійники провели першу позастудійну телетрансляцію?
5. Охарактеризуйте ступінь зацікавлення населення телебаченням на початку 1950-х рр.

Розділ 4.

Київська студія телебачення у 1952-1954 р.

Телевізійний контент 50-х

Серед тодішнього телевізійного контенту на столичній студії телебачення, крім художніх, документальних та мультиплікаційних фільмів, особливу увагу привертають **кіножурнали**. Кіножурнал – короткометражний кінофільм, який показує окремі епізоди, події суспільного життя. Для тогочасного населення кіножурнали були такими собі повідомленнями про різноманітні події з життя країни задовго до появи інформаційних програм. Передусім варто назвати кіножурнал «Радянська Україна», випуск якого започатковано студією хронікально-документальних фільмів у 1938 р. Звісно, кіножурнали не були суто телевізійною продукцією, але саме завдяки появі телебачення люди мали можливість подивитися кіносюжети на суспільні, культурні, економічні та інші теми. Крім того, на відміну від перших телепрограм прямого ефіру, кіножурнали збереглися. Саме з цієї причини кіножурнали і матеріали періодичної преси (статті, присвячені телебаченню, інформація про різні заходи та власні програми телепередач) є надзвичайно цінними джерелами інформації для дослідження формування телевізійних професій та жанрів.

У Центральному кінофотофоноархіві України імені Г. С. Пшеничного зберігаються випуски кіножурналів «Радянська Україна» за різні роки. Так, у №68 за листопад 1951р. цього кіножурналу вміщено чотири епізоди, серед яких: «В Каховці» (показано підготовчі роботи на будівництві Каховської ГЕС); «Сільськогосподарська виставка в Сумах» (один день з роботи обласної сільськогосподарської виставки); «Чавун – понад план» (показано плавлення чавуну в доменному цеху

Донецького металургійного заводу); «Мала Львівська» (урочисте відкриття Львівської дитячої залізниці та відправлення першого поїзда).

З 1952 р. на Укркінохроніці започатковано випуск нових кіножурналів – **«Молодь України»** і **«Піонерія»** по 6 номерів щорічно, які розповідали про роботу, навчання та дозвілля радянської молоді. У липні 1952 р. з'являється «Радянський спорт» – кіножурнал, присвячений спортивним подіям в Україні та досягненням спортсменів. Кіножурнал **«Радянський спорт»** виходив двічі на рік. До другого номеру за вересень 1952 р. увійшли такі сюжети: «На обласних спартакіадах» (кадри з обласних спартакіад у Вінниці та Полтаві); «Майстри влучного вогню» (змагання зі стендової стрільби на стадіоні Київського військового округу); «Всесоюзні змагання велосипедистів» (кадри зі старту учасників та під час проходження дистанції на велосипедних змаганнях у Харкові); «Парусні гонки» (республіканські змагання з вітрильного спорту в Миколаєві).

Телепрограми виходили переважно у вихідні дні. Програма передач публікувалася у випуску газети «Вечірній Київ», відповідно, за п'ятницю чи четвер. У передтравневі дні знаходимо програму передач на 1–4 травня, а також на 7, 10, 11 травня 1952 р. Програми передач стають дедалі більшими, а до показів кіно- та мультиплікаційних фільмів додаються науково-популярні, документальні фільми, фільми для дітей, а також театральні вистави, концерти (деякі з яких зі студії телебачення), та кіножурнали «Наука і техніка», «Новини дня», «Радянська Україна». Зазвичай програми починали показувати з 20.00, але в телепрограмі зазначалося, що з 19.30 для глядачів буде доступна таблиця та музика для налаштування телерадіоприймачів (саме так називали тоді телевізори). Надзвичайно рідко в програмі передач повідомлялося про дату та час наступної пробної телевізійної передачі, оскільки телемовлення на той період не було регулярним. Але час виходу програм завжди вечірній – 18.00, 19.00, 20.00.

1 травня 1952 р. в ефір вийшов концерт майстрів Київського театру опери і балету імені Т. Шевченка, у якому взяли участь Е. Томм, М. Євстрій, Н. Костенко, Ю. Чурюкіна. Концерт було видано в ефір з єдиного на той момент павільйону (студія «Б»). Ведучою була перший диктор українського телебачення Н. Серапіонова [21, с.16]. Ця телевізійна трансляція була першою студійною програмою і справедливо претендує на те, щоб називатись **першою музичною програмою на українському телебаченні**. Народна артистка Б.Руденко згадує: «У маленькій студії на тринозі (а значить нерухома) була встановлена всього одна камера. До неї приник К. Куляєв. У глибині студії скупчилися перші співробітники КСТ. Всі хвилювалися. Оператор, який звик до кінематографічних «наїздів», забажав «укрупнити» обличчя співачки. Забувши про недосконалість техніки, Куляєв різко посунувся вперед, і...камера почала нахилитися вперед і ледь не впала на підлогу оптикою вниз. Руденко ледве не перервалася під час виконання арії: першим бажанням було врятувати падаючу камеру. Але вже назустріч камері побіг редактор Вакуленко и хтось з робочих сцени. На колінах, аби не потрапити в кадр, вони плечима підперли камеру та повернули її в початкове положення. Концерт продовжувався» [27].

У середині 1952 р. запрацював другий апаратно-студійний блок Київського телецентру, або як його ще називали «павільйон №1» обсягом 270 кв. м, який протягом сорока років так і залишався найбільшим у телевізійному комплексі на Хрещатику. У листопаді 1952 р., тобто через рік після початку експериментальних передач, за чинними тоді правилами перша черга київського телецентру була прийнята та здана в експлуатацію і відтоді **розпочалося регулярне телевізійне мовлення першої в Україні студії телебачення** [21, с.16]. Про роботу Київського телевізійного центру в цей період у державному кінофотофоноархіві України імені Г. С. Пшеничного було знайдено унікальні кіноматеріали, які є документальними свідченнями того, як виглядав процес проведення телевізійної передачі у перший рік роботи те-

лецентру. Це сюжети згадуваного кіножурналу «Радянська Україна»: «У київському телевізійному центрі» (№25, травень 1952 р.) та «Київський телевізійний центр» (№64, грудень 1952 р.). Що найголовніше у цих сюжетах, що вони є першоджерелами реальних телевізійних передач, які не збереглися. У сюжеті **«У київському телевізійному центрі»** (фото 10) маємо можливість побачити, як відбувалася тогочасна телепередача зі студії. На початку сюжету бачимо телевізійну башту, встановлення киянами телевізійних антен, апаратну телецентру. Автори сюжету підкреслюють велику роль телевізійних передач у пропаганді радянського мистецтва та культури. Згодом бачимо кадри апаратної телецентру, закадровий голос роз'яснює глядачам, що за допомогою «складної апаратури в ефір одночасно передаються звуки і зображення».

Фото 10 - Кіножурнал «Радянська Україна», 1952 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 867.

На початку сюжету бачимо телевізійну башту, встановлення киянами телевізійних антен, апаратну телецентру. Автори сюжету підкреслюють велику роль телевізійних передач у пропаганді радянського мистецтва та культури. Згодом бачимо кадри апаратної телецентру, закадровий голос роз'яснює глядачам, що за допомогою «складної апаратури в ефір одночасно передаються звуки і зображення». Далі – фрагмент з телепрограми у малій студії телецентру: О. Даниленко, яка оголошує виступ народного артиста М. Частія, далі бачимо кадри з апаратної, де інженери відслідковують якість передачі в ефір зображення та звуку. Завершується сюжет фрагментом телепрограми – з виступом артиста під акомпанемент, а також кадрами квартири киян, які зібралися вдома аби подивитися телепрограму (Кіножурнал «Радянська Україна», 1952 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 867).

У сюжеті **«Київський телевізійний центр»** бачимо кадри будівлі телецентру та телевежі, автор розповідає, що нещодавно «...столиця України збагатилася новим культурним закладом – телевізійним центром». Далі показано апаратну та телевізійних інженерів перед останніми приготуваннями до чергової передачі, режисером якої є І. Бжезький (його обличчя показано крупним планом). Повідомляється, що радіус дії Київського телевізійного центру становить вже 240 кілометрів. Згодом у кадрі з'являється інша диктор – Н. Серапіонова, яка оголошує виступ Є. Чавдар (фото 11).

Фото 11-
Кіножурнал
«Радянська
Україна», 1952 р.
// ЦДКФФА. Од.
обл. 867.

Далі у сюжеті показано як за концертом спостерігають кияни – спочатку закадровий голос коментує кадри переповненої квартири «На квартирі токаря газопроводу Дашава-Київ товариша Сурікова»; потім бачимо, як біля маленького екрану телевізора слухають концерт на іншій квартирі – «відомі артисти естради Тимошенко та Березін сьогодні теж радіоглядачі» (телеглядачів називали тоді радіоглядачами); закінчують сюжет кадри сільських радіоглядачів: «...у домі колгоспника Харка з артілі імені Хрущова, що на Київщині, зібралися його друзі, щоб послухати та подивитися черговий концерт».

За становленням телебачення в Україні пильно стежив уряд. І. Мащенко, зазначає, що Рада Міністрів України спеціальною постановою від 31 жовтня 1952 р. накреслила ряд заходів щодо завершення спорудження й оснащення Київського телевізійного центру і вказала бажані напрями формування телевізійних програм [26, с.18]. У листопаді 1952 р. Київський телецентр прийнятий у постійну експлуатацію і відтоді ведуться регулярні телепередачі. Через це у деяких джерелах саме листопад 1952 р. зазначають як дату відновлення повоєнного телебачення в Україні. Адже, згідно з чинними правилами, повне введення в дію телецентрів відбувалося за рік з моменту виходу першої телетрансляції, щоб за цей рік була можливість налагодити все обладнання та апаратуру.

Впродовж наступного 1953 р. кількість телевізорів зростає і в Києві, і в області. Телевізійна вежа Київського телецентру призначалася для передачі двох програм із зоною впевненого прийому 60–70 км. Але бажання дивитися телевізійні передачі спонукало радіолюбителів та аматорів до конструювання антен, за допомогою яких телесигнал можна було приймати і в Житомирі (130 74 км від Києва). За деякий час відстань прийому телесигналу з Києва збільшили у чотири-п'ять разів. У 1953 р. телеглядачам показують кінофільми, спектаклі, концерти, кіножурнали. Під час святкових днів чи урочистостей кількість

телевізійних трансляцій збільшувалася. Стаття «Вечірнього Києва» з назвою «Кіно, театри, телебачення» інформувала читачів, що у першотравневі дні на екранах телевізорів кияни зможуть побачити нові фільми-вистави (Кіно, театри, телебачення // Вечірній Київ. 1953. №97. С. 2). У програмі передач з 1 по 10 травня знаходимо і святкові концерти (серед них концерти за участю Київського державного театру опери та балету, заслуженої капели бандуристів України, а також відомих артистів серед яких Є Чавдар, М. Гришко, З. Гайдай та ін.) та фільми на військову тематику. Урізноманітнення та розширення програми передач у дні травневих свят є свідченням того, що **виокремлюється рекреативна, або розважальна функція телебачення**. Трансляції концертів за участю видатних діячів мистецтв, художніх та хронікально-документальних фільмів забезпечували киянам та жителям найближчих областей цікаве та пізнавальне дозвілля.

З погляду технічного, творчого та виробничого аспектів функціонування Київського телевізійного центру цікавою є стаття «У студії телевізійного центра». В ній розповідається про процес зйомки комедії О. Корнійчука «Калиновий гай». В матеріалі йдеться про те, що студія «А» нещодавно розпочала свою роботу «...у великому павільйоні ще присутній запах фарб», але його площа дає можливість ставити тут вистави будь-якого театру, що підтверджує програма передач, в якій є вистава драматичного театру імені Лесі Українки «Овод», творчий вечір артистів Харківського театру імені Шевченка, вистава театру ляльок «Скриня казок».

В кінці матеріалу автор підсумовує, що Київський телецентр є наймолодшим у СРСР і обладнаний новітньою апаратурою.

Краща покупка - телевізор

В цей період кияни продовжують активно цікавитися телебаченням та купувати телевізори. Згідно інформації у газета «Вечірній Київ»

«Телевізори для Киян» № 34, «... жителі Києва проявляють до телебачення значний інтерес. І за січень-лютий 1952 року в квартирах киян встановлено понад 500 телевізорів. У спеціалізований магазин «Головелектрозов'язокзбут» надійшла чергова партія телевізорів за перший тиждень лютого жителі Києва придбали близько 100 телевізорів».

Бажання придбати телевізор мали не лише окремі кияни, а й установи, організації, підприємства, щоб працівники у вільний від роботи час могли дивитися концерти та фільми. Про це свідчать такі публікації на сторінках «Вечірнього Києва»: «Телевізор у будинку відпочинку», «Телевізор у гуртожитку». Публікація «Телевізор в агітпункті» (Вечірній Київ.1953. № 34.) є цікавою для аналізу тогочасних функцій телебачення як масмедіа і засобу впливу. В цій замітці повідомлялося, що «Напередодні виборів до місцевих рад, які пройдуть 22 лютого 1953 року, на виборчих дільницях провадять активну роботу по культурно-службовуванню виборців. Так, наприклад агітатори партійної організації «Укрдппрогаз» в агітпункті при виборчій дільниці організували для виборців проведення лекцій та доповідей на політичні та культурні теми, культпоходи в театри та кіно, а нещодавно тут встановлено телевізори вже проведено шість телевізійних переглядів телевізійних передач. Отже, телебаченню швидко почали надавати велике значення як інструменту пропаганди та агітації. Замітка «Телевізори для трудящих міста» («Вечірній Київ», 1952. №221) сповіщала, що «За два дні магазин продав 150 телевізорів. З початку року кияни придбали в цьому магазині 2300 телевізорів «Т-1» та «Т-2».

Не зважаючи на те, що Київський телецентр був збудований як міський заклад, покликаний обслуговувати Київ та Київську область, на середину 1953 р. передачі з Києва у високій якості приймають у Житомирі, Чернігові, Рівному та Сумах. У пресі зазначалося, що навіть у

Харкові було прийнято Київську передачу. Це свідчить, що телецентр столиці мав міжобласне значення ще до появи у 1955 р. другого на території України – Харківського телецентру. Щодо конкретних цифр, то у статті була розміщена інформація про 30 тис. людей, які складають тогочасну аудиторію радіооглядачів (фото 12)

15 червня 1953 р. у Києві було проведено науково-технічну конференцію, присвячену питанням телевізійного мовлення. Наймолодший у СРСР телецентр, устаткований апаратурою радянського виробництва, привертав увагу чималію кількості дослідників. На той час, крім зазначених регіонів програми Київського телецентру приймають на Вінниччині, Полтавщині та частково у Білорусі. Радіус дії сигналу телецентру перевищував 300 км, а телевізійна аудиторія становить близько 50 тис. глядачів (раніше у пресі згадувалася цифра у 30 тис. глядачів) (Телебачення на Україні // Вечірній Київ. 1953.

Фото 12 - Крамов І. У студії телевізійного центра // Вечірній Київ. 1953. № 118. С. 3).

№ 140. С. 1). Крім того, для збільшення дальності поліпшення якості зображення, найближчим часом у населених пунктах Київської області будувалися дослідні проміжні приймально-передаточні станції, за допомогою яких сигнал передаватиметься на 10 км далі.

Телебачення ставало дедалі популярнішим серед звичайного населення, а кількість телевізорів у середині 1953 р. досягла 10 тис. (Десять тисяч телевізорів // Вечірній Київ. 1953. № 149. С. 1).

Таким чином, за даними матеріалів, розміщених на сторінках «Вечірнього Києва», за півтора року (з вересня 1952 р. по червень 1953 р.) кількість телевізорів у Києві зросла в чотири рази. Телепрограми транслювалися п'ять, інколи шість разів на тиждень, крім понеділка та п'ятниці; денні ефіри на вихідних розпочиналися ще раніше – з 13.00. На телеекранах транслюються відомі кінострічки «Кубанські козаки», «Як гартувалася сталь», «Де ця вулиця, де цей дім». Крім того, телевізійна програма передач відтепер публікувалася окремо від радіної, і її публікували щонайменше шість разів на тиждень. Телепрограму на кілька днів дублювали у двох номерах газет, нагадуючи читачам газети, щоб не забули увімкнути телевізор під час трансляції фільму, концерту чи вистави. Наприкінці 1953 р. Київська студія телебачення регулярно вела трансляції вже шість разів на тиждень.

Щоб забезпечити зростаючий попит на телеприймачі, українська промисловість розпочала виробництво власних моделей телевізорів та комплектуючих до них, а саме марки «КВН-49-4», виготовлених Київським музичним комбінатом.

У № 102 «Вечірнього Києва» (від 30 травня 1954 р.) у замітці «Перша партія київських телевізорів» № 102 сповіщали про першу партію телевізорів «КВН - 49-4» кількістю 200 одиниць, яка незабаром надійде у продаж. Столичні підприємства освоїли виробництво лінз для телевізорів, що збільшують зображення у два рази при заповненні їх

дистильованою водою і в 3-4 рази при заповненні їх дистильованою олією; та нових портативних кімнатних антен для телевізорів (Лінзи для телевізорів // Вечірній Київ. 1954. № 22. С. 3, Антени для телевізорів // Вечірній Київ. 1954. №32. С. 2.).

Варто пояснити, що цифри про кількість телевізорів публікувалися за даними, які надавало Київське телевізійне ательє, працівники якого реєстрували та встановлювали всі телевізори. Так, наприклад у замітці «Перший телевізор у Чигирині» (повідомлялося, що кількість власників телевізорів постійно зростає і працівники київського телеательє регулярно встановлюють телевізори на підприємствах, червоних кутках, клубах та квартирах. Зазначалося, що «іх (телевізорів – прим.) кількість близько 13 тисяч телеприймачів, велика частина яких знаходиться у містах та селах Київської, Полтавської, Житомирської, Сумської, Чернігівської, Вінницької та Рівненської областей. (Вечірній Київ. 1953. № 304. С. 3). Тож можна припустити, що реальна кількість власників телеприймачів була значно більшою, оскільки навіть на момент виходу номеру газети дані застарівали. Незважаючи на те, що кожен власник телеприймача мав сплатити абонементну плату 10 карбованців, а за незареєстрований телевізор на власника накладався штраф, слід враховувати, що кількість бажаючих безкоштовно дивитися кращі спектаклі столиці України, кіножурнали, художні фільми була чималою. У зв'язку зі зростаючою кількістю власників телевізорів, при Київському телевізійному ательє були створені курси з підготовки телевізійних спеціалістів. (фото 13).

Фото 13 - Перший випуск теле-техніків // НБУВ. Вечірній Київ. 1954. № 3. С. 3.

Прийом телевізорів проводився у шестиповерховому будинку по вул. Червоноармійській, 48/52.

Пересувна телевізійна станція (ПТС)

Найголовнішою подією 1954 р. у телевізійному житті України була поява пересувної телевізійної станції (ПТС). Ми вже згадували про важливість ПТС в телевізійному житті України в попередньому розділі. Офіційні джерела та преса позначають саме 1954 рік як період появи ПТС. Наявність пересувки давала змогу розширити тематичний та жанровий діапазон телепрограм. А вже з початку своєї роботи у 1951 р. телецентр у Києві вів телевізійні передачі лише у двох форматах: кінофільми та студійні програми. Це пояснювалося відсутністю трансляційної пересувної станції – апаратури, яка б давала можливість вести передачі безпосередньо з місця події. Вже 1 травня 1954 р. за допомогою ПТС кияни та жителі прилеглих міст мали змогу бачити на екранах телевізорів парад і демонстрацію трудящих, що проходили на Хрещатику. Завдяки ПТС Київський телецентр забезпечив

трансляцію спортивних змагань з відкритих спортивних майданчиків, футбольних матчів зі стадіонів та інших масових заходів з парків, театрів та площ міста. Крім того, пересувна телевізійна станція давала можливість організувати передачі з цехів підприємств, виробництв, музеїв, колгоспів. Проведенню першої позабудівної телепрограми була присвячена стаття «Телевізійна пересувна станція», автором якої був головний інженер київського телецентру В. Козинський (фото 14).

Фото 14 - Козинський В. Телевізійна пересувна станція. // НБУВ. Вечірній Київ. 1954 .№106. С.3.

Цікаво, що у матеріалі подавалося роз'яснення щодо механізму роботи ПТС: «Це, по суті, цілий телевізійний центр, тільки в мініатюрі, і до того ж на колесах. Як і великий телецентр, пересувка має передавальні камери, які працюють на дуже світлочутливих трубках системи московського професора Г. В. Брауде. В них світлове зображення перетворюється на електричні сигнали, які посилюються апаратурою, розміщеною в спеціальному автобусі, і передаються в маленький портативний радіопередатчик. Цей передатчик з'єднаний з параболічною антеною на даху автобуса або сусіднього будинку. Радіохвилі цієї антени вузьким променем направляються від пересувки на приймальні антени, які встановлюються на спеціальному балконі великої башти телевізійного центру» (фото 14).

Щодо програм телевізійних передач, що їх зняли київські телевізійники за допомогою пересувки, то це були трансляції з театру драми імені Лесі Українки 6 травня; 7 травня – вистава «Декабристи» з театру опери та балету імені Т.Г. Шевченка; 8 травня – балет «Лебедине озеро», 10 травня – балет «Бахчисарайський фонтан», 11 травня – опера «Князь Ігор»; 14 травня – з театру імені І. Франка концерт ансамблю імені Александрова, а 15 травня – концерт хору імені П'ятницького (фото 15).

Анонсувалося проведення пробних трансляцій зі столичного стадіону. Всі ці трансляції, крім першотравневого парадного, анонсувалися

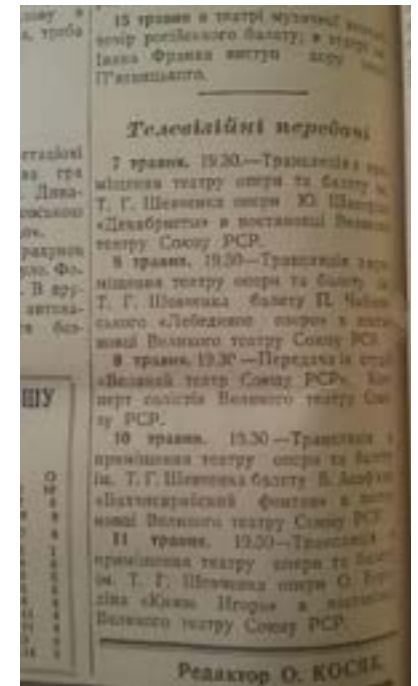

Фото 15 - Програма телепередач. // НБУВ. Вечірній Київ. 1954.

заздалегідь у телевізійній програмі на четвертій сторінці газети «Вечірній Київ», а всі названі вище вистави та концерти висвітлювались у детальних репортажах з фотоматеріалами.

Наведені факти свідчать про те, що тогочасне телебачення виступало потужним засобом популяризації культури та мистецтва, а також впливовим транслятором ідей радянського патріотизму [42].

Фото 16 - Пересувна телевізійна станція // НБУВ. Вечірній Київ. 1954. № 234. С. 3).

За п'ять місяців роботи ПТС глядачі побачили трансляції вистав тодішніх радянських театрів, слухали концерти артистів, спостерігали за ходом футбольних матчів та спортивних свят. Свідчення про це знаходимо у великому репортажі «Пересувна телевізійна станція» (фото 15). Автор репортажу розповідає про підготовчі роботи працівників ПТС перед трансляцією циркової програми: «...до київського цирку підїхали два нові автобуси ЗИС-156, в одному з них розміщена апаратура ПТС, а в другому – допоміжне обладнання. За кілька хвилин весь колектив ПТС включився в роботу. Почалася розмотка і прокладка електросилових, камерних і мікрофонних кабелів, встановлення і наведення антени-параболи, розміщення телевізійних камер, прогрів апаратури» (фото 16).

Саме цю трансляцію циркової програми демонструють фото з кінофотоархіву імені Пшеничного (фото 17).

Фото 17 - Оператори Київського телецентру ведуть трансляцію передач циркової програми з Київського цирку, вересень 1954 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 0-51834.

Тодішній старший інженер пересувної станції Г. Бізін розповідає, що підготовчі роботи до перших трансляцій займали майже півдня. Менше ніж за півроку час підготовки зменшили до двох годин завдяки ряду пропозицій від працівників ПТС. Так, наприклад, технік-механік В. Масюль сконструював оригінальний пристрій для антени, за допомогою якого парабола підїмалася вище на два метри та автоматично оберталася на 360 градусів; обладнав в автобусі спеціальний стелд для котушок з кабелями, що дозволяє обходитися без додаткового транспорту. А вже ввечері, коли біля екранів телевізорів будуть тисячі глядачів і пролунає голос диктора: «За кілька хвилин дивіться і слухайте передачу Київського цирку», кожен працівник ПТС займе відповідне місце (фото 16).

Наприкінці репортажу зазначалося, що нещодавно була проведена трансляція з театру імені Лесі Українки, де відбувався урочистий вечір, присвячений п'ятим роковинам Китайської народної республіки, а «ПТС сприяла тому, що на цьому вечорі були присутні і десятки тисяч радіооглядачів». Анонсувалося, що незабаром за допомогою ПТС «глядачі побувають» на виставах театру опери та балету імені Т. Шевченка, українського драматичного театру імені І. Франка та на виставах польського державного театру, який приїздить на гастролі до Києва (фото 16).

1954 р. – це рік творчих, технічних та виробничих пошуків: **По-перше**, поява пересувної телевізійної камери суттєво розширила як технічні, так і творчі можливості київського телецентру. Крім згаданих позастудійних передач, Київська студія вперше подала в ефір трансляцію ювілейної сесії Верховної Ради (22 травня), репортаж про парад та демонстрацію трудящих на Хрещатику (23 травня) та першу позастудійну спортивну передачу – трансляцію зі стадіону «Динамо» футбольного матчу між командами «Вікінг» (Данія) та «Динамо» (Київ). Тобто **виникають такі інформаційні жанри як репортаж, трансляція**. Телебачення стає не лише просвітницьким та розважальним, а й інформаційним засобом. **По-друге**, на телестудії були організовані галузеві редакції: суспільнополітичного, музичного, літературно-драматичного, молодіжного та дитячого мовлення, а також редакція кінопрограм. **По-третє**, вперше вийшли в ефір **художньо-публіцистичні** тележурнали «Радянське село», «Мистецтво. У праці «Українське телебачення: вчора, сьогодні, завтра» І. Мащенко наводить свідчення О. Десятника, який у 1955–1957 рр. очолював службу позастудійних передач, щодо проведення десятків репортажів із заводів, фабрик, колгоспів, аеропорту, площ та вулиць столиці [28, с. 17]. Свідчення про різноманітні репортажі, які дали змогу глядачам разом з репортерами спостерігати за життям країни, зазначає в монографії і син О. Десятника – режисер, викладач Інституту журналістики Київського

національного університету імені Шевченка Г. Десятник [118, с.5]. У цей період телебачення наглядно демонструє, що не будучи ще повноцінно масовим, активно завойовує аудиторію та виконує певні суспільні функції. Слід звернути увагу на те, що в ті роки телебачення ще не вважалося засобом інформації та пропаганди, а засобом популяризації культури. Так, до Спілки журналістів СРСР, створеної у 1957 р., були зараховані співробітники періодичної преси, органів інформації, видавництва, радіо, але не телебачення (Спілка журналістів СРСР // НБУВ. Вечірній Київ. 1957. №198. С. 2.).

Зона покриття Київського телецентру

Столичний телецентр у 1954 р. був єдиним на території України, але він мав міжбласне значення. На користь цієї тези свідчить матеріал «Дальній прийом телевізійних передач» (фото 18), в якому зазначалося, що в зоні стійкої дії Київської телевізійної станції налічується понад 25 тис. телевізорів, у тому числі більше 2 тис. у сільській місцевості, а близько 3 тис. придбали промислові підприємства, машино-тракторні станції, колгоспи, установи для колективного користування. Телевізійні передачі з Києва одночасно дивляться не менш 200 тис. осіб. Далі мова йде про механізми збільшення сигналу Київської телестудії: «Досвід роботи найпотужнішої Київської телевізійної станції показав, що дальність прийому перевищує 330 кілометрів. Дальній прийом телевізійних передач досягнутий за допомогою спеціальних підсинюваних конструкцій

Фото 18 - Дальній прийом телевізійних передач // НБУВ. Вечірній Київ. 1954. № 193. С. 1.

виготовлених колективом Київського телевізійного підприємства. Ці пристрої посилюють сигнал у 15–20 разів, тоді як Т-подібна антена підсилює їх лише в 5–7 разів» (фото 18).

Спорудження своєрідного «телецентру» у Рівному детально описане у статті «Телебачення в Рівне»: «На околиці міста розмістився будинок з щоглами антен, що височать над ними. Це «телецентр». Так назвали його жителі Рівне. Три роки проводять тут свої експерименти ентузіасти радіотехніки тт. Павелко, Токарєв, Нитковський» (фото 19).

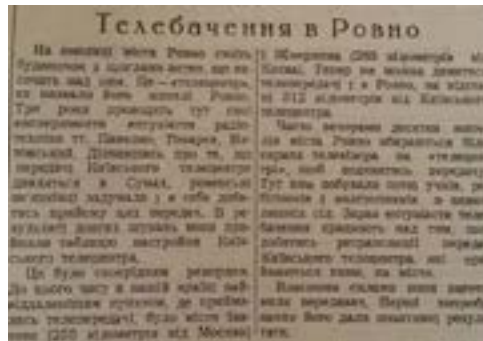

Фото 19 - Телебачення в Рівному // НБУВ. Вечірній Київ. 1955. № 180. С. 3)

Дізнавшись про те, що телевізійні програми київського телецентру дивляться у Сумах, рівненські зв'язківці задумали і в себе добитися прийому цих передач: «В результаті довгих шукань вони прийняли таблицю настройок КТЦ. Це є своєрідним рекордом. До цього часу найвіддаленішим пунктом, де приймалися телепередачі, була Жмеринка (280 км від Києва)...Тепер на відстані 312 км телепередачі можна дивитися і в Рівне. Часто вечорами десятки жителів міста збираються перед телеекранами на «телецентрі», щоб подивитися передачу. Передачі дивляться і жителі навколишніх сіл; зараз ентузіасти добиваються прийому передачі КТЦ на місто». Повідомлялося, що приймачі були виготовлені власноруч, а перші випробування дали позитивні результати.

Згодом з метою збільшення радіусу дії Київського телецентру київське телевізійне ательє розпочало спорудження ретрансляційних

станцій в українських містах: «У телевізійному ательє знаходиться карта, на якій купа умовних позначок, це своєрідна карта передач Київського телецентру. Перше коло було проведено тоді, коли дальність передач становила 50 км. Сьогодні межі київського телебачення досягли 300 км і сягають міст Рівне, Полтава, Суми. Кожного дня на карті з'являються нові пункти прийому передач київського телевізійного центру». Такі ретрансляційні станції приймали сигнал з телецентру і за допомогою спеціальних антен підсилювали цей сигнал та знову випромінювали у простір. Інформацію про наявність чи монтаж таких станцій у Вінниці, Житомирі, Ватутіно (Черкаської області), Білій Церкві, Чернігові, Полтаві знаходимо на сторінках «Вечірнього Києва» (фото 20 - Телевізійні ретрансляційні станції // НБУВ. Вечірній Київ. 1955. № 29. С. 3; Ретрансляційні телевізійні вузли// НБУВ. Вечірній Київ. 1955. № 301. С. 3).

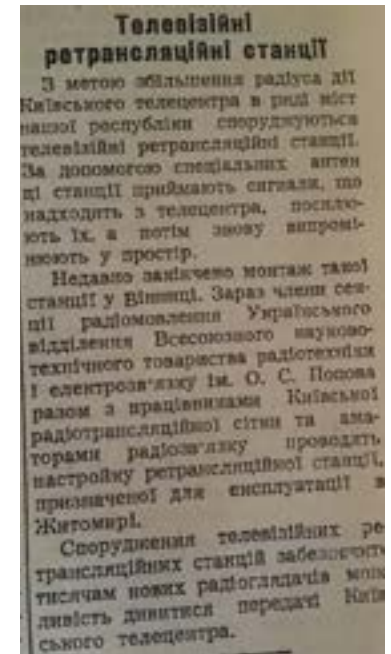

Фото 20 - Телевізійні ретрансляційні станції // НБУВ. Вечірній Київ. 1955. № 29. С. 3.

Спорудження таких станцій забезпечило тисячам нових телеглядачів можливість дивитися програми Київського телецентру. А подальше будівництво телецентрів в Україні розпочалося саме у тих містах, відстань з яких до Києва становила понад 500 км (Харків, Донецьк, Одеса, Львів). За існування всього лише п'яти телецентрів на Україні телевізійне покриття становило чималу частку від загальної території.

На першій сторінці газети «Вечірній Київ» у рубриці «По рідній країні» регулярно публікувалися новини, які інформували про будівництво телевізійних центрів у інших республіках Радянського Союзу: Азербайджані, Башкирії, Казахстані, Вірменії. Отже, у сусідніх республіках лише будувалися телевізійні центри, а в Україні вже три роки проводилися регулярні телевізійні трансляції фільмів, вистав, концертів, студійних та позастудійних програм. Тому, повертаючись до тези про значення Київського телецентру, відзначимо, що на **той період телебачення стало невід'ємним елементом життя України, тоді як в інших республіках СРСР телевізійне мовлення лише започатковувалося**. Як зазначалося вище, зону покриття Київського телевізійного центру становили не лише обласні центри, а й міста обласного значення та багато сільських населених пунктів. Прикладом того, що телебачення на селі було розповсюдженим явищем, є матеріали преси «Телевізори в колгоспах», «40 телевізорів на селі» (Телевізори в колгоспах // НБУВ. Вечірній Київ. 1955. № 61. С. 1. Сорок телевізорів на селі // НБУВ. Вечірній Київ. 1955. № 234. С. 1). Щодо кількості телевізорів у сільській місцевості, то за даними Київського телебачача за червень 1954 р. працівники встановили в селах понад 100 телевізорів. У селах України нараховувалося 2,5 тис. телеприймачів. На початок 1955 р. у Білоцерківському районі Київської області налічувалося 124 телевізори (Телевізори в районі // НБУВ. Вечірній Київ. 1955. № 2. С. 1), а у Бориспільському районі на середину 1955 р. було встановлено понад 500 телевізорів (Встановлено 500 телевізорів // НБУВ. Вечірній Київ. 1955. № 124. С. 1).

Розвиток технічного забезпечення телебачення 50-х

Інтерес населення до телебачення підкріплювався публікаціями у пресі актуальних новин про розвиток телебачення, телепрограм та кінофільмів, а також спеціалізованою літературою. Варто назвали

спеціальні газетні рубрики «Нові кіножурнали», «Нові фільми». Серед найпопулярніших кіножурналів були такі: «Радянська Україна», «Піонерія», «Радянський спорт». Кожному новому випуску цих кіножурналів на сторінках «Вечірнього Києва» присвячувалася невеличка замітка у якій розповідали про тему чергового випуску кіножурналу. Враховуючи, що тогочасне телебачення працювало без реклами та телевізійних анонсів, підтримання контакту з аудиторією через одну з найпопулярніших газет було правильним рішенням. В такий спосіб глядачеві нагадували увімкнути телевізор та подивитися цікаву програму. Те саме стосується анонсів нових документальних та наукових фільмів, що їх виробляла українська студія хронікально-документальних фільмів.

Що стосується спеціалізованої літератури для користувачів телевізорів, то у 1954 р. була опублікована брошура К. Алексєєва та Б. Вольського «Регулювання і настроювання телевізорів». У книзі розміщено загальні відомості про передачу та прийом зображення по радіо, про масові телевізійні приймачі «Т-2» Ленінград і КВН-49, лінзи для збільшення відображення, антени, установку та експлуатацію телевізійних приймачів, включення та настроювання телевізора. Про вихід цієї брошури киян інформували у місцевій пресі, щоб кожен користувач міг докладно ознайомитися з роботою телеприймачів (Регулювання і настроювання телевізорів // НБУВ. Вечірній Київ. 1954. № 262. С. 3).

Оскільки перші моделі популярних тогочасних телевізійних приймачів («КВН-49», «Т-1 Ленінград») були недосконалими з точки зору якості зображення та малих розмірів телеекрану, бажання телеглядачів отримати більш якісну картинку було великим. Задля вирішення проблеми поганої якості зображення телевізійні фахівці та аматори вдавалися до різних способів: виготовлення саморобних антен, фільтрів для телевізорів, збільшувальних лінз або навіть переобладнання розмірів екрану телевізора. Свідченнями цього є матеріали періо-

дичної преси, присвячені винаходам, покликаним поліпшити якість зображення та звуку. Наприклад, матеріал «Універсальна збільшувальна лінза для телевізорів» (Універсальна збільшувальна лінза для телевізорів // (НБУВ). Вечірній Київ. 1955. № 100. С. 2), в якому розповідалося, що спеціалісти столичного «Трудзеркало» освоїли виробництво нової збільшувальної лінзи з силікатного скла, яка збільшує зображення телевізора «Т-2» у два рази, а «КВН-49» у два с половиною. Або ж інформація «Фільтри для телевізорів» (Фільтри для телевізорів // НБУВ. Вечірній Київ. 1955. № 97. С. 2), де йшлося про те, що інженерно-технічні працівники Київського телевізійного ательє (зазначали навіть їхні імена: Г. П'ятигорський, А. Константиновський і В.Єгоров) сконструювали кілька зразків фільтрів для телевізорів, застосування яких повністю ліквідує перешкоди в ефірі, які спричиняють поганий прийом телевізійних передач, та забезпечує якісне зображення та звук. У замітці «Кімнатна антена для телевізора» (Кімнатна антена для телевізора // НБУВ. Вечірній Київ. 1954. № 213. С. 2) розказували про розробку київським радіоаматором Й. Бендерським оригінальної конструкції кімнатної антени. Матеріал супроводжувала фотографія винахідника та його винаходу.

Зазначені вище способи вдосконалення якості телевізійного зображення та звуку були фінансово доступними для більшості населення. Однак ті, хто мав зайві кошти, могли дозволити собі придбати нові моделі телевізора зі збільшеним екраном. До слова, про надходження нових моделей телевізорів у магазині радіотоварів киян сповіщали регулярно в інформаційних повідомленнях, а також у своєрідних рекламних матеріалах з промовистими заголовками «Купуйте в усіх культмагазинах та універмагах країни телевізори «Север і Zenit» з великими екранами. Ціна – 1700 карбованців».

Серед інформаційних матеріалів увагу привертають статті: «Зростає попит на телевізори» (Зростає попит на телевізори // Вечірній

Київ. 1954. № 237. С. 1), «Продаж нових телевізорів» (Продаж нових телевізорів // НБУВ. Вечірній Київ. 1954. № 41. С. 2). Зростаючий попит на телевізори нових моделей чудово ілюструє експресивна подача інформації у цих статтях: «в магазині радіотоварів на Хрещатику, 48 з ранку до вечора йде торгівля. Увагу багатьох привертають телевізори, особливо якщо мова йде про день нових надходжень. Увагу привертає телевізор «Север» нової конструкції зі збільшеним екраном. Магазин вже продав 100 таких телевізорів». У замітці зазначено, що за минулий квартал поточного року магазин продав 3195 телевізорів, що вдвічі більше, ніж за відповідний період минулого року. До кінця четвертого кварталу 1954 р. у продаж надійде ще кілька тисяч телевізорів «КВН-49», «Север», «Ленінград» (Зростає попит на телевізори // НБУВ. Вечірній Київ. 1954. № 237. С. 1). Така інформація давала можливість дізнатися про дату наступного надходження телевізорів до магазину, щоб планувати покупку та придбати цей прилад. В іншій публікації інформували про телевізори «Темп», який має «...збільшений екран 24 на 32 см. Кияни вже придбали понад 200 нових телеприймачів... Одночасно у продаж надійшли телевізори «Север» 1955 року випуску з поліпшеною конструкцією, на відміну від 1954 року випуску. Крім того, в першому кварталі у продаж надійде новинка – телевізор Авангард» (Оголошення про продаж нових телевізорів// НБУВ. Вечірній Київ. 1955. № 41. С. 4).

Власникам перших моделей телевізорів з малим екраном пропонували принести їх до нового відділення телевізійного ательє, де найпопулярніші моделі перших, проте застарілих телевізійних приймачів КВН 49 і Т-2 «Ленінград» переобладнували на широкоекранні за допомогою кінескопів великого розміру (додаток Е). Крім того, у них частково змінювали електричну систему (фокусування, інтенсивність і чіткість кадру), що значно покращувало якість зображення (Високоекранні телевізори // НБУВ. Вечірній Київ. 1955. № 162. С. 3).

Нагадаємо, що власники телевізора мали платити абонплату. Своєрідна соціальна реклама з нагадуваннями про своєчасне внесення абонплати з'являється у 1955 р.: «Київський поштамт доводить до відома власників радіоприймачів і телевізорів, що реєстрацію радіоприймачів і телевізорів, а також прийом абонементної плати за користування ними провадить те відділення зв'язку, яке організовує доставку кореспонденції... що всі радіоприймачі і телевізори підлягають обов'язковій реєстрації в триденний та п'ятиденний строк, відповідно, з дати їх придбання. Абонементна плата за телевізори вноситься за квартал вперед, не пізніше першого числа першого місяця наступного кварталу. А за користування телевізорами та радіоприймачами без реєстрації, а також за несвоєчасне внесення абонементної плати на власників накладається штраф згідно з положенням» (фото 21).

З тих, хто не сплачував абонементну плату чи штраф, кошти стягувалися у судовому порядку: «До уваги власників телевізорів і радіоприймачів! Київський поштамт нагадує, що строк внесення абонплати за радіоприймачі і телевізори за третій квартал минув 15 серпня 1956 року (фото 22, 23). Боржники повинні у п'ятиденний строк внести плату у відділення зв'язку за місцем проживання. Київський поштамт з 10 вересня цього року приступає до беззаперечного стягнення через суд абонплати і пені, судових витрат за рахунок боржників» (До уваги власників телевізійних та радіоприймачів // НБУВ. Вечірній Київ. 1957. № 211. С. 4).

Фото 21 - повідомлення для власників телевізорів про сплату внеску за їх користування.

Фото 22, 23 - повідомлення для власників телевізорів про сплату внеску за їх користування.

Українське ТБ в системі союзного не мало змоги раніше центрального використовувати нові технічні засоби чи устаткування. Пересувна телевізійна станція, нові моделі телевізорів, антен у Києві з'явилися пізніше, ніж на центральному телебаченні. Проте Київський телецентр мав інші технічні характеристики. Крім того, як зазначалося вище, у інших радянських республіках становлення телебачення тільки починалось.

У 1950-ті рр. спостерігається пряма залежність творчих можливостей телестудії від технічних. Але українські телевізійні фахівці вже тоді відзначались своєю винахідливістю, пригадаймо хоча б трансляцію параду 6 листопада 1951 р., який зняли ще до появи ПТС.

Розглянемо механізм функціонування української телевізійної індустрії, продиктований правилами, які надходили «зверху» від Центрального телебачення. Оглядаючи програму передач за 1954 р. (після появи ПТС на Київській телестудії), бачимо, трансляцію фільмів (хронікально-документальний фільм «Палац науки», художні фільми за творами А. Чехова «Маска», «Переполох», документальний кінофільм «Африка»), концертів (Вечір Балету, концерт капели «Дойна», виступ піаніста Віталія Сенічкіна, концерт молодих оперних артистів), вистав

театрів радянських республік (вистава «Дохідне місце», «Чужа роль», «Вогняний міст»), кіножурналів («Радянська Україна», «Радянський спорт», «Піонерія»), спортивних змагань (футбольні матчі між київським «Динамо» і збірними Норвегії, Болгарії; товариська зустріч з баскетболу між командами «Жальгіріс» (Литовська РСР) та «Асвель» (Франція, яка проходила у Києві), телепрограми-виступи видатних науковців, медиків, а також такі програми як «Ранкова гімнастика», «Новини літератури та мистецтва», «Нові книги», «Проекти монумента віковичної дружби» «Всесоюзна сільськогосподарська виставка», передача присвячена дню залізничника).

У 1954 р. вже проводились регулярні телетрансляції шість разів на тиждень: у вечірній час (18.00–19.00) у будні, крім понеділка, та денний (13.00) у вихідні.

У матеріалі «У телецентрі» (фото 24) знаходимо відомості технічного характеру щодо проведених на київській студії телебачення робіт із вдосконалення наявної апаратури для покращення якості телепередач та заощадження коштів. Інженери телецентру Б. Вольський, В. Бейліс, С. Копанський запропонували використати спеціальний пристрій для передачі «Тест-таблиці» – моноскоп – «...він являє собою передавальну телевізійну трубку, яка забезпечує передачу нерухомого зображення таблиці з чіткістю 600 рядків при 9 градаціях тонів та півтонів без застосування проектора-алоскопа. Це дозволяє глядачам налаштовувати телевізори з більшою, ніж раніше точністю... Завдяки впровадженню розробленої інженерами Г. Холодниковим і Б. Вольським нової системи підсилювача та модернізації телекінопроектора значно поліпшено якість передачі кінофільмів. Зокрема збільшено чіткість і контрастність зображення, послаблено шум плівки під час демонстрування кінофільмів. Крім того, вдосконалення телекінопроекторної апаратури збільшило строк служби телевізійних трубок у три рази, що дає річну економію у 30 тис. карбованців» (фото 24)

Щодо вдосконалення якості позастудійних передач, які здійснюються за допомогою ПТС, то проблема, «...коли зображення часто викривлювалося і вміщувалося вздовж рядків» також була вирішена: «інженери В. Бейліс і С. Сорока-Мозерський внесенням змін у схему апаратури усунули ці недоліки. Зараз передачі з театрів, концертних залів і стадіонів своєю чіткістю та стабільністю майже не відрізняються від студійних». Щодо інших досягнень телевізійної техніки зазначалося, що «Колектив телецентру першим у нашій країні застосував систему комбінованих і трюкових зйомок при передачах. Для цього сконструйовано дослідну установку, яка вступить у пробну експлуатацію у цьому кварталі» (фото 24).

Фото 24 - Бжевський І. У телецентрі (удосконалення телевізійних передач) // НБУВ. Вечірній Київ. 1956. № 81. С. 3.

Питання якості проведення тогочасних телевізійних програм детально висвітлено у внутрішніх документах Київського телецентру, серед яких протоколи виробничих нарад з питань проведених передач (за кожен рік), плани з впровадження нової техніки та модернізації наявної для покращення якості роботи і розширення технічних та творчих можливостей, щомісячні звіти про годинний обсяг телепрограм до Міністерства зв'язку. Так, наприклад, у звіті за січень 1962 р. значилося: студійне мовлення – 55 год. 53 хв., позастудійне – 15 год. 19 хв., кіно – 166 год. 36 хв., ретрансляція 102 год. 27 хв., таблиця 3 год. 51 хв. А вже наприкінці 1962 р. загальний обсяг студійних, позастудійних передач та кінофільмів становив 572 год. 19 хв. (Звіт про якість зображення

телевізійних програм за 1962 р. // ДА. Оп. 2. Спр. 152. Арк. 38).

У зазначених вище документах описувалися всі недоліки та технічні проблеми, які виникали під час проведення передач, відповідальні за це особи (наприклад, у передачах за 26 червня 1952 р.: «відсутність звуку 25 секунд з вини мікшер-оператора Юровської, неправильна подача в ефір зображення, шуми», а також переваги та досягнення телевізійників із зазначенням «оцінки» (покращення якості звуку зі студії, хороша робота операторів; вважати, що студійні передачі були проведені «добре»).

У квітні 1956 р. завершено обладнання другої телестудії: «Студія обладнана лампами денного світла, досконалою апаратурою та установкою для створення штучного клімату» (фото 24). З початком роботи нової студії збільшилася кількість студійних програм. Наприклад, у дні роботи 20 з'їзду Комуністичної Партії СРСР Київська студія телебачення розгорнула пропаганду досягнень науки. В статті «В студії телебачення» розміщені фото проведених тоді телепередач (фото 25).

До студії були запрошені: тодішній віце-президент Академії наук Г. Савін, який розповів про боротьбу вчених України за подальший технічний прогрес; ректор Української сільськогосподарської академії Г. Пшеничний виступив з доповіддю, присвяченою новим роботам

Фото 25 - В студії телебачення // НБУВ. Вечірній Київ. 1956. № 46. С. 3).

учених у галузі сільського господарства; директор інституту електрозварювання імені Є. Патона Академії наук УРСР Б. Патон розповів телеглядачам про роботу колективу інституту над створенням нової техніки. Окремі телепрограми були присвячені роботі київських заводів («На київському верстатобудівному»). Створювались телевізійні передачі на літературну тематику: «регулярно транслюються передачі про відомих українських, російських та західноєвропейських прозаїків, поетів, драматургів. У цьому році кияни переглянули передачі про життя і творчість М. Лєскова, Ф. Достоєвського, Генріха Гейне». Анонсувався вихід програм, присвячених творчості П. Чаадаєва, І. Франка, Вільяма Шекспіра, Генріха Ібсена (фото 26).

Фото 26 - Ювілейні літературні телепередачі // Вечірній Київ. 1956. № 73. С. 3.

Наявність тематичних телепрограм дає підстави припускати, що у цей період на Київській телестудії вже існували відповідні підрозділи, тематичні редакції, які очолювали відповідальні редактори.

Питання до розділу 4.

1. Яким чином забезпечувалися рекреативна та культурно-просвітницька функції телебачення у 1950-х?
2. Які особливості перших музичних програм Київської студії телебачення?
3. Що таке кіножурнал? Дайте характеристику цьому типу телеконтенту.

4. Коли на київській телестудії з'явилася пересувна телевізійна станція? Які можливості вона надавала для тодішніх телевізійників?
5. Якими були перші програми, зняті за допомогою ПТС.
6. Якими були особливості розширеної зони покриття Київського телецентру? Яким чином забезпечувалося його міжобласне значення.
7. Охарактеризуйте ступінь зацікавлення населення телебаченням під час провадження регулярного мовлення Київською студією телебачення
8. Назвіть у хронологічній послідовності п'ять головних подій, що висвітлюють процес становлення телебачення в Україні періоду 1950-55 рр.

Розділ 5. Регулярне телемовлення 1950–1960 років: поява телецентрів у Харкові, Доне- цьку, Одесі, Львові та інших регіонах

Харківська телестудія

Другим в Україні запрацював Харківський телецентр. Телевізійне мовлення в колишній столиці Радянської України на аматорському рівні почалося ще у 1930-х роках і відродилося 1951 року, але то були спроби ентузіастів. У 1955 р. у Харкові запрацював сучасний телецентр і телестудія, на якій почали працювали талановиті харківські журналісти і митці: сценарист А. Інін, режисери С. Зелікін, Г. Метченко, О. Караваєв, Я. Рєзніков Першим диктором на Харківському телебаченні стала студентка місцевого театрального інституту Н. Фатєєва – пізніше популярна актриса радянського кіно.

Дослідник телебачення І. Мащенко називає датою трансляції першої передачі аматорського телецентру в Харкові 1 лютого 1951 р. [20, с. 192]. Тоді був показаний кінофільм «Каштанка». Ретельний огляд архівної періодичної преси Харкова та області за 1951–1954 рр. показав, що на сторінках місцевих газет не було публікацій, які б висвітлювали діяльність аматорського телецентру в Харкові.

Серед учасників першого на теренах Радянського Союзу проекту харківського любительського телецентру І. Мащенко називає В. Столярова, І. Тургенєва, О. Хромова, В. Дворникова, Ф. Маколова, В. Рязанцева, О. Будникова та інженера В. Вовченка. У цей період інженер В. Ісаєнко випускав програми тричі на тиждень. А в квартирах харків'ян було майже три тисячі телевізорів «КВН», «Москвич», «Т-1» [20, с. 192]. Для порівняння у Києві в ці роки нараховувалося понад 60

тис. телевізорів. Про початок регулярних дослідних програм харків'ян сповіщала газета Харківської міської ради «Красное знамя». У ній повідомлялося, що **з 16 березня 1955 р. починаються регулярні дослідні передачі Харківської студії телебачення**. У березні передачі проводилися щосереді і щосуботи з 19.30 та у неділю с 18.00 год. А у кожній телевізійній передачі перед кінофільмами будуть демонструватися науково-популярні фільми, у неділю – кінофільми для дітей. Демонструвалися художні, дитячі, науково-популярні та мультиплікаційні фільми. Наприкінці статті зазначалося, що програма передач буде розміщатися напередодні у газеті «Красное знамя», а також по радіо

Так само як і киян, власників телевізорів у Харкові і закликали звернутися в ательє для його реєстрації та налаштування, що надавало право на безкоштовне обслуговування (ремонт) телевізора впродовж 6 місяців. Гарантійне обслуговування телевізорів проводилося в ательє з ремонту та устаткуванню телевізорів і антен на вул. Чернишевського. Для реєстрації телевізора з безкоштовним обслуговуванням власники мали мати при собі паспорт телевізора та кінескопа.

Переглядаючи наступні номери газети, у програмі передач бачимо такі програми: о 19.30 – художній кінофільм «Олександр Попов» та кіножурнали; о 19.30 – кіножурнали «Піонерія» № 6, «Перші кроки», «Гори Тянь-Шаня», мультиплікаційний фільм «Золота антилопа» та угорський художній фільм «Новачки на стадіоні»; о 19.30 – передача для дітей, 21.00 – художній фільм «Свинарка і пастух»; о 18.30 – дитячий кіножурнал, 18.40 – дитячий художній фільм «Першокласниця», 20.00 – кіножурнал, 20.20 – художній фільм «Далеко від Москви»; о 19.30 – кіножурнали, 20.25 – художній фільм «Близнюки»; 21.00 – концерт майстрів мистецтв (Красное знамя. 1955. № 53, 58, 60, 61, 68, 71. С. 4.).

Згодом, окрім фільмів, вистав, кіножурналів «Радянська Україна», «Піонерія» з'являються у програмі передач і тематичні передачі, зокрема про сільське господарство, музичні. Наприклад, кіножурнал «На цілин-

ній землі» і «Квадратно-гніздовий посів кукурудзи»; літературно-музична передача «Ми прапор миру несемо». Велика програма передач була напередодні травневих урочистостей: 1 травня показували: 19.00 – концерт майстрів мистецтв, 20.00 – художній кінофільм «Дочка степів», 21.30 – короткометражний фільм «Тарапунька та Штепсель під хмарами»; 2 травня: 16.00 – концерт Харківської музичної школи імені Леонтовича; 16.45 – мультиплікаційний фільм «Мойдодир», 19.30 – концерт майстрів мистецтв; 20.15 – художній кінофільм «Чемпіон миру»; 19.30 – кіножурнали «Радянський спорт» та «Новини дня» № 18; 19.30 – сільськогосподарський фільм «Кукурудза – культура великих можливостей»; 19.30 – виступ харківського письменника Ю. Шовкопляса, присвячений 50-річчю з дня народження українського драматурга А. Корнійчука, та фільм-спектакль «В степах України»; 19.45 – кіножурнали «Новини дня» №23 та «Наука і техніка» №5; 19.30 – вистава обласного театру ляльок «Гусеня»; 19.30 – передача для працівників сільського господарства (Красное знамя. 1955. № 72, 87, 90, 93, 101, 107, 116, 118. С. 4). Як бачимо, харківська телестудія в силу технічних обмежень тривалий час випускала в ефір одноманітний контент.

Про подальшу роботу телецентру знаходимо інформацію у статті, присвяченій до Дня радіо – «Говорить Харків». У матеріалі зазначалося, що Харківський телецентр розпочав свою роботу в березні 1955 р. і відтепер харків'яни мають можливість дивитися кінофільми тричі на тиждень. Але оскільки будівництво телецентру ще не завершено, студійні передачі, концерти, трансляції з театрів, стадіонів та інших відкритих майданчиків не проводяться. Далі знаходимо інформацію про перші літературно-мистецькі програми та концерти в тимчасово обладнаній студії.

На кінець 1955 року була запланована здача в експлуатацію другої черги телестудії, що надасть можливість регулярно показувати політичні (Говорит Харьков // Красное знамя. 1955. № 80. С. 4).

Про зростаючу популярність телебачення свідчать численні рекламні оголошення про нові надходження телевізорів: «У спеціалізований радіоелектромагазин №132 Харпромторгу надійшли у продаж модернізовані телевізори «Север-3» випуску 1955 року з підвищеною чутливістю та підвищеної якості. Гарантійний термін 12 місяців, перевірка роботи телевізора та консультації Ви можете отримати в магазині».

Щодо кількості телеглядачів у Харкові у 1955 р., то місцева преса зазначає, що на цей час у місті нараховується 6 тис. телевізорів (Больше заботы о радиозрителе // Красное знамя. 1955. № 121. С. 3). У цій публікації акцентувалася увага на особливій ролі телебачення: «телевізійні програми є потужним засобом пропаганди та культурного виховання населення», а якщо «... врахувати, що аудиторія телепередач у кілька разів перевищує аудиторію будь-якого глядацького залу, то стає зрозумілим політичне значення телепрограм» (Чирва В. Упорядочить продажу телевизоров // Красное знамя. 1955. № 111. С. 3).

До кінця 1955 р. харківські телеглядачі побачили програми, присвячені 300-річчю міста; передачу «Історія вулиць Харкова»; студійні передачі «Нові сільськогосподарські машини», «В сім'ї єдиній», «Підсумки футбольного сезону», «Виступ поета Б. Котлярова», Виступ начальника конструкторського бюро заводу «Світло шахтаря», передача для працівників сільського господарства; кіножурнали «Юні натуралісти», «Радянський спорт», «Радянська Україна», а також телевізійні огляди.

Одеська телестудія

«Вмикайте телевізори» – саме під таким заголовком 8 квітня 1956 р. з'явилася стаття у газеті Одеського міського та обласного виконкому «Знамя коммунизма». Статтю супроводжував фотознімок фрагмента з передачі Одеського телецентру

На відміну від Харкова, де професійний телецентр став наступником аматорського телекомплексу, в Одесі технічне забезпечення телемовлення відбувалось за сприяння кафедри телебачення Одеського електромеханічного інституту зв'язку імені О. Попова. Працівники кафедри брали активну участь у монтажі устаткування телецентру, їм допомагали студенти п'ятого курсу факультету радіозв'язку. До слова, пробні телевізійні передачі на кафедрі телебачення Одеського електротехнічного інституту розпочалися ще у березні 1949 р. Ініціативну групу очолював М. Глікх. Сигнал подавався кабелем до аудиторій і службових приміщень, «без виходу в ефір», як зазначалося в одній зі звітних довідок про наукові роботи на кафедрі [21, с. 173]. У статті «Ювілей інституту», присвяченій 25-річчю з дня заснування Одеського електротехнічного інституту зв'язку, бачимо інформацію про роботу досвідного телецентру, який діє при кафедрі телебачення.

З початком роботи телецентру одесити та жителі навколишніх сіл мали можливість щовівторка та щочетверга з 19.15 дивитися телепередачі. Радіус дії Одеського телецентру спочатку був невеликим. У матеріалах газет повідомляли, що «...найближчим часом потужність телепередач буде значною мірою збільшена, що дозволить збільшити і радіус дії телецентру та покращити якість телепередач, а за рахунок устаткування сучасної апаратури покращаться і постановочні можливості студії» (Юбілей інститута // Знамя коммунизма. 1956. № 84. С. 3). Щодо перших телевізійних програм, то серед перших програм були: концерти, виступи, кінофільми. Завідувачем одеським телецентру став В. Калабін.

За свідченнями І. Маценка, перша програма Одеської телестудії вийшла в ефір 1 травня 1956 р., а регулярне мовлення розпочалося 1 жовтня 1956 р. Однак, переглянувши одеські місцеві та обласні газети за 1956 р., можна стверджувати, що ці події не висвітлювалися і

матеріалів, присвячених діяльності телецентру в Одесі, не було. Хоч І. Мащенко зазначає, що за 1956 р. одеським глядачам було показано 45 театральних вистав, 9 опер, 4 музичні комедії, 5 концертних програм. Водночас готувалися і власні концертні постановки [21, с. 195]. Однак на шпальтах преси інформація про діяльність телецентру детально не висвітлювалась. Відсутність матеріалів у пресі, присвяченій розвитку телебачення у місті, а також програм телебачення, ймовірно, пояснюється експериментальним характером роботи телецентру.

У статті «День радіо», присвяченій однойменному святу, за авторства головного редактора обласного відділу радіоінформації Н. Лютенка знаходимо стислі відомості про проведення телевізійних передач в Одесі. Подібні статті до Дня радіо публікувались у багатьох обласних газетах, і якщо в області діяв телецентр, обов'язково було кілька слів про його діяльність. Щодо Одеського телецентру, то у матеріалі Н. Лютенка згадувалося, що у місті діє експериментальний телевізійний центр при електротехнічному інституті зв'язку і наголошувалося, що телецентр експлуатується з навчальною метою (Знамя коммунизма. 1956. № 90. С. 2).

Саме з цієї причини говорити про те, що Одеський телецентр був третім на території України (після Київського та Харківського) навряд чи можна. Оскільки у Києві та Харкові на той час уже функціонували професійні телецентри з регулярним телевізійним мовленням, тоді як робота телецентру в Одесі при інституті зв'язку свідчить про період дослідів і експериментів. Проте цей телецентр надавав можливість городянам двічі на тиждень дивитися телебачення.

В одеській пресі за 1956 р. програм телебачення не публікували, як і оголошень про продаж телевізорів, тому свідчень про те, які саме концерти, кінофільми та вистави показував дослідний телецентр Одеси немає.

Регулярне телевізійне мовлення в Одесі розпочалося з початком роботи нового телецентру 30 жовтня 1958 р. [20, с. 192]. Напередодні у газеті «Знамя коммунизма» опубліковано велику статтю «На Одеській телестудії». У ній знаходимо перші дані про кількість телеглядачів у місті на момент початку роботи професійної телестудії. Адже першими власниками телевізорів були лише телевізійні аматори. Кардинально ситуація змінилася з початком роботи професійної телестудії у 1958 р.: «Сьогодні кількість телевізорів збільшилась до десяти з половиною тисяч. Більше 100 тис. телеглядачів у містах і селах Одещини мають змогу дивитися телепередачі»

Щодо перших телевізійних програм, які показували одеській аудиторії у 1958 р., то це були кінорепортажі «Телевізійний тиждень», присвячені життю міста та області, та «живі виступи» передовиків промислових підприємств і сільського господарства. Схвальні відгуки отримали телепередачі «26 бакинських комісарів», «Одеса Будеться», здобувають прихильність тележурнали «Новатор сільського господарства», «Воїн Вітчизни», «Спортивна Одеса» (На Одесской телестудии // Знамя коммунизма. 1956. № 209. С. 3). Перераховуючи вищеназвані передачі, автори матеріалу зазначають, що організовує їх **суспільно-політична редакція телепередач**. Також згадуються програми, які підготувала **літературно-драматична редакція передач** (ряд оригінальних передач і вистав місцевих та інших театрів: «За годину до світанку» О. Галича, «День чудових обманів» А. Міллера, «Чому посміхалися зірки» А. Корнійчука, телевізійна постановка Г. Філдінга «Викритий чудотворець», водевіль «Простак»), **редакція програм для дітей та юнацтва** (передачі «Чудеса без Чудес» – про хімію у побуті, передача про дитячий садок «Вітчизна дітям», журнал «Будь готовий», концерт-загадка, передачі про школи; крім того, діти і самі часто брали участь у програмах.

Серед недоліків роботи Одеської телестудії в перші місяці роботи

автори пресових матеріалів називали низьку якість зйомок, примітивність та сухість подачі інформації у програмах, відсутність творчої думки, а також проблеми технічного характеру: мале приміщення студії, застаріла техніка. З початком роботи нового телецентру на сторінках одеського «Знамя коммунизма» з'являється регулярна рубрика «Дивіться та слухайте», в якій розміщали програму телепередач.

У грудні 1958 р. на екранах одеситів з'являються тележурнали «Новатор сільського господарства», «Будь напоготові», «Новини дня»; кінонарис «В текстильному краю», постановка одеського обласного театру «Веселка».

Донецька телестудія

Повертаючись до **1956 р.**, через кілька місяців після початку роботи експериментального Одеського телецентру, закінчилося будівництво **професійного телевізійного центру в Донецьку** (до 1961 р. місто називалось Сталіно). Перша телевізійна програма Донецької обласної телестудії вийшла в ефір напередодні Дня шахтаря 25 серпня [20, с. 196]. Про це свідчить невеличка замітка «Приймайте перші телепередачі», автором якої був директор студії. О. Омельченко. Він повідомляв, що монтажники і будівельники телецентру напружено працюють, щоб закінчити всі основні роботи до Дня шахтаря, готуються перші телепередачі (Приймайте перші телепередачі // Радянська Донеччина. 1956. № 197. С. 3). Директор Донецької телестудії повідомляв, що 23, 24 і 25 серпня з 14.00 до 16.00 години передаватиметься таблиця налаштування телевізорів. Фотоматеріали, датовані 18 березня 1956 р., містять зображення зовнішнього вигляду будівлі та телебашти під час будівельних робіт (автор Сокольський).

Щодо кількості телевізорів у Донецьку на момент початку роботи телецентру, то місцева преса повідомляла, що з будівництвом телевізійного центру в промтоварних магазинах області збільшився

попит на телевізори, а Донецький центральний універмаг за останній час продав понад 550 телевізійних приймачів марки «Темп 2», «Авангард 55». Найбільшим попитом телевізори користуються у шахтарів. Телепередачі Донецького телецентру приймали в Артемівську, згодом у Шахтарську та інших містах області (фото 27), що свідчить про радіус дії Донецького телецентру становив приблизно 100 км. Серед перших фахівців Донецького телецентру були старший інженер Я. Лисняк, змінний інженера А. Шевченко технік-наладшувальник А. Манзюк.

Дослідні передачі Донецького телецентру викликали чималий інтерес у глядачів, про що писала місцева преса. У матеріалі «Створено телевізійне ательє» повідомляли, що успішне приймання телепередач у Донецьку здійснюється на звичайну кімнатну антену, але якщо є труднощі з прийманням програм (відсутність звуку чи зображення), то на початку листопада у Донецьку почне функціонувати телеательє, яке встановлюватиме антени, приймачі, провадитиме гарантійний ремонт (Створено телевізійне ательє // Радянська Донеччина. 1956. № 234. С. 3). Публікувались короткі замітки про встановлення телевізорів на виробництві: у шахтах, колгоспах, радгоспах та машино-тракторних станціях (Телевізори на селі // Радянська Донеччина. 1956. № 280. С. 3).

Проведення першої телепередачі Донецької телестудії на шпальтах місцевої газети анонсувалося на 25 серпня о 18.00 год. Приймайте перші телепередачі // Радянська Донеччина. 1956. № 197. С. 3). Проте

Фото 27 - Гірники придбають телевізори // Радянська Донеччина. 1956. № 226. С. 3

знайти у пресі більш детальну інформацію про першу та подальші телепрограми не вдалося. Переглядаючи наступні номери «Радянської Донеччини», програми телепередач на її сторінках не знаходимо. На відміну від харківського «Красного знамени» та одеського «Знамя коммунизма» (з 1958 р.).

Львівська телестудія

Наприкінці 1957 р. стала до ладу перша черга Львівського телецентру. Про проведення перших пробних телевізійних передач концерту після урочистого засідання у Львові та святкового параду військ Львівського гарнізону і демонстрації трудящих писала львівська газета «Вільна Україна».

Редакція газети звернулася до львівських глядачів щодо оцінки технічної якості телепередач. Львів'яни розповіли, що особливих не-

Фото 28 - Перші передачі Львівського телебачення // Вільна Україна. 1957. № 302. С. 3.

доліків не помітили, зображення було чітким, проте іноді губився звук. Серед зауваг глядачі зазначали, що більшість не змогла побачити перші телепередачі, оскільки телевізійне ательє не встигали вчасно виконати замовлення на встановлення телевізорів у квартирах. Проте, щоб подивитися телепрограми жителі міста знаходили інші способи: «Коли ми дізналися про те, що Львівський телецентр стає до ладу, у мене на квартирі зібралися майже всі сусіди, чоловік 15», пише у листі до редакції житель міста. Львівські глядачі просили телецентр приділити більше уваги позастудійним передачам та друкувати програми передач у газетах (фото 28).

Перші телепередачі Львівського телецентру приймали у Рівному, Тернополі, Луцьку, Дрогобичі (Збудовано в 1957 році // Вільна Україна. 1957. № 307. С. 3). У 1958 р. було введено у дію другий студійний павільйон Львівської телестудії, що дало змогу розширити підготовку громадсько-політичних, літературно-драматичних передач.

Телестудії в інших регіонах України

У 1960-х роках на території України, крім Києва, Харкова, Одеси, Донецька та Львова, телецентри діяли у Дніпропетровську (1958), Луганську (1958), Херсоні (1959), Миколаєві (1960), Запоріжжі (1960), Сімферополі (1960), Сумах (1961), Кіровограді (1963), Чернівцях (1963).

Перша передача Дніпропетровської студії телебачення вийшла в ефір 30 квітня 1958 р. Процесу підготовки та виходу в ефір програми присвячений сюжет кіножурналу «Радянська Україна» (Кіножурнал «Радянська Україна», 1958 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 1761). Її готували директор М. Горняний, звукорежисер М. Дібрівний, телеоператор Л. Плещенко, асистент режисера С. Пацюченко, кіномеханік В. Демченко, диктор Н. Нікітіна. Невдовзі стали транслюватися «Новини дня»

(пізніше – Дніпропетровські новини) [21, с. 204]. Серед телевізійних сюжетів перших років існування Дніпропетровської телестудії у ЦКФФА зберігаються такі сюжети «4й-й жовтень у Дніпропетровську» 1959 р. з кадрами демонстрації, присвяченої жовтневим урочистостям, виробничі процеси на підприємствах міста (Телесюжет «42-й жовтень у Дніпропетровську», 1959 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 3301), «Сьогодні на шинному, 1960 р. (про будівництво Дніпропетровського шинного заводу), «Вузівський масив», 1960 р. (будівництво житлових будинків в одному з районів міста), «На землі криворізькій», 1960 р. (будівництво шахти «Гігант-Глибока» у м. Кривий Ріг Дніпропетровської області), «Ударна комсомольська» 1960 р. (будівництво Південного гірничо-збагачувального комбінату в Кривому Розі) (Збірник телесюжетів, 1960 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 3312). Варто згадати і перший фільм Дніпропетровської телестудії «Гарячі серця», присвячений робітникам Дніпропетровського трубопрокатного заводу (Телефільм «Гарячі серця», 1959 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 3303).

Того самого 1958 р. вийшла в ефір Луганська телестудія. У 1959 р. Луганські телевізійники підготували телесюжет про бригаду гірника М. Мамаєва. З введенням у дію 1960 р. радіорелейної лінії Донецьк-Луганськ почалася підготовка спільного телевізійного журналу «Вогні Донбасу» [21, с. 205].

1 вересня 1959 р. розпочалося регулярне мовлення Херсонської студії телебачення. А 1960 р. телебачення з'явилося у Миколаєві, Запоріжжі, Сімферополі. Тобто на той період в Україні працювало 11 студій телебачення, які були автономні одна від одної через відсутність ліній зв'язку. Перша ретрансляційна станція з'явилася у Чернігові у 1959 р., згодом – у Вінниці та Кривому Розі (Телевізійна вишка у м. Кривий ріг (Дніпропетровська обл.), 30 червня 1960 р. // ЦДКФФА. Од. Обл. 2-71213). Радіорелейна лінія Одеса-Миколаїв-Херсон дала змогу налагодити обмін програмами телестудій півдня України [21, с. 211].

У 1961 р. запрацювала Сумська студія телебачення. Зазначимо, що до початку роботи телестудії у Сумах вже існувала аматорська регіональна телестудія у Конотопі, що на Сумщині. Паралельно існували ці телестудії недовго, столичне керівництво закрило Конотопську телестудію, а обладнання було перевезено до студії у Сумах [20, с. 95].

У 1961 р. за допомогою Львівської студії телебачення перші пробні телепередачі здійснили чернівецькі телевізійники, серед яких варто назвати В. Глухова – начальника телецентру, Є. Вільберга, Й. Шейнберга, І. Сєдого, Б. Чернова [20, с. 100].

Отже, з початку 1960-х рр. телефікація України проходила двома шляхами: по-перше, активно будували нові телецентри, по-друге – створювали ретрансляційні мережі, які суттєво збільшували зону дії телецентрів.

Питання до розділу 5.

1. Коли розпочала роботу Харківська телестудія? Якими були перші телепрограми для харків'ян?
2. За яких обставин та коли в Одесі розпочалося експериментальне та регулярне телевізійне мовлення?
3. Які особливості початку роботи телестудії в Донецьку?
4. Початок роботи Львівської телестудії.
5. Яким чином проводилася телефікація в інших регіонах України?

Розділ 6. Апробація та розвиток телевізійних жанрів.

Становлення жанрів на телебаченні полягало у спробах створити телевізійні форми у вже апробованих жанрах преси, радіомовлення, театрального мистецтва, кіно (журнали, огляди, вистави, хроніки тощо), але з використанням специфічних телевізійних засобів.

Крім того, поява нових жанрових форм на телебаченні зумовлювалась розвитком технічної бази. Зокрема поява пересувної телевізійної станції (ПТС) та згодом маломаневрених камер дала змогу розширити діапазон позастудійних локацій. Стрімкий розвиток телебачення та зростаюча популярність серед населення вимагала від телевізійних працівників постійного творчого пошуку нових аудіовізуальних форм, актуальних для тогочасного глядача, його інформаційних потреб.

Деякі тогочасні жанрові форми сучасне телебачення давно не використовує (наприклад, зникли з екранів телевізійні вистави, телемости), деякі трансформувалися (наприклад, дитячі програми), а деякі телевізійні форми понад 65 років продовжують жити на телеекранах (трансляції, огляди).

Для розуміння становлення телевізійних жанрів доцільно проаналізувати тематику телепрограм на кожній з тодішніх телестудій України, зробити порівняльну характеристику їх жанрового розмаїття. Розглянемо програми телебачення за 1957 р. У цей період телецентри у Харкові, Одесі, Донецьку понад рік провадили регулярні телепрограми. Київська студія телебачення працювала вже п'ять років.

Варто зазначити, що в тодішніх умовах прямоефірного мовлення, коли запис програм був неможливий, саме програми телепередач

можуть вважатись об'єктивним джерелом інформації про тематику телепрограм, їх зміст, час виходу, про комунікацію з глядачем (посередництвом публікації у газетах листів киян щодо організації телепрограм, технічного обслуговування тощо). Класифікація телепрограм за тематичним показником дасть можливість зробити певні висновки щодо функціонування тематичних редакцій на телестудіях.

1957 р. обрано для аналізу не випадково, оскільки на початку 1957 р. почала виходити щотижнева загальноукраїнська газета «Говорить Київ» (пізніше «Говорить і показує Україна»), яку видавало Міністерство культури України та Головне управління радіоінформації та телебачення.

На сторінках газети «Говорить Київ» знаходимо програму радіо та телепередач телевізійних центрів, які вже діяли на території України (Київський, Харківський, Одеський, Донецький), новини про актуальні в країні події зі світу культури: кінофестивалі, концерти, вистави, конференції, інформацію про радіоприймачі та телевізори. Тут наглядно видно обсяг телевізійного мовлення, а також жанрову палітру українського телебачення на той період. Упродовж 1957 р. передачі Київської та Харківської студії телебачення виходили шість разів на тиждень, Донецької – п'ять, Одеської – три [11; 13].

Фото 29 - Програма телепередач // Говорить Київ. 1957. № 1-46

У цей період формується сітка регулярного мовлення, де чітко видно поділ програм за тематичним показником. Помітна різниця від перших років роботи Київського телецентру, коли не було продуманого плану тематичних передач, а їх розташування в ефірі відбувалося хаотично: виступ самодіяльності учнів школи; відкриття пам'ятника чи передача з виробничого цеху фабрики тощо. Ця інформація свідчить про відсутність поділу програм за жанровим критерієм: коли будь-яка з них в програмі передач зазначалася дещо узагальнено: «тематична передача», «концерт» чи «вистава».

У № 20 газети «Говорить Київ» (30 червня – 6 липня 1957 р.) розміщено програму передач київської студії телебачення.

У програмі художні кінофільми («Наречена» – 6 липня 1957 р. о 19.30; «Тоді в «Парижі» – 5 липня о 19.45; «Челкаш» – 1 липня о 21.50; «Шукачі» – 30 червня о 20.40). Серед фільмів є іноземні, наприклад, чехословацькі – «Танкова Бригада» (15 липня о 19.20), «Провина Володимира Ольмера» (30 липня о 20.25); китайські – «Події на острові Хайнань» (8 липня о 20.50); «Сон маленької Мей» (17 липня о 19.20), японський – «Джерело молодості» (3 серпня о 21.20); індійський – «Знайомство» (10 липня о 20.45). Крім художніх, тодішні телеглядачі дивилися документальні фільми, але якщо порівнювати відсоток документальних та художніх фільмів, то останні переважають значною мірою – 70%. У програмі є окремі телепередачі, присвячені кінофестивалю: кінорепортаж про Всесвітній кінофестиваль (28 липня о 13.00).

Програма телепередач за цей період свідчить, що тодішнє телебачення було потужним засобом популяризації культури. Гортаючи сторінки програм телепередач київської телестудії, вражає кількість різноманітних вистав. Наприклад, подивимось на невеликий анонс, розміщений у програмі передач з 28 липня по 3 серпня 1957 р. У ньому повідомлялося, що Київська телестудія все частіше включає у своїй програмі вистави різноманітних театрів, серед яких були і перифе-

рійні. Так, нещодавно телеглядачі могли бачити виступ Кропивницького (Кіровоградського) та Сумського театрів, анонсувалася вистава «Вічне джерело» та п'єса «Колесо щастя» у постановці Івановського обласного драматичного театру.

Фото 30 - Так створюється телепередача // Вечірній Київ. 1955. № 32. С. 3.

Популяризація культури відбувалася і за рахунок трансляцій творчих вечорів театральних колективів (творчий вечір Львівського театру імені М. Заньковецької 6 липня о 21.05). До речі, телепрограма київської студії телебачення була розміщена окремо, на всю сторінку газети, оскільки кількісно переважала програми обласних телецентрів. Часто в програмі передач можна просто знайти напис «Вистава», інколи зазначався театр. На сторінках газети розміщували фото з театральних вистав, а також стислу інформацію про той чи інший спектакль (прототип сучасних телевізійних анонсів), щоб телеглядачі звернули увагу на ту чи іншу трансляцію. Оригінальним є жанр студійних вистав. Про механізм створення театального телепродукту детально розповідає стаття «Так створюється телепередача» (фото 30). На прикладі оповідання М. Горького «Мальви», телевізійну

поставку якого здійснила Київська телестудія, автор статті – старший режисер студії І. Бжевський – пише про процес створення цієї програми. Телепостановка «Мальви» була однією з перших спроб самостійних вистав Київської студії, вона мала чималий успіх серед глядачів. Це спонукало колектив студії до створення нових телепостановок. Зокрема анонсувалися постановки п'єс П. Меріме, А. Чехова, М. Горького та класичних українських водевілів.

Програми телепередач телецентрів інших міст теж містять значну кількість різноманітних вистав та концертів (фото 31, 32):

- концерт естрадного оркестру під керівництвом Л. Утьосова; концерт творів американського композитора Дж. Гершвіна; (Харківська студія); концерт артистів Великого театру СРСР; уривки з опер західних композиторів; концерт румунського народного оркестру і солістів (Донецька телестудія);

- виступ артистів театрів, що гастролюють в Одесі в рамках програми «Наші гості»; «Нові твори Ю. Владимірова»; вистава театру ляльок «Пташине молоко» (Одеська телестудія).

Аналогічно можна сказати і про велику кількість фільмів. Читачі газети могли прочитати матеріали про нові кінофільми, які незабаром вийдуть. Це були такі собі описові трейлери, де розповідалося про сюжет, головних героїв та тематику

Фото 31 - Програма телепередач // Говорить Київ. 1957. № 1-46

фільму. Такі анонси розміщувалися прямо в самій програмі передач.

Продовжуючи театральну тематику, неможливо не згадати наявність у тодішніх програмах телепередач власних театральних постановок Київської студії телебачення («Мамаша» – 1 липня о 19.55; «Юність батьків» – 16 липня о 20.35), Харківської телестудії (С. Антонов – «Бекревський рояль» о 20.10 1 липня).

Але не лише театральні вистави були у телевізійних програмах. Виходили окремі програми на теми літератури, образотворчого мистецтва, музики. Так, у програмі телепередач Київської телестудії можемо знайти такі телепередачі: «На Всесоюзній виставці творів Олександра Іванова» з анонсом про полотна цього художника – 7 липня о 19.20; «Угорський художник Мункачі» – 10 липня о 20.25; «Володимир Маяковський» – 19 листопада о 19.50; до 100-річчя з дня смерті видатного французького поета Беранже – 9 липня о 20.05.

До речі, програми приурочені до річниці народження, смерті тієї чи іншої видатної особистості були доволі частим явищем. Вони знайомили телеглядачів зі світовою культурною спадщиною та розповідали про творчість митців. На Донецькій телевізійній студії виходив телевізійний журнал «Література і мистецтво», Харківська телестудія показувала програми «Мистецтво №1», «Подорож до Індії» (Враження та зарисовки художника Чернова).

Фото 32 - Програма телепередач // Говорить Київ. 1957. № 1-46

Демонстрували також чималу кількість естрадних, оперних концертів, концертів за заявками телеглядачів. Вистави разом з програмами на мистецьку тематику охоплювали галузі літератури, живопису, скульптури та музики.

Цікавим з жанрової точки зору був телевізійний літературний телеальманах «Слово» спільне «видання» телебачення та Спілки письменників України. На сторінках газети «Вечірній Київ» стаття «Літературний альманах для телеглядачів», повідомляла, що в травні минулого (тобто 1956) року «...за круглим столом у телестудії зібралися українські письменники Л. Новиченко, В. Кучер та інші і розповіли, над чим працюють київські літератори. Так почався перший номер «Літературного альманаху»

Втім про телевізійний альманах «Слово» жодної інформації у пресі 1956 р. не знаходимо. Але вартою уваги той факт, що стаття «Вечірнього Києва» «Літературний альманах для телеглядачів» (фото 33) називала травень 1956 р. датою виходу першого випуску альманаху, а І. Мащенко пише, що «На київській студії телебачення створено літературно-художніх альманах «Слово», дещо пізніше – телевізійні журнали «Мистецтво», «Літературний альманах», «Музичне життя»» [20, с. 192].

«Слово» як жанр телевізійного літературного альманаху взагалі з'явився саме на українському телебаченні. Оскільки відомі «Літературні вівторки» – постійні телевізійні передачі, цілком присвячені літературі з ведучими поетами,

Фото 33 - Літературний альманах для телеглядачів // Вечірній Київ. 1957. № 29. С. 3.

письменниками, драматургами – з'явилися на центральному радянському телебаченні набагато пізніше: у 1966 р. [27, с. 190].

Кандидатури письменників-ведучих «Слова» і зміст кожного випуску обговорювались у Спілці письменників, яка вбачала у такому форматі можливість розширення літературних горизонтів для українців. Двостороння зацікавленість, почуття відповідальності перед величезною аудиторією сприяли плідній співпраці, яка забезпечувала успіх і високий рівень кожного випуску літературного альманаху [27, с. 187].

Ось що пише столична преса про зміст випусків телеальманаху - «Цікавим і змістовним був січневий – перший у новому році випуск», пишуть на шпальтах «Вечірнього Києва». У цьому випуску «Слова» письменник А. Головка поділився своїми творчими планами, розповів про героїв книги «Артем Гармаш»; заслужена артистка Л. Комарецька і артист М. Задніпровський виступили з читанням уривку з цього твору; сатирик Д. Білоус прочитав вірші з нової книги «Зіг-заг». Поетична сторінка журналу у цьому випуску була представлена віршем Павла Тичини «Ми свідомість людства»; перекладачі В. П'янов та Л. Семенова ознайомили глядачів з п'єсою румунського письменника Т. Мушатеску «Титанік-вальс», а про плани журналу «Вітчизна» розповів його відповідальний редактор О. Полторацький (Літературний альманах для телеглядачів // Вечірній Київ. 1957. № 29. С. 3).

Зазначимо, що у телепрограмах друкувались анонси подальших випусків. Наприклад, глядачам пропонували ознайомитися в наступних номерах «Літературного альманаху» з творами «Перекоп» О. Гончара, «Блискавкам назустріч» Н. Рибак, «Мир халупам» Ю. Смолича, «Кров людська – не водиця» М. Стельмаха, віршами М. Рильського, С. Олійника, П. Дорошка. У програмі передач за 30 липня 1957 р. бачимо час виходу «Літературного альманаху» 22.00 год. та знову невеличкий анонс, у якому повідомлялося, що у цьому номері програми (саме у

номері, а не випуску – за аналогією з друкованим альманахом) глядачі побачать нову п'єсу І. Сельвінського «Великий Кирило», письменник В. Собко розповість про свій новий роман «Звичайне життя», (Говорить Київ. 1957. № 1–46).

На жаль, записам «Літературного альманаху» «Слово» та іншим першим програмам київського телебачення зберегтися не судилося з технічної точки зору. Втім, Т. Щербатюк зазначає, що велика кількість письменників та літераторів, які постійно змінювали один одного на посту ведучого, не найкращим чином впливали на зміцнення контакту з аудиторією [27 с. 188]. Серед тих, хто частіше з'являвся на екранах та вмів впевнено поводитися перед камерами, дослідниця називає молодого прозаїка Ю. Бездика та поета-перекладача В. Кочевського.

Про незадоволеність глядачів рівнем підготовки «Літературного альманаху» свідчать матеріали преси. У рубриці «Телевізійний тиждень» з підзаголовком «Герої популярної книги» на сторінках газети «Вечірній Київ» зазначається, що Київська студія телебачення приділяє недостатню увагу пропаганді нових творів української літератури (фото 34). А передача «Літературний альманах» транслюється рідко і не завжди інформує про новини літератури. Останній номер «Літературного Альманаху», ведучим якого був письменник О. Левада, на думку глядачів, був змістовним та цікавим.

Фото 34 - Телевізійний тиждень // НБУВ. Вечірній Київ. 1958. № 97. С. 3.

Зі статті дізнаємося, що передача була присвячена літературно-драматичному твору М. Стельмаха «Кров людська – не водиця», який вийшов минулого року й одразу завоював прихильність читачів. Щодо змісту передачі, то були «застосовані різні форми подачі матеріалу (розповідь про роман, художнє читання тексту актором, театралізовані епізоди з твору). А серед недоліків програми автор статті називає «...сухуватий переказ окремих місць, хотілося, щоб він мав дещо поетичний характер. Посередні декорації ніяк не замінюють натхненного опису письменника. Гра акторів хороша, але виконавці лишилися невідомі. Швидкий перелік їхніх прізвищ після програми мало що додає. Чи не краще було б застосовувати прийом попереднього знайомства з актором, як це було зроблено у передачі, присвяченій комедії О. Корнійчука «Чому посміхаються зорі?» (Телевізійний тиждень // Вечірній Київ. 1958. № 97. С. 3).

У середині 1960-х років, коли «журнальні» форми почали вважати анахронізмом, телевізійний альманах «Слово» зник з телеекранів. Але пізніше з'явилися інші телевізійні програми на літературну тематику, які продовжили справу «Слова» у популяризації літератури. Серед них програми «Трибуна письменника», «Наодинці з книгою», «Письменницька книгарня «Сяйво» (знайомила з новинками прози, поезії, драматургії), десятихвилинні «Поетичні рядки», цикл «Культура слова» та телевізійні журнали «Мистецтво», «Літературний альманах», «Музичне життя» [27, с. 190].

Серед музичних передач Київської студії телебачення варто відзначити щотижневу музично-літературну програму «Історія розвитку радянської пісні», яка мала власні цикли. Циклічні програми нерідкість і для інших тодішніх українських телестудій: на Донецькій телестудії виходили телепрограми «Музичний словник», цикл «Камерна музика» (5 липня о 21.30); «Пісні революційного підпілля» (13 липня о 19.10), «Улюблені пісні з радянських кінофільмів» (14 липня о 20.20). Те-

лестудії транслювали різноманітні музичні вечори: вечір естрадно-танцювальної музики – Донецька телестудія; Вечір ліричної музики, Пісні і танці народів СРСР (15 липня о 19.40) – Харківська телестудія.

Отже, подальший розвиток телебачення значною мірою відбувався в площині популяризації культури, що прослідковується і в інших жанрових формах. Перші постановки літературних творів, які з різних причин раніше не ставились у театрах, були головною перевагою **першого телевізійного театру**. Самостійний творчий колектив з постійною, хоч і невеличкою, трупю був створений влітку 1957 р. у київському телецентрі. Про появу телевізійного театру розповідає директор Київської телестудії М. Пашин в інтерв'ю кореспонденту «Вечірнього Києва» (фото 35). Він каже, що в процесі пошуку нових телевізійних форм, створено своєрідний студійний театр, а власні постановки дадуть змогу суттєво поповнити телевізійне мовлення новими оригінальними передачами. В 1957 р. колектив телестудії приділить увагу новим оригінальним формам телебачення: цикл передач про будівництво Чоколівського масиву в Києві, про роботу київських заводів «Червоний екватор», «Ленінська кузня», шостої взуттєвої фабрики; готується велика програма до всесвітнього фестивалю молоді і студентів; студія екранізує ряд вистав театрів Києва, Львова, Дніпропетровська, Житомира, Хмельницького тощо.

Фото 35 - На екранах телевізорів // НБУВ. Вечірній Київ. 1957. № 32. С. 3.

Репертуар телетеатру складався з творів українських та інших радянських драматургів. Серед прем'єр київського телетеатру були одноактові вистави Я. Галана «Шуми, Маріцо!», М. Зарудного «Сашко обирає дорогу», Л. Синельникова «Лише один день», «Назви її Леною», З. Володарського та В. Суходольського «Негода» [27, с. 189].

Діяльність телевізійного театру дала змогу розширити художні ресурси телестудій. Існування формату телевізійного театру на українському телебаченні дає підстави стверджувати, про виконання ним соціальної функції просвіти і рекреації.

Зауважимо, що телевізійний театр, телевізійні вистави, концерти, виступи численних артистів, тележурнали засвідчують факт перенесення жанрів преси, театру, кіно на телеекран. Помітило цю тенденцію і тодішнє вище керівництво – **«ще не всі працівники добре розуміють, що їм доручені найсильніші засоби виховання мас. Вони виявляють мало винахідливості і думки в пошуках різних форм і засобів викладу, нерідко механічно переносять на радіо і телебачення жанри і прийоми, властиві пресі, кіно, тетру»** (з Наказу комітету з радіомовлення і телебачення при Раді Міністрів Української РСР № 191) [6, с. 63].

Втім, паралельно з телевізійними виставами, концертами та тележурналами велися пошуки нових телевізійних форм. Велику роботу з розширення фонду обмінних передач проводила група позаштатних кінокореспондентів. Програми обмінного фонду транслювалися на різних телестдіях. в такий спосіб телевізійники вирішували проблему обмеженості жанрових форм. Обмінний фонд при Київській телестудії розширювали за рахунок телевізійної хроніки, підготовка якої передбачала зйомки цікавих подій культурного, виробничого та суспільного життя міста та області. Оператори телехроніки побували на відкритті пам'ятника героям Трипілля, зустрічі олімпійських чемпіонів у Києві, у квартирах робітників, дитячих закладах, клубах, агітпунктах.

Детальніше обмінні передачі київської телестудії висвітлювались у публікаціях «Вечірнього Києва» (фото 36).

Отже, є підстави стверджувати про наявність у 1957 р. репортажних елементів у сюжетах кінохроніки, які були першими зародками жанру **телевізійного репортажу**. Хоча лише у 1959 р. на Київській телестудії почнуть готувати тележурнал **«Новини дня»**. Передували новинам на Київській телестудії **«Останні вісті»** – інформаційні випуски, які дублювали аналогічні радійнні передачі. На київських телеекранах вперше «Останні вісті» з'явилися 15 лютого 1956 р., про що свідчить програма передач у газеті «Вечірній Київ».

Цікаво, що відповідно до наказу Головирадіокомітету з радіомовлення і телебачення при Раді міністрів РСР від 17 липня 1962 р. у складі головної редакції «Останніх вістей» були створені окрема редакція інформації [6 с. 66]. У 1959 р. з'явилися перші інформаційні програми, сюжети для яких знімалися на 16-міліметрових камерах. Випуски новин були дуже скромні: диктор в кадрі, трохи сюжетів на кіноплівці і кілька фотографій зі стендів [28, с. 11]. Власне у цей період телебачення стає засобом масової інформації.

Варто згадати про творчий доробок працівників служби позастудійних передач, як вона називалася з 1954 р., коли у Київському теле-

Фото 36 - Обмінні передачі телестудії // НБУВ. Вечірній Київ. 1957. № 15. С. 3.

візійному центрі з'явилася перша пересувна камера. Пізніше редакція була трансформована у громадсько-політичну редакцію. Ця редакція створювала репортажі, в яких висвітлювались діяльність уряду, політичні та економічні теми, питання розвитку сільського господарства та промисловості.

Підтвердженням цього є замітка «Телевізійний журнал «Радянське село»» в журналі «Сільське господарство». Читачів газети інформують, що Київська студія телебачення розпочала випуск телевізійного журналу для працівників сільського господарства **«Радянське село»**. В замітці автор пише про вихід в ефір двох номерів телевізійного журналу.

У газеті «Сільське господарство» від 29 лютого 1957 р. матеріал «Показ сільськогосподарських фільмів телеглядачам», де автор повідомляє читачам про те, що нещодавно на Київській телестудії закінчився фестиваль сільськогосподарських фільмів. Сільські глядачі багатьох областей України впродовж трьох місяців щонеділі мали можливість переглядати науково-популярні фільми, в яких розповідається про передові методи сільськогосподарського виробництва. До програми фестивалю увійшли виступи фахівців різноманітних галузей сільськогосподарства.

Переглядаючи програму телепередач у газеті «Говорить Київ» (1957 р. № 1–46), знаходимо випуски телевізійного журналу «Радянське село» 14 та 28 липня о 15.20.

На харківській телестудії для працівників сільського господарства виходили програми «Трудова вахта», «Наздоженемо Америку» (30 червня о 20.40 та 31 липня о 19.20). Про роботу колгоспів кожного регіону виходили також так звані кінорепортажі. Наприклад, у межах програми «Вісті з колгоспних ланів» на Одеській телестудії виходили кінорепортажі з певного колгоспу регіону. В програмі від 13 липня о 20.00 зазначався репортаж з колгоспу «Дружба народів».

На українських телестудіях виходили програми, присвячені економічним питанням. Серед таких варто назвати передачі «Енергетична база України» (31 липня о 19.20); «Економічні райони країни» (5 липня о 19.20); «Курорти країни» (19 липня о 19.20) Київської студії; «На молочному заводі» (16 липня о 18.00), «В заводській лабораторії механічного заводу» (19 липня о 19.00) Харківської студії.

У 1958 р. було створено першу в Україні невелику кіногрупу Київської студії телебачення, – зазначає Г. Десятник. Головним її завданням була зйомка хронікальних сюжетів для випусків новин. Зйомки проводились на всій території України на 16-мм кіноплівку. Однак невдовзі кіногрупа почала і зйомки телефільмів за допомогою традиційної кіноапаратури на плівці 35-мм [28, с. 12].

Інформація про телесюжети Київської, Харківської, Одеської, Львівської та Дніпропетровської студій телебачення на 35-мм і 16-мм плівці за 1958–1965 рр. знаходимо в державному кінофотофоноархіві України імені Г. С. Пшеничного. На жаль, продукція телестудій, діяльність яких розпочалася ще в першій половині 50-х років, не збереглася, за винятком одного телесюжету Київської студії телебачення за 1956 р., присвяченого І. Франкові, де про життя і творчість письменника розповідає його онука З. Франко (Збірник телесюжетів «Онука І. Я. Франка», 1956 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 4813).

Кількість телевізійної продукції з кожним роком збільшувалася. Чи не найбільшій доробок матеріалів, серед тих, що зберігаються у ЦДКФФА, належить харків'янам. Серед сюжетів Харківської телестудії знаходимо такі: «Будьмо знайомі» (солістка балету Харківського театру опери та балету імені Лисенка О. Маєвська на репетиції, під час виступу, проводить заняття з учнями хореографічного училища); «Дівчата з Харківщини» (робітниці Харківського електромеханічного заводу за роботою, на весіллі своєї подружки; доярки колгоспу «Маяк» Печенізького району за роботою, на заняттях із зоотехніки, в бібліотеці,

на концерті в колгоспному клубі); «З маркою «Дніпро»» (складання самоскидів марки «Дніпро-222» та випробовування автомобілів на Кременчуцькому автомобільному заводі у Полтавській області); «Люди в броні» (танкісти Київського військового округу під час тактичних, теоретичних занять та в години дозвілля). У фондах ЦДКФФА є подібні сюжети, створені на Львівській, Одеській, Дніпропетровській телестудіях.

Кожна телестудія випускала програму про актуальні події свого регіону. Такі програми мали на меті показати глядачам високий рівень економічного розвитку свого міста, про що свідчать їхні назви. Київські телевізійники випускали програму «На будовах Києва», на Донецькій телестудії виходив телевізійний журнал «Про діла і людей Донбасу», Одеська студія транслювала передачу «Одеса в рахунок шостої п'ятирічки», а харків'яни дивилися «Наш економічний район».

Паралельно з розвитком громадсько-політичних редакцій на студіях і телетеатру, літературно-драматична, молодіжна, дитяча редакції українських телестудій шукали свої телевізійні форми. Київські телевізійники створювали телебачення для дітей. Спочатку це був дитячий телевізійний театр, головним режисером якого була О. Волох.

Оскільки тогочасний обсяг мовлення був невеликим, крім кінофільмів у резерві не було нічого. Тому в одному кутку студії сидів диктор, в іншому перебував концертний майданчик [23].

Пізніше, у 1962 р., малечу по телевізору розважали казками диктор Олена Ніколаєва, актори київських театрів з ляльками та малюнками. На українському радіо в 1950-х роках з'явився Дід Панас, який читав дітям казки на ніч. Ім'я цього першого актора, на жаль, з'ясувати не вдалося [86]. На зміну йому прийшов актор Петро Вескляров. Він продовжив заколисувати малечу під уже відомим псевдонімом Дід Панас. У 1962 р. українські діти побачили **«Вечірню казку»** з дідом Панасом.

«Добрий вечір вам малятка, любі хлопчики і дівчатка, це я дід Панас...» – саме так упродовж 25 років незмінний ведучий «Вечірньої казки» вів ефір зі своїми маленькими глядачами (фото 37). З розкішними козацькими вусами, у незмінній вишиванці він

Фото 37 - Петро Вескляров в ефірі «Вечірньої казки»

звертався до української малечі з інтер'єру простої сільської хати, прикрашеної вишитими рушниками, та розповідав неодмінно українські казки [23]. Свого часу саме через це звинувачували П. Весклярова у націоналізмі. І саме його дослідники історії телебачення називають першим, коли говорять про дитяче телебачення. Дід Панас уже кілька років заколисував малечу по телевізору, коли на центральному телебаченні тільки 1 вересня 1964 р. вийшов в ефір перший випуск програми «На добраніч, малята», який закінчувався пісенькою «Сплять стомлені іграшки». Ця програмна пісенька в подальшому визначила характер цієї дитячої програми. Героями російської програми були саме дитячі іграшки.

Найчастіше в основі сюжету російської казки була повчальна історія. Драматургія жанру вимагала емоційної оповіді, конфлікту. Цього ефекту допомагали досягти театральні актори, ляльки та дорослий ведучий, який сварив, повчав, схвалював та оголошував мультимедію на задану тему. Українська ж вечірня дитяча програма будувалась на українських народних казках і на щирому оповідачеві.

У 1960-х на Київській телестудії виходило чимало дитячих програм: **«Олівець-малювець», «Пальчики оближеш», «В бібліотеці Іллі Корешкова», «Фізкульт-привіт», «Шкільні широти», «Прощальний Вальс»**.

Про роботу дитячої редакції розповідає її редактор **В. Заманський**: «Дитяча редакція відрізнялася від всіх інших абсолютно неймовірною кількістю пошти, нам писали дуже багато. ... У нас була щотижнева передача під назвою «Олівець-малювець». Першої ведучої, на жаль вже немає в живих, а ось другий ведучий – відомий в Україні і в Києві художник-карикатурист Олександр Олексійович Базилевич, дуже хороший художник, який більш-менш володів українською мовою. Так от він вів цю передачу, малював, учив діток, показував їм, що потрібно малювати, як майстрував прямо в кадрі – це було дуже цікаво. Потім була абсолютно приголомшлива передача «На добраніч діти», яку абсолютно даремно закрили. Я був редактором ось цих передач для найменших – **«Олівець-малювець», «На добраніч діти» і «Катрусин кінозал»**.

Щодо **програм для дітей та юнацтва** на інших телестудіях країни 1950-х років, то це були мультиплікаційні фільми, казки, тележурнали та програми («Веселі малюнки», «Народні казки», «В піонерському таборі») та вистави театрів.

Не можемо оминати жанр **спортивних програм**, серед яких почесне місце посідали **трансляції спортивних змагань**: міжнародна зустріч футбольних команд «Васко де Гама» (Бразилія) та «Динамо» (Київ) – 8 липня о 19.00, репортаж про футбольне змагання між командами «Авангард» (Харків) та «Нафтовик» (Краснодар) – 7 липня о 15.00; XII Чемпіонат Європи з Боксу (9 липня о 19.20). На сторінці телепрограми розміщали фотографії, на яких зображено, як оператори телестудії ведуть передачу зі стадіону. Програма «Спортивна гімнастика» (19 липня о 19.10, Донецьк), тележурнал «Спортивна Одещина» (7 липня о 20.00).

Виходили в ефір і **науково-популярні телепрограми** «Нотатки натураліста», «Міжнародний геофізичний рік», «Нове в електрохірургії» – Київської телестудії; бесіда «Значення переливання крові і донорства», «День в аеропорту» – Харківської телестудії.

Цікавим є факт отримання зворотнього зв'язку від аудиторії навіть в той період. Функцію посередника між телебаченням і глядачем виконували спеціальні конференції, що їх організовувала Київська студія телебачення. Під час таких конференцій глядачі мали змогу поспілкуватися з представником студії, поділитися враженнями від перегляду телепередач, внести пропозиції щодо їх змісту та оформлення, а також висловити критичні зауваження на адресу працівників телецентру. Проходили такі конференції частіше за все на місцевих виробництвах та установах, наприклад у 1957 р. були проведені конференції радіоглядачів гуртожитку взуттєвої фабрики, Українській сільськогосподарській академії, будинку працівників мистецтв, на заводі «Трансигнал». Телестудію зазвичай представляв відповідальний редактор певної редакції. Так, конференцію телеглядачів наприкінці 1957 р. проводив відповідальний редактор промислових і сільськогосподарських передач І. Корнієнко.

Львівська телестудія в історії українського телебачення вирізнялася яскравою художньою спрямованістю. Про це свідчать власні телевізійні постановки, підготовлені на студії вже в перші роки її існування. Серед них «Прощальна симфонія», «Повість про Якуба Шелю», «Осінь казка», «Німці», «Сестри Річинські» [20, с. 201].

Серед телевізійних сюжетів Львівської телестудії, які зберігаються фондах ЦДКФФА, знаходимо сюжети «Виставка індійського прикладного мистецтва», «Роздольський сірчаний комбінат», «У Львівській консерваторії імені Лисенка», «Автомати замінюють ручну працю».

Аналізуючи певні регіональні особливості створення телевізійного продукту, варто зазначити, що кияни створили телевізійний театр, а у одеситів в програмі передачі активно представлена міжнародна хроніка. На донецької телестудії створено хронікально-документальний фільм «Розмова М. Хрущова з кореспондентами американської радіо-телевізійної компанії "Коламбія бродкастинг систем", харків'яни створили

школу документалістики та кінотелевізійну групу, львів'яни відзначалися власними постановками та зйомкою телесюжетів. На телестудіях транслювались і програми за різними тематичними напрямками «Нові журнали», «Поради лікаря», «Телевізійний журнал для жінок».

У 1950-х роках телевізори ставали все доступнішими за ціною, з'явилась масова телевізійна аудиторія. Це спонукало телевізійних режисерів, операторів, художників до створення власних документальних та художніх телевізійних фільмів, які стали одним з улюблених жанрів українського глядача.

Адже «пряме» ефірне телебачення, по-перше, не мало технічних можливостей для активного творчого зростання, а по-друге, в умовах «прямого» ефіру щоденне програмування перетворювалось на постійну стресову ситуацію, пов'язану з ризиками непередбачених обставин.

Український режисер Г. Десятник зазначає, що обійтись без показу фільмів телебачення не могло ні тоді, ні нині. Однак кількість прокатних кінофільмів була мізерною для ненажерливого телебачення. При цьому значна кількість кінострічок не відповідала технічним умовам телебачення з його невеличким екраном, низьким контрастом зображення, усередненим звуком. Процес створення фільмів спеціально для телебачення майже одночасно розпочався у всьому світі [28, с. 15].

Архівація телефільмів Київської, Харківської Одеської, Львівської, Дніпропетровської студій і матеріалів про них в ЦДКФФА веде початок з 1958 р. Саме тоді на Київській телестудії була створена кіногрупа. Спочатку основним її завданням була зйомка хронікальних сюжетів для випусків новин. Однак кіногрупа почала і зйомки телефільмів за допомогою традиційної кіноапаратури на плівці 35-мм.

Серед телефільмів 1958 р., знятих київськими телевізійниками, варто назвати «Герої йдуть у безсмертя» (режисери Н. Ігнатова, Ф. Сокаліс), присвячений пам'яті жертв нацизму (показано концтабори нацистської Німеччини та пам'ятники жертвам, встановлені на території Освенцима, Заксенхаузена, Майданека, Бухенвальда, а також мітинги на захист миру в різних країнах світу; колишні в'язні розповідають про пережите; використано кадри кінохроніки та фотознімки періоду Другої Світової війни, фрагменти з художніх фільмів); «Місто в якому ми живемо» (режисер Р. Єфіменко) про столицю України (у кадрі: архітектурні та історичні пам'ятки, види міста, виробничі процеси на заводах, комбінатах, фабриках, робота науково-дослідних інститутів. Будівництво житлових будинків, метрополітену; також бачимо урочисте засідання, присвячене врученню Україні другого ордена Леніна, показані М. Хрущов, Б. Патон, О. Палладін, Н. Макаренко та інші визначні особистості того часу; використано кадри воєнної кінохроніки).

Українське документальне телекіно започаткували харків'яни. На Харківській телестудії було сформовано телевізійну школу документалістики. В цьому контексті варто назвати ім'я харків'янина С. Зелікіна, який у 1958 р. створив на місцевій студії стрічку «У наших друзів моряків» про дружні взаємозв'язки молоді Харківської швейної фабрики ім. Тинякова з екіпажем військового корабля Чорноморського флоту. Кадри цього телевізійного фільму демонструють види Севастополя, його пам'ятники, навчання та відпочинок екіпажу моряків, виробничі процеси на Харківській швейній фабриці. Саме завдяки С. Зелікіну, який упродовж десятиріччя займав посаду режисера та сценариста, на харківській телевізійній студії був створено чимало документальних стрічок. А 1965 р. з'явилася картина, яка принесла йому всесвітню славу – «Тореадори з Васюківки».

У 1960 р. Київську студію телебачення очолив **М. Канюка** – досвідчений журналіст, ентузіаст телебачення, а потім – організатор першої

в Україні кафедри телебачення факультету журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Формувався кадровий склад, йшли пошуки нових, телевізійних методів зйомки [28, с. 15].

Питання до розділу 6.

1. Телевізійна вистава як жанр. Типи форматів, функції жанру особливості?
2. Дайте характеристику телепрограмі літературний телеальманах "Слово". В чому полягала його унікальність?
3. Дайте характеристику музичним телепрограммам, що виходили в ефір на українських телестудіях у 1950-х.
4. Що таке телевізійний телетеатр в чому був феномен цього формату?
5. Охарактеризуйте дитячі телевізійні програми, що виходили в ефір на українських телестудіях у 1950-х.
6. Якими були особливості економічних, спортивних, науково-популярних телепрограм 1950-х?
7. Назвіть телевізійні жанри, які зі своєю появою у 1950-х існують і сьогодні, а які з них зникли?
8. Які жанрові особливості виокремлюються в контенті телестудій у різних містах України?

Розділ 7. Становлення телевізійних професій

Дикторська модель ведення програм в українському телеефірі

У попередньому розділі згадувались кадрові питання та функціонування телевізійних професій у тогочасному телевиробництві. Зупинімося на особливостях кожної з професій детальніше.

Безумовно, повноцінне існування телебачення було б неможливо без появи перших **дикторів**. Професія диктора протягом понад п'ятдесяти років роботи українського телебачення зазнала помітних трансформацій. У сучасному медіапросторі ведучий телепрограм вважається однією з найпопулярніших та затребуваних професій.

Проаналізуємо, з чого все починалося, як на українському телебаченні закладались підвалини професії диктора та як це позначилося на загальному становленні телебачення як виду медіа.

На українському телеекрані диктори з'явилися у **1952 р.** Першим українськими дикторами були **Новела Серапіонова** та **Ольга Даниленко**, пізніше прийшла **Олена Ніколаєва**. Зважаючи на експериментальний характер тодішнього телебачення, перші програми за участі дикторів готувалися за радійною моделлю. Тоді слова «телеглядачі» ще просто не існувало. Оскільки більшу частину телевізійного мовлення становили вистави, фільми, концерти, перші диктори були небагатослівними. Вони віталися з глядачами і робили анонси між програмами, читали прогноз погоди, оголошували учасників концертів, читали невеликі повідомлення.

Роботу перших дикторів можна побачити у сюжетах кіножурналу «Радянська Україна» за травень і за грудень 1952 р. У сюжеті «У київському телевізійному центрі» – фрагмент з телепрограми у малій студії телецентру. На екранах телеглядачів **Ольга Даниленко**, вона вітається у звичній манері: «Доброго вечора, товариші радіослухачі. Починаємо телевізійну передачу Київського телевізійного центру. Передаємо тест-таблицю та музику для настройки телевізійних радіоприймачів» (фото 38). Тоді слова «телеглядачі» ще просто не існувало.

Фото 38 - Диктор Київської студії телебачення Ольга Даниленко під час ефіру, 1952 р.

Далі бачимо, як оператор вправно змінює кут зйомки камери та налаштовує її для показу тест-таблиці. На кілька секунд в поле зору потрапляє камера, за якою перебуває другий оператор. Можна припустити, що передача велася з двох планів, оскільки ті фрагменти, що увійшли до сюжету, показують Ольгу Даниленко крупним планом. Крім диктора та операторів в сюжеті можна помітити **освітлювача та мікрофонного оператора**, в обов'язки якого входило забезпечувати

звук та контролювати, щоб мікрофон не потрапив у камеру.

У цьому сюжеті кіножурналу «Радянська Україна» Ольга Даниленко оголошує виступ народного артиста М. Частія В перерві між оголошенням диктора і виступом демонструються кадри з апаратної, де інженери відслідковують якість передачі в ефір зображення та звуку. Завершується сюжет фрагментом телепрограми – виступ артиста під акомпанемент, а також кадрами квартири киян, які зібралися вдома, щоб подивитися телепрограму.

Фото 39 - Новела Серапіонова під час ефіру, 1952 р.

У сюжеті «Київський телевізійний центр» у кадрі з'являється інша диктор – **Новела Серапіонова** (фото 39), вона зі специфічним російським акцентом оголошує: «Добрий вечір, товариші радіоглядачі. Починаємо концерт студії Київського телецентру. Виступає солістка театру опери та балету, народна артистка Української РСР, лауреат міжнародних конкурсів Єлизавета Чавдар. «Вальс Венери» з опери Миколи Лисенка «Енеїда».

Ці унікальні аудіовізуальні архівні документи показують, якими були перші телепрограми та які професії існували у перші роки роботи телецентру в Києві. Завдяки ним і стали відомі імена перших дикторок на українському телебаченні. Це Ольга Даниленко та Новела Серапіонова. Ім'я останньої часто не називають, або взагалі заміняють Оленою Ніколаєвою, яка прийшла на телебачення пізніше – у 1953 р., саме тоді Новела Серапіонова вирішила повернутися до роботи на радіо. Оскільки радійниця Н. Серапіонова мало пропрацювала на телебаченні, її часто забувають. Коли говорять про дикторську школу в Укра-

їні, частіше згадують О. Даниленко та О.Ніколаєву, хоча саме Новела Серапіонова була першим диктором українського телебачення.

Ольга Даниленко пропрацювала в ефірі понад 10 років і весь цей час була еталоном екранної особистості. Про загальну любов глядачів до Ольги Даниленко свідчать архівні матеріали тогочасної преси: «... з екрана телевізора на радіоглядачів дивиться усміхнене обличчя диктора Ольги Прохорівни Даниленко. Зараз вона промовить «Добрий вечір, товариші радіоглядачі, сьогодні в програмі...» (фото 40).

Спочатку Ольга Даниленко була єдиним диктором українського телебачення, але виявилося, що вона не може говорити російською без акценту, а це не влаштовувало Центральне телебачення. Під час прямих включень з Києва вимова диктора мала бути ідеальною. І дійсно, всі згадані аудіовізуальні документи (сюжети, матеріали кіножурналів, що ілюструють роботу дикторів) виключно україномовні. Крім того, згідно з наказом № 80 Державного комітету Ради міністрів УРСР з радіомовлення і телебачення, «з метою підвищення кваліфікації, а також глибокого засвоєння української мови» проводилися заняття з української мови [37, с. 68].Тому незабаром

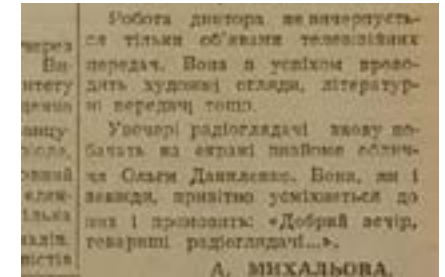

Фото 40 - Михальова А. Веде передачу Ольга Даниленко // НБУВ. Вечірній Київ. 1956. № 34. С. 3.

Фото 41 - Ольга Даниленко (ліворуч) та Олена Ніколаєва (праворуч) за п'ять хвилин до прямого ефіру, 1960 р.

у Ольги Даниленко з'явилася напарниця – **Олена Ніколаєва**. Разом вони пропрацювали близько 14 років (фото 41).

Наявність на українському телебаченні лише двох дикторів означала, що кожен мав вивчити увесь свій текст, який часто розміщувався на багатьох сторінках. Будь-яка імпровізація чи зміни в тексті були неприпустимими. Сьогодні телеведучі мають телесуфлери та інші технічні засоби, завдяки яким вони можуть чути підказки від оператора чи режисера, які полегшують роботу.

Унікальність існування телепрофесій, зокрема диктора у цей період полягає ще і в тому, що всьому доводилося навчатися в процесі прямоефірного мовлення. Адже професійна підготовка кваліфікованих кадрів для українського телебачення розпочалася лише наприкінці 1960-х – на початку 1970-х рр. зі створенням профільних кафедр на факультеті кінематографії Київського державного інституту театрального мисте-

цтва імені І. К. Карпенка-Карого (1966 р.) та факультеті журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (1971 р.).

Поступово професія диктора трансформувалась у професію ведучого, відбувся перехід від дикторського до журналістського типу ведення програм. Це суттєво вплинуло на формування телебачення як виду мас-медіа, відіграло важливу роль у становленні сучасних типів ведення телевізійних програм, збагатило та увиразнило жанрову палітру сучасного телемовлення [3, с. 135].

Щодо зовнішнього вигляду дикторів, то допускався лише офіційний дрес-код: у кадрі можна було з'явитися тільки в піджаку, в довгій спідниці (брюки жінкам категорично заборонялися), одяг – застебнутий на всі ґудзики. Ніякої відкритої шиї або рук. Незважаючи на те, що диктори працювали у студії, яку освітлювали лампи високого розжарювання і температура підвищувалася до 45 градусів.

Втім, жорсткі правила дрес-коду не позбавляли перших дикторів почуття стилю та бажання добре виглядати в кадрі. Перші диктори не мали у своєму арсеналі гримерів, стилістів, іміджмейкерів, які сьогодні працюють над образами сучасних телеведучих на кожному українському телеканалі. Диктори використовували одяг з власного гардеробу.

Годі й говорити про розмаїття вбрань та масштабність гримерок кожної телевізійної персони, які часто розповідають на особистих сторінках у соцмережах подробиці знімального процесу, серед яких професійний макіяж, стильна зачіска, вдалий образ. Але тоді, у 1950-х роках, коли закладалися підвалини дикторської майстерності, свій стиль диктори створювали власними силами.

Наприклад, О. Ніколаєва виходила в ефір у вишиванці. Крім того, у неї було 10–15 вишитих комірців і одна сукня. Вона змінювала тільки

Фото 42 - Олена Ніколаєва під час ефіру

комірці, й глядачам здавалося, що вона кожен раз виходить в ефір новому вбранні. Олені Ніколаєвій доручали вести концерти, спілкуватися з представниками мистецтва (фото 42).

Ользі Даниленко найчастіше доводилося вдягати піджаки – жінці доводилося читати новини і спілкуватися з партійними керівниками (фото 43). Через це диктор відчувала божевільний дискомфорт – адже температура в студії була дуже висока.

Професія диктора на українському телебаченні була надзвичайно престижною. Щоб отримати посаду диктора, необхідно було пройти

Фото 43 - Ольга Даниленко в ефірі, 1958 р.

величезний конкурс, а потім піврічне стажування. Але навіть це не гарантувало появу в кадрі. Ось що розповідає про особливості відбору дикторів Тетяна Цимбал - дикторка і ведуча програм українського телебачення, народною артисткою України, яка починала свій телевізійний шлях у 1969 р. на Хрещатику, 26 у Київській телестудії. Конкурсний відбір проходив у три етапи: спочатку претендент мав надіслати своє фото, адже камера завжди вносить корективи у зовнішність. Обличчя мало виглядати пропорційним, привабливим, з правильними рисами. Навіть тоді, коли телебачення лише починало формуватись, телеведучих обирали надзвичайно прискіпливо. Адже зовнішність потенційної телеведучої мала б відповідати певному стандарту, який би задовольняв потреби аудиторії. Претендентів, фото яких відповідали цим вимогам, запрошували на співбесіду, де треба було продемонструвати своє володіння словом. Це був другий етап конкурсного відбору. А третім етапом конкурсу була робота у студії. Роботу в студії потенційного диктора оцінювали керівництво студії, режисер, оператор, редактор і навіть художник. Кожен був відповідальним за свою ділянку роботи і мав забезпечити бездоганний результат. Після затвердження кандидатури, нові співробітники проходили піврічне стажування, під час якого диктори-стажери вдосконалювали техніку мовлення і дикцію під керівництвом дикторів радіо, а також займалися логічним аналізом текстів, сценічним рухом. Крім того, диктори обласних студій в Україні також відвідували майстер-класи з дикторської майстерності та сценічної вимови на Київській телестудії. Щодо інших дикторів українських телестудій. У Харкові диктором була Наталія Березовська, а диктором Одеської телестудії – Неля Харченко [8].

Варто сказати, що за умови відсутності фахової освіти для дикторів до роботи на телебаченні часто залучали спеціалістів суміжних сфер, а також із галузей, не пов'язаних з творчістю. Для покращення професійного рівня працівників на телестудіях провадилося спеціальне навчання: архівні документи свідчать про проведення лекційних та

практичних занять у Київському телецентрі, вироблення вимог до професійних та особистих якостей співробітників студії, зокрема до дикторів. Так, наприклад згідно з планом перепідготовки кадрів радіо і телебачення республіки на 1968 р., передбачались постійно діючі семінари з мови та виробнича практика дикторів студій на базі Київської студії телебачення [6, с. 87].

Отже, незважаючи на відсутність навчальних закладів для профільної підготовки, дикторів під час ефірної практики та спеціальних занять вчили оволодівати повним спектром професійних навичок, які повністю відповідають критеріям професійності і на сучасному телебаченні.

Формування позакадрових професій (оператор, режисер, звукорежисер, освітлювач, редактор, гример) на українському телебаченні

Створення телевізійних програм, сюжетів, фільмів, концертів та вистав вимагало освоєння нових видів техніки, залучення вузькокваліфікованих фахівців. Телевізійне виробництво могла забезпечити лише злагоджена робота творчих працівників і виробничого штату.

У штатних розписах Київського телецентру в 1951 р. з'являються перші посади техніків, інженерів, налагоджувальників, які надалі складатимуть основу знімальної групи. Зважаючи на незначну кількість необхідних спеціалістів, підготовка кадрів здійснювалась і на самому телецентрі. Про що свідчать внутрішні документи телецентру, які зберігаються в Державному архіві міста Києва: звіти щодо технічного навчання, про інженерно-технічні роботи, документи щодо роботи з кадрами, плани проведення занять.

Оператор, режисер, звукорежисер

В усі часи телебачення неможливо уявити без оператора. Телеоператор – професія позакадрова, але результат роботи оператора завжди перед очима у глядача. Завдяки розвитку техніки професія оператора осучаснилася.

Професія оператора багато в чому схожа на роботу художника, оскільки кінцевим результатом їх праці стає зображення, обмежене межами кадру чи рамою полотна.

У штатних розписах Київського телецентру 1950–1960-х рр. значилися посади техніків різної категорії та інженерів (фото 44). Оператор чергував у студії разом із диктором і освітлювачами. Його завдання полягало в тому, щоб до часу виходу в ефір підготувати камеру й показувати дикторів» [8]. За словами ветерана телебачення Юрія Федорова перші телевізійні камери були великими, важкими та фіксувалися на нерухомих штативах, що ускладнювало процес їх переміщення знімальним майданчиком. Крім того такі камери не мали панорамних головок, а зображення на видошукачі проектувалося на матове скло, причому, в перевернутому «догори ногами» вигляді.

Фото 44 - Внутрішній вигляд апаратної Київського телецентру. Передачу фільму ведуть Архаїлов П. (ліворуч) та Федоров Ю. (праворуч), 13 січня 1952 рік.

Зважаючи на особливості роботи операторів з громіздкими камерами, в пояснювальній записці до штатного розпису Київського телецентру про роботу ПТС зазначалося, що враховуючи складність та велику відповідальність цього виду робіт, передбачені посади старшого інженера, інженера, відповідального за звуковий супровід, техніків, які обслуговують апаратуру під час передачі. А для швидкого маневрування пересувного пристрою, тобто телевізійної камери, та установки антени передбачалися посади шести наглядачів.

З огляду на особливості технічного устаткування і прямоєфірність мовлення, перед виходом в ефір проводилися ретельні репетиції програм. Необхідність у репетиціях виникала і через специфіку телевізійної «кухні»: треба було розписати роботу кількох камер по точках у студійному просторі, встановити відразу на декількох побудованих декоративних майданчиках якісне світло, перевірити мікрофони. Завдяки репетиціям можна було зняти скучність запрошених до студії гостей [8].

Окрім Юрія Федорова серед операторів, що працювали на Київській телестудії були Валентин Ткачук, Костянтин Куляєв, Дмитро Ліфенко, Володимир Фадєєв – всі вони були “з кіно”. Ці імена часто можна було зустріти в місцевій пресі. Так в матеріалі «Вечірнього Києва» «У студії телевізійного центру» автор намагається пояснити читачам, ще не знайомим з телебаченням, механізм його роботи на прикладі демонстрації в ефірі телевізії О. Корнійчука «Калиновий гай»: «Яскраві кінопрожектори залили світлом сценічний майданчик... Але це не кінозйомка. Вистава йде в студії «А» Київського телевізійного центру... Сцена з вистави – і зображення та звук – перетворюються тут в ультракороткі хвилі і йдуть в ефір» та проводить читачам не лише візуальну екскурсію павільйоном, а й запрошує їх піднятися на поверх вище – до апаратної телецентру: «це велика кімната заставлена апаратурою. Кольорові лампочки сигналізації раз у раз спалахують на пульті управління. Одна стіна апаратної

виготовлена з суцільного скла. Крізь неї видно все, що робиться внизу в павільйоні, де зараз йде вистава франківців. Проте це скло можна закрити чорною завісою. Коли внизу працюють оператори, все, що вони знімають, видно на кількох телевізійних екранах, розташованих перед режисером в апаратній».

Оскільки з самого початку свого розвитку і до кінця 1960-х телебачення існувало виключно в прямому ефірі, головний режисер повинен був мати великий рівень майстерності, щоб під час вистави, перебуваючи в апаратній, відібрати потрібні кадри з тих, які знімають оператори у павільйоні, та відразу передати їх в ефір. Режисер вистави О. Казневський розповідає, що найбільше творче задоволення працівникам студії приносять листи глядачів: «...виставу у нашій програмі видно краще, ніж з першого ряду партеру в театрі» та додає, що «знімальні камери, встановлені в телецентрі, дають можливість передати всю виразність гри актора, його міміку... побачити сцену не з однієї точки залу для глядачів, а ніби ввійшовши в середовище учасників вистави» (фото 45).

Фото 45 - Крамов І. У студії телевізійного центру // НБУВ. Вечірній Київ. 1953. № 118. С. 3

Високий рівень майстерності тодішніх телевізійних фахівців забезпечували заняття, організовані на базі Київського телецентру. У звіті з роботи з кадрами 1953 р. зазначалося, що для освоєння устаткування, вивчення правил технічної експлуатації, техніки безпеки та підвищення технічної грамотності на телецентрі були організовані такі види технічного навчання: заняття з вивчення обслуговувального устаткування – 2 год. на тиждень для кожного цеху. В документі повідомляється, що у цьому виді навчальних занять телецентр припустився помилок: вивчення технічного устаткування відбувалося лише теоретичним шляхом без практичної перевірки знань на устаткуванні. Цей недолік відобразився на тривалості усунення технічних зупинок, допущених у першому кварталі 1953 р. Наприкінці першого кварталу цей недолік було усунуто.

Крім того, у документі зазначалося, що наприкінці першого півріччя була проведена перевірка знань (11 людей отримали «відмінно», 8 – «добре», 10 – «задовільно»). За результатами перевірки були підвищені у розряді кілька техніків та наглядців. Для працівників телецентру були прочитані лекції «Кольорове телебачення», «Типовий телевізійний центр», «Розрахунок телевізійних широкополосних посилювачів». Інженери та техніки прослухали лекції на технічній конференції, організованій телецентром.

Детально роботу операторів та режисера ПТС Київського телевізійного центру описано у великому репортажі «Пересувна телевізійна станція». Під час чергової програми працівники ПТС проводять так звану репетицію, тобто передача транслюється по «малому ефіру» – її можуть побачити лише в апаратних ПТС та телецентру: «А тим часом оператори, старший режисер, його помічники, звукорежисер, уважно стежать за кожним рухом артистів, роблять нотатки, складають монтажний план, остаточно визначають місце для встановлення мікрофона, перевіряють якість звуку та зображення, обирають режим роботи світової апаратури».

Описуючи роботу ПТС під час ефіру, автор репортажу пише: «Біля телевізійних камер займають свої місця старші оператори Костянтин Куляєв, Євген Дмитрик та Дмитро Ліфенко, за пультами керування – режисер Леонтій Єгорчев, інженери Жана Казакова, Семен Сорока-Мозерський і Валентин Будрін, звукорежисер Юрій Озеряньський. – Товариші оператори, увага! – дає команду режисер. – За півхвилини включаємо цирк. В ефірі – камера Куляєва! Костянтин Романович, прошу дати панораму по рядах глядачів. Товаришу Ліфенко! Підготуйте показ оркестру. Так, добре, а тепер повільно переводьте камеру на завісу – зараз на арену цирку вийде інспектор манежу...».

Описуючи роботу режисера під час цієї трансляції, автор детально розповідає читачам, що на одному з чотирьох пультів, які розміщені перед ним, режисер бачить те зображення, яке йде в ефір, а на трьох інших екранах – зображення з телевізійних камер. Наголосимо на тому, що все це відбувалося в умовах прямого ефіру. Режисер, натискаючи кнопки на пульті, повертаючи мікшер, змінює кадр один за одним, монтує програму, спостерігаючи на нею на екрані контрольного телевізора.

Говорячи про тогочасну операторську роботу, варто зазначити, що одночасно працювали 3–4 камери. Разом їх було п'ять, але – одна була резервною. На кожній камері стояли турелі з чотирма об'єктивами. Оскільки зум-об'єктивів чи трансфокаторів, які дають змогу наблизити об'єкт, ще не було.

Спостерігаючи сучасний знімальний процес на українських телеканалах, важко уявити, що все починалося з п'яти знімальних майданчиків студії, де одночасно знімали кілька мізансцен телеп'єси, а тим часом двом операторам зі своїми двохсоткілограмовими камерами на штативах вдавалося фокусувати, будувати кадр, композицію і (що взагалі видається неймовірним) без жодного трансфокатора наїжджати/від'їжджати.

«Перші роки практично всі «мандражували»: одні під час ефіру покривалися краплями поту, інші «затискалися», у когось тремтіли руки і ноги. І це відчуття було не через страх, воно виникало через почуття особливої відповідальності. Спостерігаю футбол і бачу: перші 15 хвилин на всіх дванадцяти камерах всі «тремтять». Це непомітно пересічному глядачеві, але видно тому, хто сам відчув це. Потім цей стан проходить. Далі всі працюють «на ефір», тобто не дивляться на червоний вогник. Цю методику я завжди насаджував операторам, які працюють на трансляції: «Працюйте весь час «на ефір». У режисера в будь-який момент повинна бути можливість включити будь-яку камеру, і на ній має бути нормальне монтажне зображення», – розповідає Юрій Федоров [8].

Юрій Федоров прийшов на роботу телеоператором Київського телевізійного центру у 1958 р. після 4-річного досвіду роботи на Центральному телебаченні. Сьогодні він є доцентом кафедри телекінооператорства Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені Івана Карпенка-Карого, викладачем Інституту підвищення кваліфікації працівників радіо і телебачення, членом Співки кінематографістів України, заслуженим працівником культури. Як художній керівник, він випустив кілька курсів професійних операторів.

Варто згадати і про такі важливі позакадрові професії **як звукорежисер, художник та освітлювач**. Особливості роботи цих фахівців у 1950-х детально описані у статті «Так створюється телепередача» (фото 46). На прикладі оповідання М. Горького «Мальви», телевізійну постановку якого здійснила Київська телестудія, автор статті – старший режисер студії І. Бжезький розповідає про процес підготовки телевізійної постановки та виходу її в ефір.

За сюжетом оповідання події відбуваються на березі моря. Щоб реалістично показати колорит рибачього стану, художник телестудії О. Кучеров оформив чотири знімальних майданчики. За словами режи-

сера, окремої уваги потребувала робота над освітленням: на екрані чудово видно вечірні сутінки, блиск сонця над морем, відблиск вогню на обличчях героїв, які сидять біля багаття.

Оповідання «Мальви» було обрано не випадково, оскільки його сюжет та композиція дозволяли максимально використати всі можливості телебачення, яке за словами режисера «поєднує органічні особливості радіо, театру та кінематографу». В статті описано складний процес

підготовки до програми, найголовніший етап це – створення режисером телесценарію, в якому визначаються засоби втілення ідейного змісту твору, місце монтажу кіносюжетів, розкадрування роботи камери (середній, крупний, плани, наїзди камери).

Режисер зазначає, що штативи камер телеоператорів надзвичайно рухливі, вони дають змогу робити вертикальні та горизонтальні панорами, наїзди та відїзди від об'єктів. Пригадаймо, що ще у 1951 р. під час трансляції перших студійних концертів оператори не мали можливості «наїзжати» телекамерами, щоб показати обличчя артиста крупним планом. У парі з телевізійним оператором працював мікрофонний оператор, який переміщував «журавель» з мікрофоном, стежив за якістю звуку, регулюючи відстань від виконавців до мікрофона.

Фото 46 - І. Бжезький Так створюється телепередача // Вечірній Київ. 1955. № 32. С. 3

Подібні архівні матеріали є свідченням того, що на Київській студії телебачення закінчився етап становлення професій режисера та оператора, а деякі професії все ще формувалися. Підвищення рівня технологічного розвитку телевиробництва сприяло розширенню творчих можливостей телебачення, а відповідно, створенню нових жанрових форм, які вимагали нових фахівців – звукооператорів і художників (декораторів студії).

Основи професії звукооператора були закладені під час експериментальних телепередач Київського телецентру в 1939 р. Згадаймо посаду техніка-фоніка, людини яка відповідає за якість звуку. Обов'язковою вимогою до претендентів на посаду звукорежисера була вища або середня музична освіта, тобто потрібні були знання, які дозволяли розуміти музичну партитуру твору.

Щодо такої технічної телепрофесії як **освітлювач**, варто сказати що тодішнє телебачення потребувало не тільки фахових спеціалістів, а й професійного обладнання. Проблема освітлення була однією з основних, з якими доводилося стикатися під час роботи тогочасним операторам. Методики постановки телевізійного освітлення не було. Якщо нині треба знімати в напівтемряві, то в оператора не буде жодних труднощів. Але тоді, щоб досягти необхідного рівня освітлення, якого вимагала камера (рівень освітленості у студії мав бути 2000 люкс), оператори спільно з техніками та інженерами пристосовували кіноосвітлювальні прилади. Але те, що було придатне для кінематографа, для прямого ефіру створювало проблеми (наприклад, лампи не були розраховані на тривалий час горіння).

Аналогічні проблеми зі світлом були і під час роботи на ПТС, наприклад, коли відбувалась демонстрація концерту або телеспектаклю при глядачах. Додатково розгортати світло на таких трансляціях означало зруйнувати все сценічне рішення, всю світлову партитуру спектаклю.

У 1956 році інженери Київської телестудії В. Козинський і К. Алексєєв розробили нову схему спеціального освітлення із застосуванням люмінесцентних ламп. Це дало змогу значно поліпшити якість зображення при студійних передачах і частково відмовитися від звичайних прожекторних ламп, які нагріваються, підіймають температуру в студії і негативно впливають на роботу акторів» (Бжевський І. У телецентрі (удосконалення телевізійних передач) // Вечірній Київ. 1956. № 81. С. 3).

Цікаво, що згідно посадових інструкцій 2 пол. 1950-х – поч. 1960-х років, забезпечення необхідного рівня освітлення на знімальному майданчику було обов'язком оператора. Тому власне вирішення проблеми освітлення позитивно позначилось не лише на якості зображення тогочасних передач, а також полегшило роботу оператора.

На початку 1960-х рр. після закінчення Київського політехнічного інституту на Київську телестудію прийшла велика група молодих операторів: В. Юрченко, О. Денисюк, А. Беньковський, В. Степаненко. Вони були першими операторами інформаційних програм, для яких вони знімали сюжети на 16-міліметрових, напівавторських камерах. У цей період розпочали роботу на телебаченні видатні режисери **В. Чубасов та В. Кісін**.

Ось як Юрій Федоров згадує про спільну роботу зі згаданими режисерами: «Це були творчо обдаровані люди. Вони бралися за серйозні роботи, і в цій 300-метровій студії «А» розгортали великі спектаклі. Не можу зараз навіть уявити, як ми тоді вмещували всі ці декорації на 300 метрах? З Вадимом Львовичем Чубасовим ми в цих умовах ставили телеспектакль «Вантаж» – ніде було розвернутися камерам. А камери були величезні, і за ними по підлозі тяглися кабелі. Була тоді така професія «кабельмейстер». Він тримав ці кабелі в руках у всячому положенні, щоб забезпечити чистоту звуку, і щоб кабель не потрапив під колеса камерного штатива під час переміщення камер по студії. Проте ми завжди встигали все зробити вчасно. А брало участь

у підготовці передач багато людей: інженери знаходилися над студією в апаратній, режисер, його асистент, редактор – у режисерському відсіку. У студії – освітлювачі і звукооператори зі своїми «журавлями» намагалися не потрапити в кадр і не відкидати тіні від мікрофонів на декорації. У цій самій студії були і оператори, і учасники програми. І вся ця велика команда працювала «чисто», з хорошим настроєм» [8].

Ця розповідь дає розуміти масштаб залучення до роботи професійних кадрів: на телебаченні вже працювали режисер, його асистенти, звукорежисер, освітлювач, оператор. У минуле відійшли згадана Ю. Федоровим професія кабельмейстера та піднощика плівки, що полягала у тому, щоб «підносити й відносити плівку швидко, нечутно.

Оскільки всі телевізійні твори створювалися в умовах прямого ефіру, іноді кіномитці, які звикли ретельно обробляти на монтажних столах відзнятий матеріал, відмовлялися від роботи на телебаченні. Незважаючи на це, створювалися якісні телевізійні вистави.

У цей період проводились експерименти з фіксації телевізійного зображення і звуку на плівці за допомогою спеціальних установок «апарат для зйомки з кінескопа». Це – синхронна кінокамера, що працює з частотою 25 кадрів за секунду та знімає на спеціальну кіноплівку зі спеціального кінескопа. Але кіноплівка для цих апаратів як правило була на горючій основі. В 1970-х роках вона за наказом зверху була звідусіль вилучена і знищена. Дуже мало матеріалу, за словами Ю. Федорова, було переведено на негорючу плівку, тому багато контенту просто зникло. Телевізійні оператори багато чому вчилися у своїх колег – кінооператорів. Це – основи роботи зі світлом, створення простору, тональності, настрою в кадрі – принципи ті самі [60]. Поступовий розвиток телевізійної техніки допомагає простежити хронологію трансформації телеоператорської роботи. Телекамери вдосконалюються: стають легшими і зручнішими в управлінні. Зменшення розмірів камери робить їх більш маневреними та дає змогу телеоперато-

рам рухати їх по студії на рухомих штативах, одночасно відстежуючи композицію кадру і чіткість зображення.

Поява в 1968 р. на Київській студії кольорового телебачення викликала справжню революцію. Серед телевізійних операторів робота в кольорі вважалася надзвичайно престижною.

Редактор

Ще однією позастудійною професією, без якою повноцінне телевізійне виробництво неможливе, є **редактор**. Нині редактор на телебаченні повинен бездоганно володіти методикою та технікою редагування (літературний редактор), стежити за текстовою версткою, шукати та відбирати інформацію для ведучого програми (видавничий редактор), працювати з авторським матеріалом та готувати його до ефіру.

Залежно від своїх функціональних обов'язків та типу програми, крім роботи з текстом, телевізійний редактор залучає авторів, планує рубрикацію, організує творчо-виробничий процес загалом. Саме тому робота телевізійного редактора передбачає не лише майстерне володіння словом, а й організаторські здібності. Робота редактора неуплічна, але ніхто не може сказати, що результат цієї роботи не видно, оскільки будь-який огріх впадає в око телеглядачеві.

На телебаченні посада редактора з'явилася за аналогією з посадою редактора у кіновиробництві. Всі редактори працювали в штаті, що принципово відрізняло їх від авторів (сценаристів, драматургів), які були «позаштатниками» і запрошувалися на конкретний фільм або програму за договором. Автори шукали змістове наповнення програм. Сценаристи вважалися людьми творчими, але дещо «другосортними», хоча мали відносну свободу і незалежність до державних структур. За ними залишалося перше почесне місце в титрах і досить висока оплата праці, але реального права голосу автор/сценарист на

картині фактично не мав. У кіно, а потім і на телебаченні, діяв так званий «примат режисера». Режисер був головною фігурою. Він відповідав за кінцевий візуальний продукт. А ось відповідальність за ідейний зміст цього продукту ніс інший штатний співробітник – редактор.

Додамо, що на Заході редактором (англ. Editor) називають фахівця з монтажу. Тоді як професія телевізійного редактора у країнах пострадянського простору передбачала інший смисл.

До 1960 р. штатний розклад студій передбачав тільки одну категорію літературних працівників – редакторів. На відміну від газет і журналів, радіомовлення, телеграфних агентств, радянське телебачення не мало штатних коментаторів, оглядачів, журналістів; не було серед штатних працівників телебачення і сценаристів. Всю літературну роботу виконували редактори, які часто не мали ні досвіду, ні спеціальної журналістської освіти (це були педагоги, історики, юристи, агрономи), а також позаштатні автори. Звісно, така ситуація з кадрами перешкоджала вдосконаленню програм, особливо публіцистичних [8].

Згідно з постановою тодішнього уряду від 1960 р., на телестудії стали набирати досвідчених журналістів газет і радіо. Зауважимо, що перша кафедра телебачення і радіомовлення в Україні з'явилася у 1971 р. Але випускників було явно недостатньо для комплектування штатів нових телестудій.

Згідно з довідкою про забезпечення журналістськими кадрами радіомовлення і телебачення республіки станом на 1 березня 1968 р., з 3120 працюючих налічувалося 620 журналістів, або 20%, 207 з яких працюють у студіях телебачення (31,1 %). З 620 журналістів спеціальну журналістську освіту мають 244 чол., або 40,9 %, з них у студіях телебачення – 71 чол., або 34%. В системі радіомовлення і телебачення працюють 102 журналісти з незакінченою вищою і середньою освітою, або 16,4 %, з них на студіях телебачення – 13 чол., або 6,2% [6, с. 91].

Щодо заходів із забезпечення кадрів радіомовлення та телебачення, у відповідному документі від 1968 р. зазначалося, що підготовка радіожурналістських та інших творчих працівників для радіомовлення і телебачення республіки організована незадовільно. Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка на факультеті журналістики готує всього 8–10 чоловік, Львівський державний університет імені І. Франка – 4–5 чоловік щороку. Враховуючи перспективний напрямок радіомовлення і телебачення, така кількість фахівців недостатня для задоволення зростаючих потреб радіо і телебачення в цих кадрах. У зв'язку з цим пропонувалося створити в Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка повну академічну групу в 25 чоловік на факультеті журналістики тільки для роботи в системі радіомовлення і телебачення республіки, а при вищій партійній школі ЦК КП України організувати перепідготовку на місячних курсах журналістів обласних радіокомітетів і студій телебачення [6, с. 103–104].

Зауважимо, що факультети журналістики у зазначених навчальних закладах з'явилися у 1953 р. та 1954 р. відповідно. Але профільні кафедри з підготовки фахівців телебачення були створені пізніше: у 1971 р. – кафедра радіомовлення і телебачення Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. У Львівському державному університеті імені І. Франка кафедра радіомовлення і телебачення працює з 1993 р. Важливо додати, що у 1966 р. був перший прийом на кафедру кіно-телеоператорства, а у 1969 р. – на курс режисури телевізійного фільму до Київського державного інституту театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого.

Для підвищення фахового рівня працівників навчання тривало безпосередньо на телестудіях. Згідно з Наказами Голови комітету з радіомовлення і телебачення «Про план перепідготовки кадрів радіо і телебачення» за 1967 р. та 1968р., на телевізійних студіях передбачалося проведення семінарів редакторів і режисерів промислових,

дитячих і молодіжних передач, громадсько-політичного мовлення; виробнича практика редакторів, сценаристів телебачення; виробнича практика-стажування редакторів художнього мовлення на Харківській і Одеській студіях телебачення; виробнича практика-стажування редакторів випуску на Київській студії телебачення; семінар редакторів і режисерів кіногруп (спільно зі Спілкою кінематографістів); семінар операторів з питань оволодіння кольоровими зйомками, семінари телевізійних та спортивних коментаторів; постійні семінари з мови, журналістської, режисерської, операторської майстерності, які відбувались на всіх студіях протягом року; постійні заняття з підвищення ділової кваліфікації режисерсько-редакторського складу з теорії і практики радянського телебачення [6, с. 82, 87].

На київській телестудії редактори програмних редакцій писали і розробляли верстку кожного дня, створювали змістове наповнення програми. Серед них було багато колишніх журналістів із газет, журналів, радіо. Крім того, існувала редакція програм, до якої входили програмні режисери та асистенти, редактори.

Аналізуючи телевізійні програми телецентрів у Києві, Харкові, Донецьку, Одесі можна пересвідчитись, що готували тогочасний телевізійний продукт тематичні редакції, серед яких: суспільно-політична, літературно-драматична, кіноредакція, редакції музичних, промислових і сільськогосподарських, спортивних та молодіжних програм, науково-популярних та навчальних програм, редакція програм для дітей і юнацтва. Їх очолювали відповідальні редактори.

Особливості редакторської роботи описано у статті «Економіка та думки» (журнал «Радянське радіо та телебачення» №4, с. 20, 1966) редактора Харківської телестудії Є. Межова: «Нещодавно в нас на лютючці знову виникла суперечка: на кого розраховані суспільно-політичні програми – «на всіх» або кожна на певне коло глядачів. Якщо говорити про телепрограми, присвячені економіці та промисловості,

то тут коло зацікавлених глядачів – надзвичайно широке... Все це ми врахували. Вирішили так: про серйозне та значне говорити серйозно, без урахування кола глядачів, «що просто цікавляться». А для того, що встановити зв'язок з телеглядачем, обов'язково ставили на стіл диктора табличку з номером телефону редакції. Перші передачі такого роду перевершили наші найоптимістичніші прогнози».

Можна сказати, що професія телевізійного редактора трансформувалась найбільше, оскільки раніше робота редактора охоплювала і журналістську роботу. Ось що зазначає В. Цвік про посадові обов'язки телевізійного редактора: «Журналіст-редактор, який прийшов на телебачення з редакції газети або радіокомітету та з ентузіазмом віддався новому виду творчості, не потребував першості. Він зустрічався з людьми, готував виступаючих, шукав «зображальний ряд», «вибивав» транспорт, писав сценарії, носив за оператором штативи та освітлювальні прилади, пересував реквізит у павільйоні, а потім – сідав у кадр та вів передачу» [26, с. 46]. З часом від професії редактора виокремилася нова професія – телевізійного журналіста, яка отримала згодом нові ампула – коментатор, оглядач, інтерв'юер, репортер, а професія власне редактора диференціювалася: сучасне телевиробництво неможливе без посад головного, випускового та літературного редакторів. Тобто професія редактора перестала бути універсальною і об'єднувати в собі творчі й організаційні аспекти.

За радянських часів найголовніше, що потребувалось від кіно- і телередактора, – це втримати творчі пошуки сценариста і режисера в канві ідеології. При цьому редактор не обов'язково був цензором. Дуже часто редактори нормально контактували з авторами і були для них цілком дружніми фігурами. Серед студійних редакторів були чудові майстри, які всіляко відстоювали позицію авторів фільму перед керівництвом, часто ризикуючи при цьому своєю кар'єрою. Але все одно – цензорські функції залишалися головним обов'язком редакто-

ра. Свідомо чи несвідомо діяла установка на заборони, на різні невідповідності комуністичній ідеології [8].

Жодну з документальних чи науково-популярних програм, жоден телефільм не можна було випустити в ефір без візи редактора. Редактор зобов'язаний був розуміти аргументацію запрошеного для цього фахівця і вміти розмовляти з ним спільною мовою. У дещо зміненому вигляді такий підхід існує і в наш час, наприклад, при роботі із замовними темами і з самими замовниками.

Редактор також відповідав за можливу неоднозначну інтерпретацію програми телеглядачами. Це налаштовувало кожного редактора на потужну самоцензуру, на різноманітні перестраховки. Вироблялась звичка перевіряти, як сприйматиметься різною аудиторією інформація, що міститься в програмі, вся програма в цілому і її окремі частини.

Гример

Якщо редактор відповідав за змістове наповнення програми та організаційні аспекти, то крім оператора, режисера, звукорежисера, чимале значення у формуванні повноцінного зовнішнього вигляду передачі відігравав **гример**. Досліджуючи трансформацію професії художника-гримера, треба пам'ятати, що телебачення – це синтетичне мистецтво, одним зі складників якого є зображення. На телебаченні не можна обмежуватися тільки загальними планами, потрібні і крупні. А основа крупного плану – це людське обличчя, і тут вже без художника-гримера не обійтись.

Нині на телебаченні за допомогою спеціально підібраних стильових елементів можна розробити неповторний образ ведучого, адже створення неординарності є неодмінною рисою телеіміджмейкерства. Створюючи стиль одягу ведучого, іміджмейкер має визначити

аудиторію, для якої працюватиме телеведучий. Жодна деталь у зовнішньому вигляді не повинна викликати негативних асоціацій, якщо негатив не запрограмований спеціально. Бажано, щоб зовнішній вигляд за можливості збігався з внутрішньою сутністю людини.

Перші диктори гримувалися власноруч. На Центральному телебаченні першим гримером у 1960-х став М. Бодров. На думку телеведучої Т. Цимбал, професія гримера нині дуже спростилася. У 1960-ті роки професія художника-гримера відповідала своїй назві, оскільки гримери могли зробити будь-який сценічний грим, як для акторів театральної вистави, так і для диктора програми.

Гример відповідає за грим усіх людей, які перебувають у кадрі. Наприклад, у холі однієї з провідних телекомпаній Америки висить гасло «У нас гримується навіть президент». Це не випадково. На зорі телевізійної ери гості в студії часто відмовлялися гримуватися. Якщо для акторів грим є невід'ємним атрибутом їх професії, то для гостей в студії це здавалося необов'язковою процедурою. Звичайно, нині про це не може бути й мови. Перед тим, як пройти в кадр, всіх гримують.

Якщо говорити, про людей, які постійно працюють у кадрі (телеведучих, журналістів), то через специфіку телебачення їхні риси обличчя певним чином «обробляють» іміджмейкери, стилісти, створюючи потрібний образ. При цьому не з кожною зовнішністю можна потрапити на телебачення, адже телеведучих вибирають не лише за професійними, а й за зовнішніми даними. Завдяки роботі стилістів, ведучий з'являється в кадрі у продуманому амплуа, ролі. Телевізійна маска може не завжди відповідати внутрішньому складу ведучого, але бажано, щоб вона була максимально до нього наближена.

Для різних програм телебачення існує своя типова модель образу ведучого. Наприклад, незважаючи на «інфотейментизацію», навряд

чи можна побачити ведучих політичних ток-шоу в епатажному одязі з оригінальними зачісками. Інша справа – телеведучі розважальних програм: тут вітають неординарність.

Перші гримери, хоча й не були іміджмейкерами у сучасному розумінні, але вже тоді створювали імідж людини, яка має з'явитися в кадрі, та намагалися уникнути уніфікації образу і відштовхувалися від індивідуальності людини.

Трансформація професії гримера пов'язана з розвитком телевізійної техніки. Хороший результат на екрані забезпечує не лише професійний гример, а й хороший оператор, а точніше їх спільна робота. Тісний контакт гримера та оператора надзвичайно важливий для телебачення. З удосконаленням телевізійної техніки змінюються і завдання гримера. З появою телевізійних камер, які дуже точно передають фактуру обличчя, гримери коригують так звану «фізіологію людини», тобто професійний гример обов'язково після нанесення гриму підкаже оператору, що під час зйомки варто використати, наприклад, м'який фокус. Пізніше з'явилися так звані «тюлі», потім – спеціальні насадки на об'єктив, які давали можливість знімати крупний план не у фокусі, щоб не було видно дрібних деталей обличчя людини, яка перебуває у кадрі.

Питання до розділу 7.

1. Хто були першими дикторами українського телебачення як виглядала їх робота?
2. Які професійні вимоги висувалися до посади диктора?
3. Зовнішній вигляд та володіння українською мовою як важливі складники професії диктора 1950-х.

4. Як трансформувалася професія диктора до амплуа телеведучого сьогодні.
5. В який спосіб провадилася професійна підготовка дикторів на телестудіях у 1950-60-х рр.?
6. Особливості роботи оператора на українському телебаченні у 1950-х рр.
7. Якою була роль технічного устаткування у розвитку професійних компетентностей оператора періоду становлення українського телебачення
8. Назвіть відомих вам українських телеоператорів, які стояли біля витоків цієї професії.
9. Коли були сформовані основи для таких професій як звукорежисер, освітлювач?
10. Коли на українському телебаченні з'явилися режисери? Особливості роботи телевізійного режисера 1950-х.
11. В чому полягала суть професії телевізійного редактора на українському телебаченні в 1960-х рр.?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горевалов С. І., Десятник Г.О. Вступ до спеціальності кіно-, телемистецтво: навчальний посібник. Київ: Київський університет, 2014. 132с.
2. Гоян В. В. Інформаційна телевізійна програма : типологічна характеристика, параметри діяльності журналіста України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : [спец.] 10.01.08 «Журналістика» / Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 1999. 19 с.
3. Гоян В. В. Журналістська творчість на телебаченні : монографія. Київ: Київський університет, 2011. 319с.
4. Гоян В., Іщенко А. Телебачення в наукових працях українських учених (1980–2016 рр.) // Держава і регіони. Серія: Соціальні комунікації. 2016. №4 (28). С. 51–56.
5. Епоха першого // НТКУ Телеканал «UA Перший». URL : http://1tv.com.ua/programs/epoha_pershogo
6. Історія національного радіоефіру: Архівні матеріали (1942–1969) / Упоряд. Н. М. Сидоренко. Київ : Інститут журналістики, 2004. 115с. 38. Історія українського телебачення: перший ефір: матеріали наук. колов [Київ, 17 листопада 2010 р.] // Телерадіоклуб / за заг. ред. В. В. Різуна; передм. та упоряд. В. В. Гоян. Київ : Європейський ун-т, 2011. 126 с.
7. Іщенко А. І. Експериментальне телевізійне мовлення 1930-х років: досвід українського телебачення // Держава і регіони. Серія: Соціальні комунікації. 2016. № 2 (26). С. 53–58.
8. Іщенко А. І. Історія становлення українського телебачення: виникнення телевізійних професій та апробація жанрів екранного мистецтва (1939-1969 рр.). – К., 2018
9. Іщенко А. І. Київська студія телебачення: від першої телевізійної трансляції до регулярного телемовлення (1939–1957 рр.) // Держава і регіони. Серія: Соціальні комунікації. 2017. №1 (29). С. 78–84.

10. Іщенко А. І. Запуск регулярного телевізійного мовлення в Україні: технічний, творчий та виробничий аспекти // Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Журналістика. 2017. № 2 (23). С.27–31.
11. Іщенко А. І. Становлення телевізійного мовлення в Україні в контексті становлення телебачення в Європі // Science and Education a new dimension. Humanities and Social Sciences. 2016. Issue: 95. P.50–53.
12. Іщенко А. І. Становлення телевізійних жанрів на українському телебаченні (за матеріалами програм телепередач, опублікованих на сторінках щотижневика «Говорить Київ» за 1957 р.) // Science and Education a new dimension. Humanities and Social Sciences. 2017. Issue: 141.
13. Іщенко А. І. Як починалося Київське телебачення (1939-1956 рр.) / Екранознавство. 2016. Вип. 1. С. 147–157.
14. Іщенко А. І. Історія українського телебачення крізь рядки телевізійних передач / Екранознавство. 2017. Вип. 2. С. 93–102.
15. Любі хлопчики й дівчатка, або казка про «Вечірню казку» // НТКУ Телеканал «UA Перший». URL: <http://1tv.com.ua/video/4049/load>.
16. Мама українського телебачення. Пам'яті Тамари Щербатюк // Медіаняня від 22.05.2015. URL : <https://mediananny.com/raznoe/2310458>
17. Мащенко І. Г. Енциклопедія електронних мас-медіа. Том 2: Термінологічний словник основних понять і виразів: телебачення, радіомовлення, кіно, відео, аудіо. Запоріжжя : Дике поле, 2006. 512 с.
18. Мащенко І. Г. Три київські теледоми // Дзеркало тижня. Вип 41 від 4- 10.11.2000. URL : https://dt.ua/SOCIETY/tri_kiyivski_teledomi.html
19. Мащенко І. Г. Телебачення України. Т. 1: Телебачення de facto. Київ : Тетра, 1998. 511с.
20. Мащенко І. Г. Українське телебачення: штрихи до портрета. Київ : Чорлі, 1995. 294с.

21. Мащенко І. Г. Хроніка українського радіо і телебачення в контексті світового аудіовізуального процесу. Київ : Україна, 2005. 384 с.
22. Омеляненко Ю. І. Шляхи мої довгі телевізійні. Київ : [б.в.], 2006. 360 с.
23. Офіційна сторінка музею телебачення Національної телекомпанії України у Facebook. URL : <https://www.facebook.com/UA.tvmuseum/>.
24. Пашин М. Як створюються телевізійні передачі. Київ, 1956. 35 с.
25. Правда і вигадки про діда Панаса, переслідування «бітломанів» та Буковинський «прорив» // «UA Перший». URL : <http://1tv.com.ua/video/3567>.
26. Українське телебачення: вчора, сьогодні, завтра. / Карабанов М. М., Абрамов С. О., Вайло В. І. [та ін.]. Київ: Дирекція ФВД, 2006. 648 с.
27. Щербатюк Т. В. Сьогодні, тридцять років тому... // Мистецька трибуна. № 11. 1981. С. 187–191.
28. Як починалося телекіно (з історії українського телебачення) // Історія, теорія і практика екранних мистецтв, театру, засобів масової комунікації, медіа педагогіки: колективна монографія [наук. ред.: О.В. Безручко]. Київ: КиМУ, 2005. Т.2. 374с.

СПИСОК АРХІВНИХ ДЖЕРЕЛ

Відділ газетних фондів Національної Бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ)

1. Барковський В. У студії телебачення // НБУВ. Вісті ради депутатів трудящих. 1939. No125. С. 2.
2. Бжевський І. У телецентрі (удосконалення телевізійних передач) // НБУВ. Вечірній Київ. 1956. No 81 С. 3.
3. Больше заботы о радиозрителе // НБУВ. Красное знамя. 1955. No 121. С. 3.
4. Будівництво телевізорного центру в Києві // НБУВ. Радянський Київ. 1939. No3. С. 4.
5. Великий попит на телевізори // НБУВ. Вечірній Київ. 1951. No153. С. 3.
6. Високоекранні телевізори // НБУВ. Вечірній Київ. 1955. No 162. С. 3.
7. Вистави по телебаченню // НБУВ. Вечірній Київ. 1956. No143. С. 3.
8. Включайте телевізори // НБУВ. Знамя коммунизма. 1956. No 71. С. 3.
9. Встановлено 500 телевізорів // НБУВ. Вечірній Київ. 1955. No 124. С. 1.
10. В студії телебачення // НБУВ. Вечірній Київ. 1956. No 46. С. 3.
11. Гірники придбають телевізори // НБУВ. Радянська Донеччина. 1956. No 208. С. 2.
12. Гірники придбають телевізори // НБУВ. Радянська Донеччина. 1956. No 226. С. 3.
13. Говорить Київ // НБУВ. Радіо. 1940 р. No3. С. 2.
14. Дальній прийом телевізійних передач // НБУВ. Вечірній Київ. 1954. No 193. С. 1.

15. Смотріть і слухайте // НБУВ. Знамя комунізму. 1958. No 225. С. 4.
16. Смотріть і слухайте // НБУВ. Знамя комунізму. 1958. No 230. С. 4.
17. Десятник О. Показ сільськогосподарських фільмів телеглядачам // НБУВ. Сільське господарство. 1957. No 55. С. 3.
18. Десятник О. Телевізійний журнал «Радянське село» // НБУВ. Сільське господарство. 1956. No293. С. 2.
19. Десять тисяч телевізорів // НБУВ. Вечірній Київ. 1953. No 149. С. 1.
20. До уваги власників телевізійних та радіоприймачів // НБУВ. Вечірній Київ. 1957. No 211. С. 4.
21. Дроздова К. Говорит Харьков // НБУВ. Красное знамя. 1955. No 80. С. 4.
22. Закінчується спорудження київського телевізорного центру // НБУВ. Вісті ради депутатів трудящих. 1939. No24. С. 3.
23. Збудовано в 1957 році // НБУВ. Вільна Україна. 1957. No 307. С. 3.
24. Зростає попит на телевізори // НБУВ. Вечірній Київ. 1954. No 237. С. 1.
25. Київський телевізійний центр // НБУВ. Сталинское племя. 1939. No25. С. 4.
26. Київські телевізори // НБУВ. Вечірній Київ. 1953. No 275. С. 1.
27. Кімнатна антена для телевізора // НБУВ. Вечірній Київ. 1954. No 213. С. 2.
28. Кіно, театри, телебачення // НБУВ. Вечірній Київ. 1953. No97. С. 2.
29. Козинський В. Телевізійна пересувна станція // НБУВ. Вечірній Київ. 1954. No 106. С. 3.
30. Кольорове та об'ємне телебачення // НБУВ. Вечірній Київ. 1954. No 285. С. 3.
31. Купуйте в усіх культмагазинах та універмагах країни телевізори «Север і Zenit» з великими екранами // НБУВ. Вечірній Київ. 1955. No 219. С. 4.

32. Конференції телеглядачів // НБУВ. Вечірній Київ. 1957. No 25. С. 1.
33. Крамов І. У студії телевізійного центру // НБУВ. Вечірній Київ. 1953. No 118. С. 3.
34. Лінзи для телевізорів // НБУВ. Вечірній Київ. 1954. No 22. С. 3.
35. Літературний альманах для телеглядачів // НБУВ. Вечірній Київ. 1957. No 29. С. 3.
36. Літературний альманах для телеглядачів // НБУВ. Вечірній Київ. 1957. No 29. С. 3.
37. Лютенко Н. День радио // НБУВ. Знамя комунізму. 1956. No 90. С. 2.
38. Михальова А. Веде передачу Ольга Даниленко // НБУВ. Вечірній Київ. 1956. No 34. С. 3.
39. На екранах телевізорів // НБУВ. Вечірній Київ. 1957. No 32. С. 3.
40. На Одесской телестудии // НБУВ. Знамя комунізму. 1956. No 209. С. 3.
41. Нова телевізійна установка // НБУВ. Вечірній Київ. 1954. No 304. С. 3.
42. Обмінні передачі телестудії // НБУВ. Вечірній Київ. 1957. No 15. С. 3.
43. Объявление о продаже телевизоров // НБУВ. Красное знамя. 1955. No 120. С. 4.
44. Пересувна телевізійна станція // НБУВ. Вечірній Київ. 1954. No 234. С. 3.
45. Перша партія київських телевізорів // НБУВ. Вечірній Київ. 1954. No 102. С. 3.
46. Перша телепередача // НБУВ. Большевик. 1939. No25. С. 3.
47. Перші передачі Львівського телебачення // НБУВ. Вільна Україна. 1957. No 302. С. 3.
48. Перші телевізійні передачі в Києві // НБУВ. Вечірній Київ. 1951р. No136. С. 4.

49. Перший телевізор у Чигирині // НБУВ. Вечірній Київ. 1953. No 304. С. 3.
50. Перший випуск телетехніків // НБУВ. Вечірній Київ. 1954. No 3. С. 3.
51. Приймайте перші телепередачі // НБУВ. Радянська Донеччина . 1956. No 197. С. 3.
52. Пробная передача из Киевского телевизионного центра // НБУВ. Правда 1939. No42. С. 3.
53. Програма телепередач // НБУВ. Говорить Київ. 1957. No 1–46.
54. Програма телепередач // НБУВ. Говорить Київ. 1958. No 1–48.
55. Програма передач // НБУВ. Радіопрограми. 1939. No 17–26.
56. Програма передач // НБУВ. Радіопрограми. 1940. No 1–10.
57. Продаж нових телевізорів // НБУВ. Вечірній Київ. 1954. No 41. С. 2. 194
58. Пути поиска: творческий портрет телевизионного режисера // НБУВ. Советское радио и телевидение. 1966. No 4. С. 26–27.
59. Ретрансляційні телевізійні вузли // НБУВ. Вечірній Київ. 1955. No 301. С. 3.
60. Регулювання і настроювання телевізорів // НБУВ. Вечірній Київ. 1954. No 262. С. 3.
61. Розвиток телебачення на Україні // Вечірній Київ 1956. No 98. С.3
62. Сорок телевізорів на селі // НБУВ. Вечірній Київ. 1955. No 234. С. 1.
63. Статті про телебачення // НБУВ. Радіо. 1939. No1–12.
64. Статті про телебачення // НБУВ. Радіофронт. 1939. No1–12
65. Створено телевізійне ательє // НБУВ. Радянська Донеччина. 1956. No 234. С. 3.
66. Так створюється телепередача // НБУВ. Вечірній Київ. 1955. No 32. С. 3.

67. Телебачення на Україні // НБУВ. Вечірній Київ. 1953. No 140. С. 1.
68. Телебачення в Рівне // НБУВ. Вечірній Київ. 1955. No 180. С. 3.
69. Телевизионные передачи // НБУВ. Красное знамя. 1955. No 51-118. С. 4.
70. Телевізійні передачі // НБУВ. Вечірній Київ. 1951. No167. С. 4.
71. Телевізійні передачі // НБУВ. Вечірній Київ. 1952. No16. С. 4.
72. Телевізійні передачі // НБУВ. Вечірній Київ. 1952. No 22. С. 4.
73. Телевізор в агітпункті // НБУВ. Вечірній Київ. 1953. No 34. С. 3.
74. Телевізори в колгоспах // НБУВ. Вечірній Київ. 1955. No 61. С. 1.
75. Телевізори в районі // НБУВ. Вечірній Київ. 1955. No 2. С. 1.
76. Телевізори для киян // НБУВ. Вечірній Київ. 1952. No 34. С. 3.
77. Телевізори для трудящих міста // НБУВ. Вечірній Київ. 1952. No221. С. 3.
78. Телевізори на Васильківщині // НБУВ. Вечірній Київ. 1953. No 93. С. 1.
79. Телевізори на Житомирщині // НБУВ. Вечірній Київ. 1953. No 83. С. 1.
80. Телевізори на квартирах киян // НБУВ. Вечірній Київ. 1951. No 139. С. 3.
81. Телевізори на селі // НБУВ. Радянська Донеччина . 1956. No 280. С. 3.
82. Телевізор у гуртожитку // НБУВ. Вечірній Київ. 1953. No153. С. 3.
83. Телевізійні ретрансляційні станції // НБУВ. Вечірній Київ. 1955. No 29. С. 3.
84. Телевізійний тиждень // НБУВ. Вечірній Київ. 1958. No 97. С. 3.
85. Телецентр-невидимка / НБУВ. Радіофронт. 1939 р. No 11. С. 63.
86. Ткаченко І. Таємниче телебачення // НБУВ. Радіо. 1939. No4. С. 6.

87. Універсальна збільшувальна лінза для телевізорів // НБУВ. Вечірній Київ. 1955. No 100. С. 2.
88. Чирва В. Упорядочить продажу телевізорів // НБУВ. Красное знамя. 1955. No 111. С. 3.
89. Юбилей інститута // НБУВ. Знамя коммунизма. 1956. No 84. С. 3.
90. Ювілейні літературні телепередачі // НБУВ. Вечірній Київ. 1956. No 73. С. 3.

Державний архів міста Києва (ДА)

91. Київський телевізійний центр Державного комітету з радіомовлення і телебачення при Раді міністрів УРСР та його профспілковий комітет 1948–1966 рр. // ДА. Ф. Р-1469.
92. Постанова Ради Міністрів УРСР та ЦК/б/У No2964 від 14 грудня 1948 р. «Про заходи по забезпеченню будівництва телевізійного центру в м. Києві» // ДА. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 2. 196
93. Наказ No 689 Міністра житлово-суспільного будівництва УРСР від 22 грудня 1948 р. «Про заходи по забезпеченню будівництва телевізійного центру в м. Києві» // ДА. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 4.
94. Рішення виконкому Київської міської ради No 695 від 18 квітня 1949 р. «Про будівництво в Києві телевізійного центру» // ДА. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 1.
95. Штатний розпис та кошторис адміністративно-управлінських витрат, 1950 р. // ДА. Оп. 1. Спр. 22. Арк. 11.
96. Накази No 1–26 Начальника дирекції Київського телецентру під час будівництва з основної діяльності та особистого складу за 1951 р., 1 березня–2 жовтня // ДА. Оп. 1. Спр. 26. Арк. 30.
97. Штатний розпис та кошторис адміністративно-управлінських витрат за 1951 р. // ДА. Оп. 2. Спр. 6. Арк. 7.

98. Інструкції та положення, затверджені Начальником Київського телецентру за 1952 р., 12 лютого–15 грудня // ДА. Оп. 2. Спр. 12. Арк. 21.
99. Посадова інструкція начальника зміни Пересувної телевізійної станції // ДА. Оп. 2. Арк. 8–9.
100. Проколи виробничих нарад по питанню проведених передач за 1952 р. // ДА. Оп. 2. Спр. 13. Арк. 28.
101. Інформація про технічне навчання техніків, інженерів та наглядачів за 1952 р. // ДА. Оп. 2. Спр. 18. Арк. 2.
102. Штатний розпис та кошторис адміністративно-управлінських витрат за 1952 р. // ДА. Оп. 2. Спр. 20. Арк. 32.
103. Посадові інструкції затверджені начальником Київського телецентру за 1953 р. // ДА. Оп. 2. Спр. 28. Арк. 8.
104. Звіт про роботу з кадрами за 1953 р. // ДА. Оп. 2. Спр. 37. Арк. 44.
105. Штатний розпис та кошторис адміністративно-управлінських витрат за 1953 р. // ДА. Оп. 2. Спр. 38. Арк. 8.
106. Звіт з виробничої діяльності за 1954 р. // ДА. Оп. 2. Спр. 47. Арк. 9. 197
107. Раціоналізаторські пропозиції по якості зображення та звуку та розширенню творчих можливостей та економії // ДА. Оп. 2. Арк. 2.
108. Штатний розпис та кошторис адміністративно-управлінських витрат за 1954 р. // ДА. Оп. 2. Спр. 51. Арк. 31.
109. Плани по впровадженню нової техніки та модернізації за 1956 р. // ДА. Оп. 2. Спр. 74. Арк. 6.
110. Штатний розпис та кошторис адміністративно-управлінських витрат за 1956 р. // ДА. Оп. 2. Спр. 77. Арк. 9.
111. Листування з Київською дирекцією радіозв'язку та радіомовлення по питанню якості зображення передач, про скликання науково-технічної конференції та ін. за 1957 р., 30 січня–12 жовтня // ДА. Оп. 2.

Спр. 82. Арк. 13.

112. Протокол від 6 травня 1960 р. технічної наради представників Міністерства зв'язку УРСР, Київської дирекції радіозв'язку та радіомовлення, Комітету радіомовлення та радіоінформації та Київського телецентру «Про обговорення питання про склад технічного доручення на проектування трьохпрограмного телевізійного центру в Києві» // ДА. Оп. 2. Спр. 118. Арк. 3.

113. Звіт про якість зображення телевізійних програм за 1962 р. // ДА. Оп. 2. Спр. 152. Арк. 38.

114. Звіт про виробничу діяльність телецентру за 1965 р. // ДА. Оп. 2. Спр. 202. Арк. 14.

115. Статут від 24 квітня 1969 р., Київського телецентру // ДА. Оп. 2. Спр. 277. Арк. 8.

116. Соціалістичні зобов'язання Київського, Кримського, Одеського, Московського, Харківського, Ленінградського, Донецького телецентрів та підсумки їх виконання за 1961 р. // ДА. Оп. 32. Спр. 66. Арк. 34. 198

Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г. С. Пшеничного (ЦДКФФА)

117. Збірник телесюжетів «Онука І. Я. Франка», 1956 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 4813.

118. Телесюжет «Будьмо знайомі», 1959 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2832.

119. Телесюжет «Дівчата з Харківщини», 1959 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 3206.

120. Телесюжет «З маркою "Дніпро"», 1959 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 3318.

121. Телесюжет «Люди в броні», 1959 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2829.

122. Телесюжет «Виставка індійського прикладного мистецтва», 1958 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 5697.

123. Телесюжет «Роздольський сірчаний комбінат», 1958 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 5699.

124. Телесюжет «У Львівській консерваторії імені Лисенка», 1958 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 5707.

125. Телесюжет «Автомати замінюють ручну працю», 1959 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 5701.

126. Телефільм «У наших друзів моряків», 1959 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2270.

127. Телефільм «Герои уходят в бессмертие», 1959 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 4862.

128. Телефільм «Город, в котором мы живем», 1959 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 4867.

129. Кіножурнал «Радянська Україна», 1951 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 834.

130. Кіножурнал «Радянська Україна», 1952 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 867.

131. Кіножурнал «Радянська Україна», 1952 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 906.

132. Кіножурнал «Радянська Україна», 1958 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 1761 199.

133. Кіножурнал «Радянська Україна», 1958 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 1765.

134. Кіножурнал «Молодь України», 1952 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 211.

135. Кіножурнал «Піонерія», 1952 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 297.

136. Кіножурнал «Радянський спорт», 1952 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 247.

137. Кіножурнал «Радянська Україна» // ЦДКФФА. Од. обл. 906.

138. Кіножурнал «Радянська Україна» // ЦДКФФА. Од. обл. 1581.

139. Кіножурнал «Радянська Україна» // ЦДКФФА. Од. обл. 1761.

140. Кіножурнал «Радянська Україна» // ЦДКФФА. Од. обл. 1765.

141. Кіножурнал «Радянська Україна» // ЦДКФФА. Од. обл. 1794.
142. Кіножурнал «Радянська Україна» // ЦДКФФА. Од. обл. 1796.
143. Кіножурнал «Україна сьогодні» // ЦДКФФА. Од. обл. 1878.
144. Телебашта і будівля телецентру у Сталіно, листопад 1956 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 0-7599.
145. Головченко Ю.Ф. – член обласного Харківського радіоклубу, студент 2 курсу гірського інституту демонструє кінофільми з апарату аматорського телецентру, 16 лютого 1951 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 0-42414.
146. Внутрішній вигляд апаратної Київського телецентру. Передачу кінофільму ведуть Архаїлов П. (зліва) та технік Ю. Федоров (справа), 13 січня 1952 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 0-47322.
147. Автобус з телевізійною установкою для трансляції передач біля будівлі цирку, вересень 1954. // ЦДКФФА. Од. обл. 0-51238.
148. Група операторів Київського телецентру біля пульту управління телевізійної установки веде трансляцію передач циркової програми з Київського цирку, вересень 1954 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 0-51236.
149. Оператори Київського телецентру ведуть трансляцію передач циркової програми з Київського цирку, вересень 1954 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 0-51237. 200
150. Група операторів біля пульту керування на Київському телецентрі, 27 січня 1952 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 0-51834.
151. Будівля і телебашта під час будівельних робіт телецентру у Сталіно, 18 березня 1956 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 0-58830.
152. Механік-монтажник Вуйчик за збіркою вузлів пульту керування в залі передач Харківського телецентру, 26 серпня 1954 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 0-61319.
153. Телецентр у Сталіно, липень 1956 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 0-62067.

154. Антена для прийому передач Київського телецентру в Рівне, 23 березня 1955 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 0-61177
155. Монтаж пульту керування і телевізійного передатчика Харківського телецентру, 26 серпня 1954 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 0-64491.
156. Внутрішній вигляд телекінопроекційної кімнати Дніпропетровського телецентру. На передньому плані технік Ю. Сальніков за налаштуванням телекамери, 28 квітня 1958 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 0-69303.
157. Оператор Шосткінського аматорського телецентру А. Євдокименко готує апаратуру до демонстрації кінокартини, лютий 1959 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 0-72995.
158. Старший інженер Сталінського телецентру Я. Лисняк (стоїть) та змінний інженер А. Шевченко біля пульту керування контролюють передачу, листопад 1956 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 0-76000.
159. Вишка ретранслятора в м. Чернігів, висота її разом з антеною 162 метри, 4 вересня 1959 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 0-78162
160. Кінотелевізійні спарені установки на знімальному майданчику. На першому плані оператор Київської телестудії А. Суський і механік з експлуатації Ю. Бартош, березень 1964р. // ЦДКФФА. Од. обл. 0-91857.
161. Апаратна кольорового телебачення Київської телестудії, 6 листопада 1968 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 0-119499 201
162. Зовнішній вигляд будівлі та башти Київського телецентру. Панорама з 2 фото, 8 лютого 1952 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-51251
163. Інженери Київського телецентру В. Бейліс (зліва) і Б. Вольський (справа) розробили спеціальну апаратуру для отримання спеціальних ефектів в телевізійному мовленні. За випробуваннями нової апаратури, 7 грудня 1956 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-53210.
164. Апаратний зал телевізійних передатчиків Сталінського телецентру. Біля пульту – технік-налаштувальник А. Манзюк, 27 серпня 1956 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-53639.

165. Пульти управління передатчиків Київського телецентру, березень 1955 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-54794.
166. Пульти керування контролю Київського телецентру, березень 1955 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-54795.
167. Приймальна апаратура пересувної телевізійної станції, березень 1955 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-54798.
168. Пересувна передавальна телевізійна установка Київського телецентру, березень 1955 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-54799.
169. Старший інженер Сімферопольського телецентру О. Л. Овсян (ліворуч) та інженер А. В. Виходець (праворуч) біля телевізійної апаратури, 19 січня 1959 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-57926.
170. Апаратна Київського телецентру, 1958 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-63629.
171. Зовнішній вигляд телевізійного передатчика Київського телецентру, лютий 1955 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-66280.
172. Телевізійна вишка у м. Кривий ріг (Дніпропетровська обл.), 30 червня 1960 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-71213.
173. Черговий технік Криворізького телецентру І. В. Бебеуш готує апаратуру до чергової передачі, 31 жовтня 1961 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-73590. 202
174. Працівники Київської телестудії оператори Н. Дебрінян, О. Суський, режисер Р. Єфименко і асистент режисера Р. Левітіна за роботою, вересень 1963 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-74022.
175. Внутрішній вигляд Одеського телецентру. На передньому плані старший інженер Г. Нагорневич біля головного пульта веде пробну передачу в ефір, 1 липня 1958 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-75926.
176. Пересувна телеприймальна станція Київського телецентру на вулицях міста, 1961 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-85100.

177. Київський телевізійний центр. Панорама у двох фото, 1955 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-85744.
178. Апаратна кольорової студії Київського телецентру, 11 листопада 1968 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-94841.
179. Центральний зал та пульти керування Київського телецентру, 1960 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-96117.
180. Центральна апаратна Київського телецентру, березень 1967 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-97867
181. Апаратна Київського телецентру. Панорама з трьох фото, березень 1967 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-97943.
182. Зал магнітного запису зображень Київського телецентру, березень 1967 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-97727.
183. Апаратні передатчики Київського телецентру першої програми, березень 1967 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-97869.
184. Будівля Сталінського телецентру, грудень 1957 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-104292.
185. Налаштування антен Київської пересувної станції, 19 квітня 1969 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-106290.
186. Пульти керування Вінницького телецентру, 1964 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-117098.
187. Радіовузол у селі Музичи Києво-Святошинського району Київської області, 17 листопада 1955 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-140357. 203
188. Редакція передач для дітей для молоді республіканської студії телебачення, 1960 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-110813.
189. Апаратна кольорового телебачення Київського телецентру. Панорама у двох фото, 6 листопада 1968 р. // ЦДКФФА. Од. обл. 2-106471

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЖУРНАЛІСТИКИ

Анастасія ЛИТВИНЕНКО

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ

маловідомі сторінки історії (1939-1969)

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Науковий редактор

докторка наук із соціальних комунікацій, професорка

Гоян Віта Володимирівна

Верстка та дизайн

Литвиненко Євген Миколайович

Формат 60x90/16 Гарнітур «Open Sans»

ПРО АВТОРА

Анастасія ЛИТВИНЕНКО,

кандидатка наук із соціальних комунікацій, викладачка кафедри кіно- і телемистецтва Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Випускниця кафедри кіно- і телемистецтва Інституту журналістики Київського університету імені Тараса Шевченка. Кандидатська дисертація «Історія становлення телебачення України: виникнення телевізійних професій та апробація жанрів екранного мистецтва (1939-1969 рр).

Працювала кореспонденткою, редакторкою програм українського телебачення, он-лайн видань, журналістом прес-служби.

Авторка наукових, навчально-методичних праць, присвячених телебаченню як явищу екранної культури, мистецтва, комунікації, виду аудіовізуальної творчості. Викладає дисципліни спеціалізації.